

_____ hokimligi
maktabgacha va maktab ta'limi
boshqarmasi

_____ maktabgacha va
maktab ta'limi bo'limi tasarrufidagi
___-umumiy o'rta ta'lim maktabi
CHQBT fani o'qituvchisi

_____ning
20__-20__-o'quv yili uchun
“VATANPARVAR” NOMLI

TO'GARAK
HUJJATLARI

To‘garak a’zolari haqida ma’lumot

<i>№</i>	Familiya ismi va sharifi	Tug‘ilgan sanasi	Sinfi	Manzili (to‘liq)	Ota-onasi (Ismi sharifi)	Telefon (uy yoki mobil)	Izoh
1.							
2.							
3.							
4.							
5.							
6.							
7.							
8.							
9.							
10.							
11.							
12.							
13.							
14.							
15.							

16.							
17.							
18.							
19.							
20.							
21.							
22.							
23.							
24.							
25.							
26.							
27.							
28.							
29.							
30.							

*O'tkazilgan xona*_____

“_____” To‘garak mashg‘ulotlar o‘tkazilish sanalari _____ To‘garak rahbari _____

*To'g'arak rahbari*_____

[illegible]

“_____” To‘g‘arak mashg‘ulotlar o‘tkazilish sanalari _____ To‘g‘arak rahbari _____

To‘g‘arak rahbari_____

[illegible]

“_____” To‘g‘arak mashg‘ulotlar o‘tkazilish sanalari

To‘g‘arak rahbari

[illegible]

“_____” To ‘garak mashg‘ulotlar o‘tkazilish sanalari

To'g'arak rahbari_____

[illegible]

DIQQAT

Unutmang!!! Ushbu hujjat sizga hech kimga tarqatmaslik sharti bilan **OMONAT** qilib berildi. Agar ushbu hujjat sizga boshqalar orqali kelib qolgan bo'lsa ham **OMONAT** hisoblanadi.

Ushbu **OMONAT**ni faqat o'zingiz uchun foydalaning. Hech kimga bermang, hattoki eng yaqin insoningizga ham.

Tijoriy maqsadda foydalanmang.
Internet va Veb-sayitlarga joylamang.
Telegram orqali kanal va gruppalarga tarqatmang.

OMONATGA HIYONAT QILMANG.

Telegram orqali admin **Nabiyev Zokirjon**
bilan bog'lanish **90-530-68-66** yoki **Nza456**

“Kelishildi”
MMIBDO‘: _____
 “ _____ ” _____ **20__yil**

“Tasdiqlayman”
Maktab direktori: _____
 “ _____ ” _____ **20__yil**

**20__-20__-o‘quv yili uchun tuzilgan “Vatanparvar” to‘garagining
 ISH REJASI**

№	Yillik ish reja mavzulari	Soat	Sana	Izoh
1.	Harbiy san’at tarixi	1		
2.	Dunyo miqyosida harbiy sohaning rivojlanishiga hissa qo‘shgan	1		
3.	Buyuk sarkardalarning jangovar mahorati	1		
4.	Vatanparvarlik tushunchasi	1		
5.	Harbiy-vatanparvarlik tushunchasi	1		
6.	Ikkinchi jahon urushi yillarida O‘zbekistonlik jangchilarning ko‘rsatgan qahramonliklari	1		
7.	Vatan mustaqilligi uchun jon fido qilgan harbiy xizmatchilar	1		
8.	O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi Vatan himoyasi to‘g‘risida	1		
9.	Qurolli Kuchlar Bosh shtabi. Harbiy okruglar	1		
10.	O‘zbekiston Respublikasining “Umumiy harbiy majburiyat va harbiy xizmat to‘g‘risida”gi qonuni	1		
11.	Harbiy xizmat turlari	1		
12.	O‘zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlarining tashkil etilishi	1		
13.	O‘zbekiston Respublikasi Mudofaa vazirligi qo‘shinlari	1		
14.	Harbiy nizomlar	1		
15.	Harbiy xizmatchilarning umumiy majburiyatlari	1		
16.	Harbiy unvon	1		
17.	Boshliqlar va bo‘ysunuvchilar, kattalar va kichiklar	1		
18.	Buyruq berish va bajarish tartibi	1		
19.	Otish tayyorgarligi	1		
20.	Kalashnikov avtomatining vazifasi, konstruktiv va ballistik ko‘rsatkichlari, umumiy tuzilishi	1		
21.	Otish hodisasi va uning davrlari. O‘qning boshlang‘ich tezligi va uning otishga ta’siri	1		
22.	To‘g‘ri otish va uning amaliy ahamiyati	1		
23.	O‘qdonni patron bilan to‘ldirish	1		
24.	Otishni amalga oshirish	1		
25.	Amaliy jismoniy tayyorgarlik	1		
26.	Yagona to‘siqlar yo‘lagi bilan tanishish. Alohida to‘siqlardan o‘tish usullari va ularni yengib o‘tishni mashq qilish	1		
27.	Jang haqida tushuncha. Zamonaviy umumqo‘shin jangining tavsifi va maqsadi	1		
28.	Askarning jangdagi majburiyatlari va ekipirovkasi	1		
29.	Qurolsiz bajariladigan saf amallari va harakatlari	1		
30.	Safdan chiqish va safga qaytish. Boshliqning oldiga borish va uning oldidan ketish	1		
31.	Seksiyaning saf tortishi. Yoyiq saf	1		
32.	Harbiy o‘quv yurtlari	1		
33.	Komandirlar, boshliqlar va ularning shaxsiy tarkibni tarbiyalashdagi o‘rni	1		
34.	O‘zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlarining jangovar an‘analari	1		

35.	Ehtimoliy dushman bilan yuzma-yuz kelish holatida hujumga olish va birdan hujumga o'tish usullari	1		
36.	To'liq oriyentir olish	1		
37.	Joyida turib qo'zg'almas hamda paydo bo'luvchi nishonlarga o't ochish	1		
38.	Fuqaro muhofazasi	1		
39.	Favqulodda vaziyatlar tushunchasi. Zilzila, ko'chgilar, suv toshqini, sel, qor ko'chishi, kuchli shamol va boshqalar	1		
40.	Yadroviy qurol. Yadroviy zararlanish o'chog'i	1		
41.	Kimyoviy qurol	1		
42.	Bakteriyaviy (biologik) qurol. Karantin va observatsiya. Zamonaviy oddiy qirg'in vositalari	1		
43.	Shaxsiy himoya vositalari	1		
44.	Terini himoya qilish vositalari	1		
45.	Himoya vositalaridan foydalanish	1		
46.	Panagohlar. Radiatsiyaga qarshi pana joylar. Oddiy pana joylar	1		
47.	Evakuatsiya tadbirlarini o'tkazish	1		
48.	Aholini favqulodda vaziyatlardan ogohlantirish	1		
49.	Signal bo'yicha aholi harakati	1		
50.	Odamlarni sanitariya ishlovidan o'tkazish	1		
51.	To'liq sanitar ishlovi	1		
52.	Favqulodda vaziyatlarning oldini olish va harakat qilish davlat tizimi (FVDT)	1		
53.	Zaharlovchi moddalarning umumiy tasnifi	1		
54.	Kimyoviy qurollarni qo'llash vositalari	1		
55.	Biologik (bakteriologik) qurollar va kasallik tarqatuvchi mikroblar	1		
56.	Zamonaviy oddiy qirg'in qurollari	1		
57.	Radiatsiyadan yashirinish joylari, yerto'la va boshqa joylarni muhofaza inshootlariga moslashtirish	1		
58.	Favqulodda vaziyatlarda hayvon va qishloq xo'jaligi o'simliklarini muhofaza qilish	1		
59.	Shaxsiy gigiyena	1		
60.	Harbiy turar joy gigiyenasi	1		
61.	Urush vaqtida qo'shinlarning tibbiy ta'minotini tashkil qilish asoslari	1		
62.	Tibbiy yordam turlari	1		
63.	Jarohatlanganda birinchi tibbiy yordam	1		
64.	Jarohat	1		
65.	Bo'glam	1		
66.	Jarohatlangan bemorga qonni vaqtinchalik to'xtatish uchun birinchi tibbiy yordam ko'rsatish usullari	1		
67.	Immobilizatsiya	1		
68.	Suyak sinishi va suyak sinishining belgilari	1		

Sana: “ ” _____ 20__-yil. Sinflar: _____ To‘garak rahbari: _____

Mashg‘ulotning mavzu: Harbiy san‘at tarixi

Mashg‘ulotning maqsadi:

Ta‘limiy maqsad: O‘zbekiston Respublikasining Qurolli Kuchlarida olib borilayotgan islohotlarni davom ettirib, davlatimiz rahbari Sh. Mirziyoyev: «Ko‘zlangan strategik maqsadlarga yetishishda va ularni hayotga to‘liq tatbiq etishda har tomonlama va puxta tayyorlangan, o‘z Vataniga sodiq, yuksak kvalifikatsiyali harbiy kadrlarni tayyorlash.

Tarbiyaviy maqsad: yoshlarga harbiy ta‘lim berishda ularga qo‘shinlarning o‘quv-jangovar faoliyatida bajariladigan mashqlar, harakatlar va amallarni harbiy qismlardagiga mumkin qadar yaqinlashtirilgan holda o‘rgatish

Rivojlantiruvchi maqsad: vatani va xalqiga sadoqati, cheksiz, yuksak ma‘naviy-ruhiy va jangovar sifatlarga ega, o‘z ishini to‘g‘riligiga va dushman ustidan qozoniladigan g‘alabaga to‘la ishonadigan, qurol-aslaha va jangovar texnikadan mohirona foydalana oladigan, zamonaviy qurollar va jangovar texnikalarni o‘zlashtirish, yosh askar ega bo‘lishi lozim bo‘lgan darajadagi bilim va ko‘nikmalarini rivojlantirish.

Mashg‘ulot turi: yangi bilim beruvchi, bilimlarni mustahkamlovchi.

Mashg‘ulotning jihozi: mavzuga oid rasm, ko‘rgazmalar va tarqatma materiallar, o‘quv qurollari, elektron materiallar.

I. Tashkiliy qism: a) Salomlashish. b) Davomatni aniqlash.

II. Uyga vazifani so‘rash: a) Savol – javob o‘tkazish. b) Topshiriqlarni tekshirish.

III. Yangi mavzu bayoni:

Zamonaviy harbiy san‘atning tarkibiy qismi o‘zaro uzviy bog‘liq harbiy strategiya, operativlik san‘ati va taktikadan iborat. Harbiy san‘at ishlab chiqarishning taraqqiyot darajasi va ijtimoiy tuzum xarakteri bilan belgilanib, mamlakatning rivojlanish tarixi xususiyatlari, milliy xususiyatlar va an‘analar, geografik sharoit va boshqa omillarga bog‘liq tarzda rivojlanadi.

Insoniyat tarixida harbiy san‘atning shakllanishi va rivojlanishi davlatchilik shakllangan davrga borib taqaladi. Samarali hujum uyushtirish yoki ishonchli himoyalani uchun odamlar yirik harbiy ittifoqlarga birlashishga majbur bo‘lgan. Ilk davlat birlashmalari davridayoq harbiy lashkarlar tuzila boshlangan, harbiy yetakchilarning jamiyat hayotidagi ahamiyati oshib borgan. Shu tariqa urushlar, natijada harbiy san‘at tarixi boshlangan.

Bronza davriga kelib Osiyoning ulkan hududlarida yashovchi qadimiy xalqlar qo‘shni hududlarni bo‘ysundirish uchun istilochilik yurishlarini olib borgan.

Ilk ulov vositalari bo‘lgan ot va tuyalar ham harbiy urushlar davrida katta rol o‘ynay boshlagan. G‘ildirakning kashf etilishi jang aravalarining paydo bo‘lishiga turtki bergan.

IV. Mashg‘ulotni yakunlash: to‘garak a‘zolarini yutuq va kamchilliklarini muxokama qilish, rag‘batlantirish.

V. Uyga vazifani e‘lon qilish: yangi mavzu yuzasidan bilimlarini mustaxkamlab kelish.

Maktab MMIBDO ‘ _____ sana _____ 20__yil

Mashg‘ulotning mavzu: Dunyo miqyosida harbiy sohaning rivojlanishiga hissa qo‘shgan Sarkardalar

Mashg‘ulotning maqsadi:

Ta‘limiy maqsad: O‘zbekiston Respublikasining Qurolli Kuchlarida olib borilayotgan islohotlarni davom ettirib, davlatimiz rahbari Sh. Mirziyoyev: «Ko‘zlangan strategik maqsadlarga yetishishda va ularni hayotga to‘liq tatbiq etishda har tomonlama va puxta tayyorlangan, o‘z Vataniga sodiq, yuksak kvalifikatsiyali harbiy kadrlarni tayyorlash.

Tarbiyaviy maqsad: yoshlarga harbiy ta‘lim berishda ularga qo‘shinlarning o‘quv-jangovar faoliyatida bajariladigan mashqlar, harakatlar va amallarni harbiy qismlardagiga mumkin qadar yaqinlashtirilgan holda o‘rgatish

Rivojlantiruvchi maqsad: vatani va xalqiga sadoqati, cheksiz, yuksak ma‘naviy-ruhiy va jangovar sifatlarga ega, o‘z ishinig to‘g‘riligiga va dushman ustidan qozoniladigan g‘alabaga to‘la ishonadigan, qurol-aslaha va jangovar texnikadan mohirona foydalana oladigan, zamonaviy qurollar va jangovar texnikalarni o‘zlashtirish, yosh askar ega bo‘lishi lozim bo‘lgan darajadagi bilim va ko‘nikmalarini rivojlantirish.

Mashg‘ulot turi: yangi bilim beruvchi, bilimlarni mustahkamlovchi.

Mashg‘ulotning jihozi: mavzuga oid rasm, ko‘rgazmalar va tarqatma materiallar, o‘quv qurollari, elektron materiallar.

I. Tashkiliy qism: a) Salomlashish. b) Davomatni aniqlash.

II. Uyga vazifani so‘rash: a) Savol – javob o‘tkazish. b) Topshiriqlarni tekshirish.

III. Yangi mavzu bayoni:

Aleksandr Makedonskiy. U bahodirlarga xos tana tuzilishiga ega bo‘lmasada, yoshligidan yer yuziga hukmronlik qilishni orzu qilgan. Sarkardalik qobiliyatlari bilan o‘z davrining buyuk sarkardalaridan biri sanalgan. Makedonskiy armiyasi g‘alabalari qadimgi Gretsiya harbiy san‘atining cho‘qqisida turadi. U oz sonli armiya bilan Gretsiyadan Hindistongacha bo‘lgan ulkan imperiyaga asos solgan.

Yuliy Sezar. Qadimgi Rimda davlat arbobi, diktator, sarkarda va yozuvchi. Galliya, Germaniya, Britaniyani bo‘ysundirgan. Harbiy taktika va strategiyani mukammal egallagan, m ohir notiq bo‘lgan.

O‘z davrining qudratli arbobi. Fitnachilar tomonidan o‘ldirilgan. Shundan so‘ng, fuqarolar urushi boshlanib ketgan va Rim imperiyasi tanazzulga yuz tutgan.

Gannibal Barka. Karfagenlik sarkarda, Qadimgi dunyoning buyuk harbiy strategi. Rimning ashaddiy dushmani. Rimliklarga qarshi urush olib borgan. Dushman qo‘shinlarini qanotlaridan o‘rab olib, so‘ngra qurshovga olish taktikasini mahorat bilan qo‘llagan.

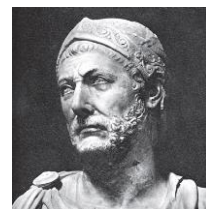
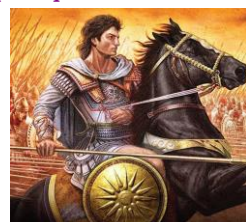
Chingizxon mo‘g‘ul qabilalarini birlashtirib, imperatorga aylangan. Xitoy, butun O‘rta Osiyo, shuningdek, Kavkaz va Sharqiy Yevropani, Bog‘dod va Xorazmni hamda ayrim Rus knyazliklarini egallagan.

Amir Temur. Buyuk lashkarboshi va novator harbiy tashkilotchi hisoblanmish. Sohibqiron Amir Temur intizomli armiya tuzishga, jang paytida qo‘shin qismlarini oqilona boshqarishga, jang taqdirini hal qiladigan joylarga harbiy kuchlarni tezkorlik bilan yo‘llashga, mavjud to‘siq va g‘ovlarni tadbirkorlik bilan bartaraf etishga, qo‘shindagi jangovar ruhni yuksak darajada ushlab turishga erishgan. Sohibqiron Sharqda birinchilardan bo‘lib armiyaga o‘t sochar qurol — to‘pni olib kirgan. Tog‘li hududlarda jang harakatlari olib boruvchi maxsus harbiy qism va bo‘linmalarni tashkil qilgan. Amir Temur jahon harbiy ishi tarixida birinchi bo‘lib qo‘shinni jang maydoniga an‘anaviy 5 bo‘lakdan farqli ravishda, 7 ta qo‘lga bo‘lib joylashtirish tartibini joriy etgan.

IV. Mashg‘ulotni yakunlash: to‘garak a‘zolarini yutuq va kamchilliklarini muxokama qilish, rag‘batlantirish.

V. Uyga vazifani e‘lon qilish: yangi mavzu yuzasidan bilimlarini mustaxkamlab kelish.

Mashg‘ulotning mavzu: Buyuk sarkardalarning jangovar mahorati

Mashg‘ulotning maqsadi:

Ta‘limiy maqsad: O‘zbekiston Respublikasining Qurolli Kuchlarida olib borilayotgan islohotlarni davom ettirib, davlatimiz rahbari Sh. Mirziyoyev: «Ko‘zlangan strategik maqsadlarga yetishishda va ularni hayotga to‘liq tatbiq etishda har tomonlama va puxta tayyorlangan, o‘z Vataniga sodiq, yuksak kvalifikatsiyali harbiy kadrlarni tayyorlash.

Tarbiyaviy maqsad: yoshlarga harbiy ta‘lim berishda ularga qo‘shinlarning o‘quv-jangovar faoliyatida bajariladigan mashqlar, harakatlar va amallarni harbiy qismlardagiga mumkin qadar yaqinlashtirilgan holda o‘rgatish

Rivojlantiruvchi maqsad: vatani va xalqiga sadoqati, cheksiz, yuksak ma‘naviy-ruhiy va jangovar sifatlarga ega, o‘z ishinig to‘g‘riligiga va dushman ustidan qozoniladigan g‘alabaga to‘la ishonadigan, qurol-aslaha va jangovar texnikadan mohirona foydalana oladigan, zamonaviy qurollar va jangovar texnikalarni o‘zlashtirish, yosh askar ega bo‘lishi lozim bo‘lgan darajadagi bilim va ko‘nikmalarini rivojlantirish.

Mashg‘ulot turi: yangi bilim beruvchi, bilimlarni mustahkamlovchi.

Mashg‘ulotning jihozi: mavzuga oid rasm, ko‘rgazmalar va tarqatma materiallar, o‘quv qurollari, elektron materiallar.

I. Tashkiliy qism: a) Salomlashish. b) Davomatni aniqlash.

II. Uyga vazifani so‘rash: a) Savol – javob o‘tkazish. b) Topshiriqlarni tekshirish.

III. Yangi mavzu bayoni:

Buyuk sarkardalardan biri Aleksandr Makedonskiy yigirma yoshida taxtga o‘tirib, o‘n uch yildan kamroq vaqt ichida o‘sha paytda mashhur ko‘plab hududlarni bosib olishga, ulkan imperiya yaratishga muvaffaq bo‘lgan. U yoshligidan o‘zini harbiy xizmatning mashaqqatlariga tayyorlab, podshoh nasliga umuman xos bo‘lmagan hayot kechirgan. Unga berilgan ta‘rif: “Ungacha harbiy strategiyaning o‘zi yo‘q edi, u hammasini jang paytida hal qilar edi”.

Gunnlar qabilasining harbiy sarkardasi – Attila. U kuchli, qattiqqo‘l va mohir harbiy taktik sarkarda bo‘lgan. U jang san‘atini yaxshi o‘zlashtirgan va jang maydonida harbiy otliq askarlarning harakatlaridan mohirlik bilan foydalangan. Jangchilar urushga nihoyatda yaxshi tayyorgarlik ko‘rardi, hatto 100 metr uzoqlikdan ham nayza bilan aniq urar edi. Ular yaqin janglarda jangovar bolta va qilichlardan mohirlik bilan foydalana olishgan. U o‘zining jangchilarini maxsus, suv o‘tkazmaydigan qalin charmli ust kiyim va po‘lat bosh kiyim, bo‘ynilariga esa po‘latdan yasalgan halqa kiydirib, jangga kirgizgan.

Jaloliddin Manguberdi – xorazmshohlar davlatining so‘nggi hukmdori Muhammad Xorazmshohning to‘ng‘ich o‘g‘li. U 33 yil umr ko‘radi va uning 11 yili jang ichida o‘tadi. To‘liq ismi Jaloliddin ibn Alovuddin Muhammad. Jaloliddin burnida xoli (mank) bo‘lgani uchun Mankburni nomi bilan atalgan. Bu nom talaffuzda o‘zgarib, Manguberdi nomi bilan mashhur. Jaloliddin qorachadan kelgan, o‘rta bo‘yli, turk lafzli shaxs bo‘lgan. Fors tilini ham yaxshi bilgan. Uning botirligi borasida aytish kerakki, u sulton arslonlar orasidagi eng kuchli sher edi. Bir so‘zli, kek saqlamaydigan, ochiq ko‘ngil, to‘g‘ri odam edi. U jiddiy shaxs edi. Hech qachon kulmasdi, juda nari borsa, jilmayib qo‘yardi. U adolatsizliklarni

yomon ko‘rardi. Jaloliddin o‘ta qat‘iyatli, nihoyatda irodali, murakkab vaziyatlarda, taqdirning qaltis sinovlarida o‘zini yo‘qotib qo‘ymaydigan favqulodda mard va botir sarkarda edi.

Zahridin Muhammad Bobur kam sonli lashkar bilan ko‘p sonli dushman ustidan g‘olib chiqish taktikasini mahorat bilan qo‘llagan. U avval raqibini obdon o‘rganadi. Masalan, hind sarkardasi Ibrohim Lo‘diyga qarshi kurashishdan avval Hindiston o‘lkasidagi siyosiy holat, rojalarning tarqoqligi, xalqni Ibrohim Lo‘diyning hukmronligidan bezganligidan foydalangan. Bobur Panipat jangida xabarchilardan (razvedkadan) keng foydalangan. Razvedka ma‘lumotlari asosida xulosa chiqargan. Jangga kirishishdan avval bu yerning iqlimidan tortib, geografik sharoitigacha inobatga olgan.

IV. Mashg‘ulotni yakunlash: to‘garak a‘zolarini yutuq va kamchiliklarini muxokama qilish, rag‘batlantirish.

V. Uyga vazifani e‘lon qilish: yangi mavzu yuzasidan bilimlarini mustahkamlab kelish.

Sana: “ ” 20__-yil. Sinflar: ____ To‘g‘arak rahbari: _____

Mashg‘ulotning mavzu: Vatanparvarlik tushunchasi

Mashg‘ulotning maqsadi:

Ta‘limiy maqsad: O‘zbekiston Respublikasining Qurolli Kuchlarida olib borilayotgan islohotlarni davom ettirib, davlatimiz rahbari Sh. Mirziyoyev: «Ko‘zlangan strategik maqsadlarga yetishishda va ularni hayotga to‘liq tatbiq etishda har tomonlama va puxta tayyorlangan, o‘z Vataniga sodiq, yuksak kvalifikatsiyali harbiy kadrlarni tayyorlash.

Tarbiyaviy maqsad: yoshlarga harbiy ta‘lim berishda ularga qo‘shinlarning o‘quv-jangovar faoliyatida bajariladigan mashqlar, harakatlar va amallarni harbiy qismlardagiga mumkin qadar yaqinlashtirilgan holda o‘rgatish

Rivojlantiruvchi maqsad: vatani va xalqiga sadoqati, cheksiz, yuksak ma‘naviy-ruhiy va jangovar sifatarga ega, o‘z ishini to‘g‘riligiga va dushman ustidan qozoniladigan g‘alabaga to‘la ishonadigan, qurol-aslaha va jangovar texnikadan mohirona foydalana oladigan, zamonaviy qurollar va jangovar texnikalarni o‘zlashtirish, yosh askar ega bo‘lishi lozim bo‘lgan darajadagi bilim va ko‘nikmalarini rivojlantirish.

Mashg‘ulot turi: yangi bilim beruvchi, bilimlarni mustahkamlovchi.

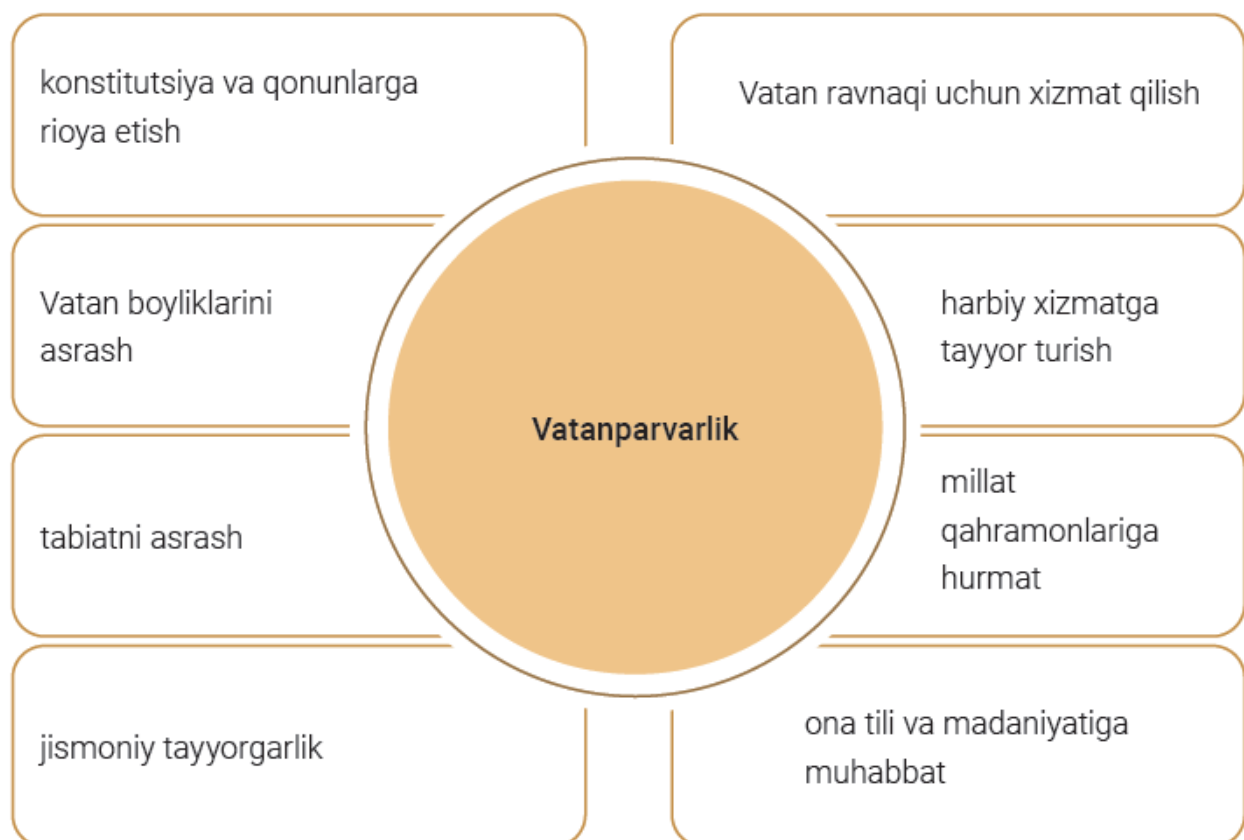
Mashg‘ulotning jihozi: mavzuga oid rasm, ko‘rgazmalar va tarqatma materiallar, o‘quv qurollari, elektron materiallar.

I. Tashkiliy qism: a) Salomlashish. b) Davomatni aniqlash.

II. Uyga vazifani so‘rash: a) Savol – javob o‘tkazish. b) Topshiriqlarni tekshirish.

III. Yangi mavzu bayoni:

Vatanparvarlik – kishilarning ona yurtiga, o‘z oshyoniga muhabbati va sadoqatini ifodalovchi tushuncha. O‘z Vatani, ona yurti, xalqini cheksiz sevuvchi, Vatan manfaatlar uchun jonbozlik, ya‘ni vatanparvarlik barcha kishilar, xalq, millatlar uchun umumiy, asrlar davomida sayqallanib kelgan umuminsoniy tuyg‘u, ma‘naviy qadriyatlardan biridir.

IV. Mashg‘ulotni yakunlash: to‘g‘arak a‘zolarini yutuq va kamchilliklarini muxokama qilish, rag‘batlantirish.

V. Uyga vazifani e‘lon qilish: yangi mavzu yuzasidan bilimlarini mustaxkamlab kelish.

Maktab MMIBDO ‘ _____ sana _____ 20__yil

Sana: “ ” _____ 20__-yil. Sinflar: _____ To‘garak rahbari: _____

Mashg‘ulotning mavzu: Harbiy-vatanparvarlik tushunchasi

Mashg‘ulotning maqsadi:

Ta’limiy maqsad: O‘zbekiston Respublikasining Qurolli Kuchlarida olib borilayotgan islohotlarni davom ettirib, davlatimiz rahbari Sh. Mirziyoyev: «Ko‘zlangan strategik maqsadlarga yetishishda va ularni hayotga to‘liq tatbiq etishda har tomonlama va puxta tayyorlangan, o‘z Vataniga sodiq, yuksak kvalifikatsiyali harbiy kadrlarni tayyorlash.

Tarbiyaviy maqsad: yoshlarga harbiy ta’lim berishda ularga qo‘shinlarning o‘quv-jangovar faoliyatida bajariladigan mashqlar, harakatlar va amallarni harbiy qismlardagiga mumkin qadar yaqinlashtirilgan holda o‘rgatish

Rivojlantiruvchi maqsad: vatani va xalqiga sadoqati, cheksiz, yuksak ma’naviy-ruhiy va jangovar sifatlarga ega, o‘z ishining to‘g‘riligiga va dushman ustidan qozoniladigan g‘alabaga to‘la ishonadigan, qurol-aslaha va jangovar texnikadan mohirona foydalana oladigan, zamonaviy qurollar va jangovar texnikalarni o‘zlashtirish, yosh askar ega bo‘lishi lozim bo‘lgan darajadagi bilim va ko‘nikmalarini rivojlantirish.

Mashg‘ulot turi: yangi bilim beruvchi, bilimlarni mustahkamlovchi.

Mashg‘ulotning jihozi: mavzuga oid rasm, ko‘rgazmalar va tarqatma materiallar, o‘quv qurollari, elektron materiallar.

I. Tashkiliy qism: a) Salomlashish. b) Davomatni aniqlash.

II. Uyga vazifani so‘rash: a) Savol – javob o‘tkazish. b) Topshiriqlarni tekshirish.

III. Yangi mavzu bayoni:

Vatanparvarlik va harbiy-vatanparvarlik bir-birining o‘rnini bosuvchi tushunchalardir.

Vatanga nisbatan e’tiqodi mustahkam insongina uni sevadi, ardoqlaydi va har qanday favqulodda holatda uni himoya qilishga tayyor turadi. Shunday ekan, xalq Vatan himoyasiga doim tayyor turgan haqiqiy harbiy vatanparvarga, Vatan manfaatlarini ustun qo‘yganlarga ishonch bildiradi. Harbiy-vatanparvarlik mafkuraviy, harbiy, texnik va jismoniy tayyorgarlik bilan rivojlanadi.

O‘zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlarining jangovar an‘analari – jangchilarning tarixan shakllangan tinch va urush davrlarida xulq me’yoriga aylangan, harbiy xizmatchilarni jangovar burchni namunali o‘tashga, mustaqil Vatani, xalqiga halol va vijdonan xizmat qilishga undaydigan odatlar hamda ma’naviy qoidalaridir.

IV. Mashg‘ulotni yakunlash: to‘garak a’zolarini yutuq va kamchilliklarini muxokama qilish, rag‘batlantirish.

V. Uyga vazifani e’lon qilish: yangi mavzu yuzasidan bilimlarini mustaxkamlab kelish.

Maktab MMIBDO ‘ _____ sana _____ 20__yil

Sana: “ ” _____ 20__-yil. Sinflar: _____ To‘garak rahbari: _____

Mashg‘ulotning mavzu: Ikkinchi jahon urushi yillarida O‘zbekistonlik jangchilarning ko‘rsatgan qahramonliklari

Mashg‘ulotning maqsadi:

Ta‘limiy maqsad: O‘zbekiston Respublikasining Qurolli Kuchlarida olib borilayotgan islohotlarni davom ettirib, davlatimiz rahbari Sh. Mirziyoyev: «Ko‘zlangan strategik maqsadlarga yetishishda va ularni hayotga to‘liq tatbiq etishda har tomonlama va puxta tayyorlangan, o‘z Vataniga sodiq, yuksak kvalifikatsiyali harbiy kadrlarni tayyorlash.

Tarbiyaviy maqsad: yoshlarga harbiy ta‘lim berishda ularga qo‘shinlarning o‘quv-jangovar faoliyatida bajariladigan mashqlar, harakatlar va amallarni harbiy qismlardagiga mumkin qadar yaqinlashtirilgan holda o‘rgatish

Rivojlantiruvchi maqsad: vatani va xalqiga sadoqati, cheksiz, yuksak ma‘naviy-ruhiy va jangovar sifatarga ega, o‘z ishini to‘g‘riligiga va dushman ustidan qozoniladigan g‘alabaga to‘la ishonadigan, qurol-aslaha va jangovar texnikadan mohirona foydalana oladigan, zamonaviy qurollar va jangovar texnikalarni o‘zlashtirish, yosh askar ega bo‘lishi lozim bo‘lgan darajadagi bilim va ko‘nikmalarini rivojlantirish.

Mashg‘ulot turi: yangi bilim beruvchi, bilimlarni mustahkamlovchi.

Mashg‘ulotning jihozi: mavzuga oid rasm, ko‘rgazmalar va tarqatma materiallar, o‘quv qurollari, elektron materiallar.

I. Tashkiliy qism: a) Salomlashish. b) Davomatni aniqlash.

II. Uyga vazifani so‘rash: a) Savol – javob o‘tkazish. b) Topshiriqlarni tekshirish.

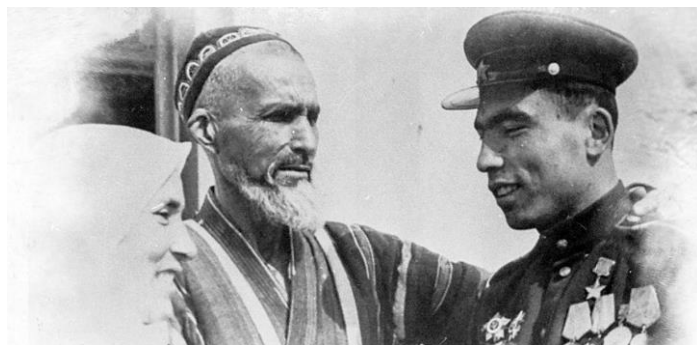
III. Yangi mavzu bayoni: Ikkinchi jahon urushi davrida O‘zbek xalqi ham “Hamma narsa – front uchun, hamma narsa g‘alaba uchun!” degan hayotiy shior bilan yashadi. 1939–1945-yillarda bo‘lib o‘tgan bu urushda O‘zbekistonlik jangchilardan 120 ming kishi SSSRning turli orden va medallari bilan taqdirlandi. Shulardan 300 dan ortiq kishiga Sovet Ittifoqi Qahramoni unvoni berildi.

1941-yil 22-iyunda gitlerchilar sobiq SSSRga bostirib kirgan. Bu urush 1945-yil 9-mayda Sovet Ittifoqining g‘alabasi bilan yakunlangan. Ikkinchi Jahon urushi yillarida O‘zbekiston aholisi taxminan 6,5 mln kishini tashkil qilgan. Urushda O‘zbekistondan 1 433 230 nafar odam ishtirok etgan. 450 000 dan ziyod vatandoshlarimiz qonli janglarda qahramonlarcha halok bo‘lgan. 604 052 nafari jang maydonlaridan nogiron bo‘lib qaytgan.

O‘zbekiston fashizm ustidan g‘alaba qozonish uchun juda katta hissa qo‘shdi. Respublika o‘sha paytlar frontga qurol-yarog‘ va oziq-ovqat mahsulotlarini yetkazib berish bilan birga millionlab ko‘chirilgan insonlar uchun umumiy maskanga aylangan. Fashistlarning tor-mor qilinishida O‘zbekistonda urush yillarida ishlab chiqarilgan qurol-aslahalar katta ahamiyat kasb etdi.

IV. Mashg‘ulotni yakunlash: to‘garak a‘zolarini yutuq va kamchilliklarini muxokama qilish, rag‘batlantirish.

V. Uyga vazifani e‘lon qilish: yangi mavzu yuzasidan bilimlarini mustaxkamlab kelish.

Maktab MMIBDO‘ _____ sana _____ 20__yil

Sana: “ ” 20 -yil. Sinflar: To‘garak rahbari:

Mashg‘ulotning mavzu: Vatan mustaqilligi uchun jon fido qilgan harbiy xizmatchilar

Mashg‘ulotning maqsadi:

Ta‘limiy maqsad: O‘zbekiston Respublikasining Qurolli Kuchlarida olib borilayotgan islohotlarni davom ettirib, davlatimiz rahbari Sh. Mirziyoyev: «Ko‘zlangan strategik maqsadlarga yetishishda va ularni hayotga to‘liq tatbiq etishda har tomonlama va puxta tayyorlangan, o‘z Vataniga sodiq, yuksak kvalifikatsiyali harbiy kadrlarni tayyorlash.

Tarbiyaviy maqsad: yoshlarga harbiy ta‘lim berishda ularga qo‘shinlarning o‘quv-jangovar faoliyatida bajariladigan mashqlar, harakatlar va amallarni harbiy qismlardagiga mumkin qadar yaqinlashtirilgan holda o‘rgatish

Rivojlantiruvchi maqsad: vatani va xalqiga sadoqati, cheksiz, yuksak ma‘naviy-ruhiy va jangovar sifatlarga ega, o‘z ishinig to‘g‘riligiga va dushman ustidan qozoniladigan g‘alabaga to‘la ishonadigan, qurol-aslaha va jangovar texnikadan mohirona foydalana oladigan, zamonaviy qurollar va jangovar texnikalarni o‘zlashtirish, yosh askar ega bo‘lishi lozim bo‘lgan darajadagi bilim va ko‘nikmalarini rivojlantirish.

Mashg‘ulot turi: yangi bilim beruvchi, bilimlarni mustahkamlovchi.

Mashg‘ulotning jihozi: mavzuga oid rasm, ko‘rgazmalar va tarqatma materiallar, o‘quv qurollari, elektron materiallar.

I. Tashkiliy qism: a) Salomlashish. b) Davomatni aniqlash.

II. Uyga vazifani so‘rash: a) Savol – javob o‘tkazish. b) Topshiriqlarni tekshirish.

III. Yangi mavzu bayoni:

Sobir Rahimov 1902-yil 25-yanvarda Toshkent shahrida dunyoga kelgan. Komsomol yo‘llanmasi asosida 1922-yilda Sovet armiyasi safiga kirgan. Sovet Ittifoqida Baku birlashgan harbiy maktabini hamda 1943-yilda K. E. Voroshilov nomidagi Sovet Ittifoqi Qurolli Kuchlari Bosh shtabining harbiy akademiyasini tamomlagan. General-mayor, gvardiya o‘qchi diviziyasi qo‘mondoni. To‘rt marotaba Qizil Bayroq ordeni, bir marotaba II darajali Suvorov ordeni bilan taqdirlangan. Jangovar topshiriqlarni namunali bajarib, janglarda ko‘rsatgan jasorati va qahramonligi uchun SSSR Oliy Kengashi Prezidiumining 1965-yil 6-may sanasidagi farmoyishi bilan general-mayor Rahimov Sobir Umarovich vafotidan so‘ng “Sovet Ittifoqi Qahramoni” unvoni bilan taqdirlangan.

Sobir Rahimov 1902-yil 25-yanvarda Toshkent shahrida dunyoga kelgan. Komsomol yo‘llanmasi asosida 1922-yilda Sovet armiyasi safiga kirgan. Sovet Ittifoqida Baku birlashgan harbiy maktabini hamda 1943-yilda K. E. Voroshilov nomidagi Sovet Ittifoqi Qurolli Kuchlari Bosh shtabining harbiy akademiyasini tamomlagan. General-mayor, gvardiya o‘qchi diviziyasi qo‘mondoni. To‘rt marotaba Qizil Bayroq ordeni, bir marotaba II darajali Suvorov ordeni bilan taqdirlangan. Jangovar topshiriqlarni namunali bajarib, janglarda ko‘rsatgan jasorati va qahramonligi uchun SSSR Oliy Kengashi Prezidiumining 1965-yil 6-may sanasidagi farmoyishi bilan general-mayor Rahimov Sobir Umarovich vafotidan so‘ng “Sovet Ittifoqi Qahramoni” unvoni bilan taqdirlangan.

Qo‘chqor Turdiyev 1917-yil 1-sentyabrda Andijon viloyatining Dardoq qishlog‘ida tug‘ilgan. 1940-yilda armiya safiga chaqirilgan. 1941-yil sentyabrdan janglarda qatnashgan. 1941-yil 15-oktyabrda Ukrainaning Xarkov viloyati Trudolyubovka nomli aholi punkti uchun bo‘lgan janglarda katta qahramonlik ko‘rsatgan. Askarlar yo‘lini nemis DZOTi pulemyotdan kuchli o‘q yog‘dirib to‘siq qo‘ygan. Dushman DZOTini yo‘q qilish uchun bo‘lgan urinishlar zoye ketib, bir necha askar halok bo‘lgan. Shunda o‘zbek o‘g‘loni Qo‘chqor Turdiyev DZOTning ort tomoniga aylanib o‘tib, miltiq qo‘ndog‘i bilan urib, nemis pulemyotchisini yo‘q qilgan, dushman bilan olishib, yana ikki avtomatchini asir olgan. Natijada sovet askarlari hujumga o‘tib, jangovar topshiriqni bajargan. Ushbu qahramonligi uchun Q. Turdiyevga SSSR Oliy Sovetining 1942-yil 27-martdagi Farmoniga ko‘ra “Sovet Ittifoqi Qahramoni” unvoni berilgan, shuningdek u Lenin ordeni hamda “Oltin Yulduz” medallari bilan taqdirlangan.

Mamadali Topvoldiyev Farg‘ona viloyati Rishton tumanidagi Pandigon qishlog‘ida tug‘ilgan.

Ikkinchi jahon urushi qatnashchisi. 1941-yildan frontda, Borisov shahri yaqinidagi jangda yaralangan va asirga tushgan. 1942-yilda asirlikdan qochgan. Belorussiyadagi partizanlar brigadasida razvedka bo‘linmasi komandiri bo‘lgan. Mamadali Topvoldiyev Mogilyov viloyati Krugloye rayonidagi janglarda alohida jasorat ko‘rsatgan. 1944-yil avgustda "Sovet Ittifoqi Qahramoni" unvoniga sazovor bo‘lgan. Mogilyov viloyati Krugloye shaharchasining ko‘chalaridan biriga M. Topvoldiyev nomi berilgan.

IV. Mashg‘ulotni yakunlash: to‘garak a‘zolarini yutuq va kamchiliklarini muxokama qilish, rag‘batlantirish.

V. Uyga vazifani e‘lon qilish: yangi mavzu yuzasidan bilimlarini mustaxkamlab kelish.

Sana: “__” _____ 20__-yil. Sinflar: _____ To‘garak rahbari: _____

Mashg‘ulotning mavzu: O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi Vatan himoyasi to‘g‘risida

Mashg‘ulotning maqsadi:

Ta’limiy maqsad: O‘zbekiston Respublikasining Qurolli Kuchlarida olib borilayotgan islohotlarni davom ettirib, davlatimiz rahbari Sh. Mirziyoyev: «Ko‘zlangan strategik maqsadlarga yetishishda va ularni hayotga to‘liq tatbiq etishda har tomonlama va puxta tayyorlangan, o‘z Vataniga sodiq, yuksak kvalifikatsiyali harbiy kadrlarni tayyorlash.

Tarbiyaviy maqsad: yoshlarga harbiy ta’lim berishda ularga qo‘shinlarning o‘quv-jangovar faoliyatida bajariladigan mashqlar, harakatlar va amallarni harbiy qismlardagiga mumkin qadar yaqinlashtirilgan holda o‘rgatish

Rivojlantiruvchi maqsad: vatani va xalqiga sadoqati, cheksiz, yuksak ma’naviy-ruhiy va jangovar sifatlariga ega, o‘z ishini to‘g‘riligiga va dushman ustidan qozoniladigan g‘alabaga to‘la ishonadigan, qurol-aslaha va jangovar texnikadan mohirona foydalana oladigan, zamonaviy qurollar va jangovar texnikalarni o‘zlashtirish, yosh askar ega bo‘lishi lozim bo‘lgan darajadagi bilim va ko‘nikmalarini rivojlantirish.

Mashg‘ulot turi: yangi bilim beruvchi, bilimlarni mustahkamlovchi.

Mashg‘ulotning jihozi: mavzuga oid rasm, ko‘rgazmalar va tarqatma materiallar, o‘quv qurollari, elektron materiallar.

I. Tashkiliy qism: a) Salomlashish. b) Davomatni aniqlash.

II. Uyga vazifani so‘rash: a) Savol – javob o‘tkazish. b) Topshiriqlarni tekshirish.

III. Yangi mavzu bayoni:

Respublika Qurolli Kuchlari huquqiy bazasining yaratilishi va uning kelgusi taraqqiyoti O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining qabul qilinishi bilan hal etildi. O‘zbekiston mustaqillikka erishgach, mamlakatni xalqaro arenada boshqa mamlakatlar bilan teng qatorda bo‘lishini ta’minlovchi, mamlakat ichidagi vaziyatni tartibga soluvchi, shuningdek, boshqa davlatlar bilan teng huquqli munosabatlar yuritishni ta’minlovchi qator qonunlar qabul qilindi. Ular ichidagi bosh qonun – O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasidir.

O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 52-moddasida O‘zbekiston Respublikasini himoya qilish har bir O‘zbekiston fuqarosining muqaddas burchi ekanligi ta’kidlangan. Fuqarolar qonunlar bilan o‘rnatilgan harbiy yoki muqobil xizmatni o‘tashga majbur. Konstitutsiyaning 126-moddasida O‘zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlarining vazifalari – O‘zbekiston Respublikasining Davlat suvereniteti, hududiy yaxlitligi, O‘zbekiston xalqining tinch hayoti va xavfsizligini himoya qilishi bayon etilgan.

Shuningdek, Konstitutsiyaning 127-moddasida O‘zbekiston Respublikasi o‘z Qurolli Kuchlarini o‘zining xavfsizligini ta’minlash uchun yetarli darajada ushlab turishi lozimligi ta’kidlangan. O‘zbekistonning Qurolli Kuchlari xalqimizning ajralmas qismidir. Qurolli Kuchlar safida xizmat qilish esa nafaqat jangovar mahorat maktabi, shuning bilan birga ma’naviysiyosiy, umumiy harbiy, jismonan chiniqish va intizom maktabi hamdir.

IV. Mashg‘ulotni yakunlash: to‘garak a’zolarini yutuq va kamchilliklarini muxokama qilish, rag‘batlantirish.

V. Uyga vazifani e’lon qilish: yangi mavzu yuzasidan bilimlarini mustaxkamlab kelish.

Maktab MMIBDO ‘_____ sana_____ 20__yil

Mashg‘ulotning mavzu: Qurolli Kuchlar Bosh shtabi. Harbiy okruglar

Mashg‘ulotning maqsadi:

Ta’limiy maqsad: O‘zbekiston Respublikasining Qurolli Kuchlarida olib borilayotgan islohotlarni davom ettirib, davlatimiz rahbari Sh. Mirziyoyev: «Ko‘zlangan strategik maqsadlarga yetishishda va ularni hayotga to‘liq tatbiq etishda har tomonlama va puxta tayyorlangan, o‘z Vataniga sodiq, yuksak kvalifikatsiyali harbiy kadrlarni tayyorlash.

Tarbiyaviy maqsad: yoshlarga harbiy ta’lim berishda ularga qo‘shinlarning o‘quv-jangovar faoliyatida bajariladigan mashqlar, harakatlar va amallarni harbiy qismlardagiga mumkin qadar yaqinlashtirilgan holda o‘rgatish

Rivojlantiruvchi maqsad: vatani va xalqiga sadoqati, cheksiz, yuksak ma’naviy-ruhiy va jangovar sifatlarga ega, o‘z ishining to‘g‘riligiga va dushman ustidan qozoniladigan g‘alabaga to‘la ishonadigan, qurol-aslaha va jangovar texnikadan mohirona foydalana oladigan, zamonaviy qurollar va jangovar texnikalarni o‘zlashtirish, yosh askar ega bo‘lishi lozim bo‘lgan darajadagi bilim va ko‘nikmalarini rivojlantirish.

Mashg‘ulot turi: yangi bilim beruvchi, bilimlarni mustahkamlovchi.

Mashg‘ulotning jihozi: mavzuga oid rasm, ko‘rgazmalar va tarqatma materiallar, o‘quv qurollari, elektron materiallar.

I. Tashkiliy qism: a) Salomlashish. b) Davomatni aniqlash.

II. Uyga vazifani so‘rash: a) Savol – javob o‘tkazish. b) Topshiriqlarni tekshirish.

III. Yangi mavzu bayoni:

Qurolli Kuchlar Bosh shtabi O‘zbekiston Respublikasining suvereniteti va hududiy yaxlitligini qurolli himoya qilish sohasidagi qararlarni ishlab chiqaruvchi va amalgam oshiruvchi yagona qo‘mondonlik organi hisoblanadi. Bosh shtab Qurolli Kuchlar, harbiy okruglar, vazirliklar, davlat qo‘mitalari va idoralari harbiy tuzilmalarini tezkor-strategik boshqarish vazifasini bajaradi. Qo‘shinlarning jangovar harakatlari strategik jihatdan va tezkor rejalashtirilishini hamda ularga rahbarlikni amalga oshiradi.

Harbiy okrug operatsion yo‘nalishlarda O‘zbekiston Respublikasining xavfsizligi va hududiy yaxlitligini ta’minlovchi asosiy harbiy-ma’muriy birlik hamda umumqo‘shin-tezkor strategik hududiy ma’muriy birlashmasidir. Hozirda O‘zbekiston Respublikasi Mudofaa vazirligi tasarrufida 5 ta harbiy okrug mavjud.

Mudofaa vazirligi harbiy okruglari

IV. Mashg‘ulotni yakunlash: to‘garak a’zolarini yutuq va kamchilliklarini muxokama qilish, rag‘batlantirish.

V. Uyga vazifani e’lon qilish: yangi mavzu yuzasidan bilimlarini mustaxkamlab kelish.

Sana: “ ” 20__-yil. Sinflar: ____ To‘garak rahbari: _____

Mashg‘ulotning mavzu: O‘zbekiston Respublikasining “Umumiy harbiy majburiyat va harbiy xizmat to‘g‘risida”gi qonuni.

Mashg‘ulotning maqsadi:

Ta’limiy maqsad: O‘zbekiston Respublikasining Qurolli Kuchlarida olib borilayotgan islohotlarni davom ettirib, davlatimiz rahbari Sh. Mirziyoyev: «Ko‘zlangan strategik maqsadlarga yetishishda va ularni hayotga to‘liq tatbiq etishda har tomonlama va puxta tayyorlangan, o‘z Vataniga sodiq, yuksak kvalifikatsiyali harbiy kadrlarni tayyorlash.

Tarbiyaviy maqsad: yoshlarga harbiy ta’lim berishda ularga qo‘shinlarning o‘quv-jangovar faoliyatida bajariladigan mashqlar, harakatlar va amallarni harbiy qismlardagiga mumkin qadar yaqinlashtirilgan holda o‘rgatish

Rivojlantiruvchi maqsad: vatani va xalqiga sadoqati, cheksiz, yuksak ma’naviy-ruhiy va jangovar sifatlarga ega, o‘z ishinig to‘g‘riligiga va dushman ustidan qozoniladigan g‘alabaga to‘la ishonadigan, qurol-aslaha va jangovar texnikadan mohirona foydalana oladigan, zamonaviy qurollar va jangovar texnikalarni o‘zlashtirish, yosh askar ega bo‘lishi lozim bo‘lgan darajadagi bilim va ko‘nikmalarini rivojlantirish.

Mashg‘ulot turi: yangi bilim beruvchi, bilimlarni mustahkamlovchi.

Mashg‘ulotning jihozi: mavzuga oid rasm, ko‘rgazmalar va tarqatma materiallar, o‘quv qurollari, elektron materiallar.

I. Tashkiliy qism: a) Salomlashish. b) Davomatni aniqlash.

II. Uyga vazifani so‘rash: a) Savol – javob o‘tkazish. b) Topshiriqlarni tekshirish.

III. Yangi mavzu bayoni: O‘zbekiston Respublikasining “Umumiy harbiy majburiyat va harbiy xizmat to‘g‘risida”gi qonuni 2002-yil 12-dekabrda O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining qarori bilan qabul qilingan. Ushbu qonunning maqsadi O‘zbekiston Respublikasi fuqarolarining umumiy harbiy majburiyatini bajarish va harbiy xizmatni o‘tash bilan bog‘liq munosabatni tartibga solishdan iborat. Umumiy harbiy majburiyat fuqarolarning O‘zbekiston Respublikasini himoya qilishga majburiy harbiy tayyorgarligidan iborat. U O‘zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlari safini to‘ldirish va ular rezervini tayyorlashni ta’minlash maqsadida joriy etiladi. Umumiy harbiy majburiyat fuqarolarni harbiy xizmatga tayyorlashni, harbiy xizmatga chaqirishni (kirishni), chaqiruv yoki kontrakt bo‘yicha harbiy xizmat o‘tashni, rezervdagi xizmatni, muqobil xizmatni, harbiy ro‘yxatdan o‘tish qoidalariga rioya etishni, favqulodda vaziyatlarda yoki O‘zbekiston Respublikasiga qarshi harbiy tajovuz bo‘lgan taqdirda aholini muhofaza etish tadbir-choralarini qamrab oladi. Harbiy xizmatga birinchi marta chaqirilgan fuqarolar Vatanga qasamyod qabul qiladilar. Fuqarolarni chaqiruv uchastkalarida qayd etish ular 16 yoshga to‘lgan yili umumta’lim muassasalaridagi oxirgi o‘qish yilining oktyabr-noyabr oylarida amalga oshiriladi.

Harbiy xizmatning quyidagi turlari joriy etilgan:

muddatli harbiy xizmat;

safarbarlik chaqiruvi rezervidagi harbiy xizmat;

kontrakt bo‘yicha harbiy xizmat;

O‘zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlari safida harbiy xizmatni o‘tagan rezervchilar xizmati.

IV. Mashg‘ulotni yakunlash: to‘garak a’zolarini yutuq va kamchilliklarini muxokama qilish, rag‘batlantirish.

V. Uyga vazifani e’lon qilish: yangi mavzu yuzasidan bilimlarini mustahkamlab kelish.

Maktab MMIBDO ‘ _____ sana _____ 20__yil

Sana: “ ” _____ 20__-yil. Sinflar: _____ To‘garak rahbari: _____

Mashg‘ulotning mavzu: Harbiy xizmat turlari

Mashg‘ulotning maqsadi:

Ta‘limiy maqsad: O‘zbekiston Respublikasining Qurolli Kuchlarida olib borilayotgan islohotlarni davom ettirib, davlatimiz rahbari Sh. Mirziyoyev: «Ko‘zlangan strategik maqsadlarga yetishishda va ularni hayotga to‘liq tatbiq etishda har tomonlama va puxta tayyorlangan, o‘z Vataniga sodiq, yuksak kvalifikatsiyali harbiy kadrlarni tayyorlash.

Tarbiyaviy maqsad: yoshlarga harbiy ta‘lim berishda ularga qo‘shinlarning o‘quv-jangovar faoliyatida bajariladigan mashqlar, harakatlar va amallarni harbiy qismlardagiga mumkin qadar yaqinlashtirilgan holda o‘rgatish

Rivojlantiruvchi maqsad: vatani va xalqiga sadoqati, cheksiz, yuksak ma‘naviy-ruhiy va jangovar sifatlarga ega, o‘z ishinig to‘g‘riligiga va dushman ustidan qozoniladigan g‘alabaga to‘la ishonadigan, qurol-aslaha va jangovar texnikadan mohirona foydalana oladigan, zamonaviy qurollar va jangovar texnikalarni o‘zlashtirish, yosh askar ega bo‘lishi lozim bo‘lgan darajadagi bilim va ko‘nikmalarini rivojlantirish.

Mashg‘ulot turi: yangi bilim beruvchi, bilimlarni mustahkamlovchi.

Mashg‘ulotning jihozi: mavzuga oid rasm, ko‘rgazmalar va tarqatma materiallar, o‘quv qurollari, elektron materiallar.

I. Tashkiliy qism: a) Salomlashish. b) Davomatni aniqlash.

II. Uyga vazifani so‘rash: a) Savol – javob o‘tkazish. b) Topshiriqlarni tekshirish.

III. Yangi mavzu bayoni:

Muddatli harbiy xizmat. Tinchlik davrida muddatli harbiy xizmat va safarbarlik chaqiruv rezervidagi harbiy xizmatga 18 yoshdan 27 yoshgacha bo‘lgan, harbiy xizmatni o‘tashga yaroqli erkak fuqarolar chaqiriladi. Muddatli harbiy xizmat chaqiruv yoshidagi fuqarolarning oddiy askar va serjant tarkibi lavozimlarida, shuningdek, muqaddam harbiy xizmatni o‘tamagan ofitserlarning qonun hujjatlarida belgilangan muddat mobaynida Qurolli Kuchlar safidagi majburiy xizmat hisoblanadi.

Muddatli harbiy xizmatning muddatlari kalendar hisobida quyidagicha belgilanadi:

- oddiy askar va serjantlar tarkibi lavozimlarida xizmat o‘tayotgan harbiy xizmatchilar uchun – 12 oy (oliy ma‘lumotli shaxslar uchun – 12 oy);

- chaqiruv bo‘yicha ofitserlar tarkibi lavozimlarida o‘tayotgan ofitserlar uchun – 12 oy.

Safarbarlik chaqiruvi rezervidagi harbiy xizmat hududiy prinsip asosida oylik yig‘inlar tarzida tashkil etiladi hamda chaqiriluvchilar tomonidan O‘zbekiston Respublikasi mudofaa Vazirligi maxsus hisob-raqamiga pul badallari kiritilishini nazarda tutadi.

Safarbarlik chaqiruvi rezervidagi xizmat safiga fuqarolar 27 yoshga to‘lgunga qadar olinadi va har yilgi harbiy yig‘inlarga jalb etilishi mumkin. Favqulodda vaziyatlar yoki O‘zbekiston Respublikasiga qarshi harbiy tajovuz yuz bergan taqdirda esa haqiqiy xizmatga chaqiriladi.

Safarbarlik chaqiruvi rezervidagi xizmatni o‘tagan fuqarolar 27 yoshga to‘lganlaridan keyin Qurolli Kuchlar rezervi tarkibiga o‘tkaziladi.

Kontrakt bo‘yicha harbiy xizmat – Qurolli Kuchlar safidagi haqiqiy harbiy xizmatga ixtiyoriylik asosida, harbiy xizmat nazarda tutilgan vazirliklar, davlat qo‘mitalari va idoralar orqali davlat bilan tuziladigan kontraktga binoan kirgan fuqarolar bajaradigan harbiy xizmat turi. Harbiy xizmatni kasb tariqasida tanlagan fuqarolar kontrakt bo‘yicha harbiy xizmatni oddiy askar, serjant va ofitserlar tarkibi lavozimlarida o‘taydi. Harbiy xizmatni o‘tash muddatlari hamda asosiy shartlari kontraktga belgilanadi. Harbiy xizmatning kontraktga nazarda tutilgan muddati tugaganidan keyin taraflarning kelishuvi bilan bu muddat yangi kontrakt tuzish orqali uzaytirilishi mumkin.

Rezervchilar xizmati – haqiqiy harbiy xizmatni, shuningdek, safarbarlik chaqiruvi rezervidagi xizmatni o‘tagan oddiy askar, serjant va ofitserlar jumlasidan bo‘lgan harbiy xizmatga majburlar uchun Qurolli Kuchlarning qo‘shilma, qism va bo‘linmalari safini urush davrida taqozo etiladigan shtatlar darajasiga qadar to‘ldirish, shuningdek, urush davri taqozo etadigan tuzilmalarni kuchaytirish maqsadida umumiy harbiy majburiyat asosida joriy etiladigan harbiy xizmat turi. Rezervchilardan ham urush, ham tinchlik davrida O‘zbekiston Respublikasiga qarshi harbiy tajovuz tahdidi va mamlakat xavfsizligiga tahdid tug‘ilganida, tabiiy ofatlar hamda favqulodda vaziyatlar oqibatlarini bartaraf etishda O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti farmoniga binoan qo‘shilma va qismlar tarkibida jangovar maqsadlar bo‘yicha foydalanish mumkin.

IV. Mashg‘ulotni yakunlash: to‘garak a‘zolarini yutuq va kamchiliklarini muxokama qilish, rag‘batlantirish.

V. Uyga vazifani e‘lon qilish: yangi mavzu yuzasidan bilimlarini mustaxkamlab kelish.

Maktab MMIBDO ‘ _____ sana _____ 20__yil

Mashg‘ulotning mavzu: O‘zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlarining tashkil etilishi

Mashg‘ulotning maqsadi:

Ta’limiy maqsad: O‘zbekiston Respublikasining Qurolli Kuchlarida olib borilayotgan islohotlarni davom ettirib, davlatimiz rahbari Sh. Mirziyoyev: «Ko‘zlangan strategik maqsadlarga yetishishda va ularni hayotga to‘liq tatbiq etishda har tomonlama va puxta tayyorlangan, o‘z Vataniga sodiq, yuksak kvalifikatsiyali harbiy kadrlarni tayyorlash.

Tarbiyaviy maqsad: yoshlarga harbiy ta’lim berishda ularga qo‘shinlarning o‘quv-jangovar faoliyatida bajariladigan mashqlar, harakatlar va amallarni harbiy qismlardagiga mumkin qadar yaqinlashtirilgan holda o‘rgatish

Rivojlantiruvchi maqsad: vatani va xalqiga sadoqati, cheksiz, yuksak ma’naviy-ruhiy va jangovar sifatlariga ega, o‘z ishinig to‘g‘riligiga va dushman ustidan qozoniladigan g‘alabaga to‘la ishonadigan, qurol-aslaha va jangovar texnikadan mohirona foydalana oladigan, zamonaviy qurollar va jangovar texnikalarni o‘zlashtirish, yosh askar ega bo‘lishi lozim bo‘lgan darajadagi bilim va ko‘nikmalarini rivojlantirish.

Mashg‘ulot turi: yangi bilim beruvchi, bilimlarni mustahkamlovchi.

Mashg‘ulotning jihozi: mavzuga oid rasm, ko‘rgazmalar va tarqatma materiallar, o‘quv qurollari, elektron materiallar.

I. Tashkiliy qism: a) Salomlashish. b) Davomatni aniqlash.

II. Uyga vazifani so‘rash: a) Savol – javob o‘tkazish. b) Topshiriqlarni tekshirish.

III. Yangi mavzu bayoni:

1991-yil 31-avgustda navbatdan tashqari bo‘lib o‘tgan O‘zbekiston Oliy Kengashining 6-sessiyasida “O‘zbekiston Respublikasining davlat mustaqilligi asoslari to‘g‘risida”gi qonuni qabul qilindi. Unda, jumladan, shunday deyilgan: “O‘zbekiston Respublikasi Mudofaa ishlari vazirligini tuzish, Milliy gvardiya va noharbiy (muqobil) xizmatni tashkil etish huquqiga ega”. Ushbu qonunni bajarish yuzasidan 1991-yil 6-sentyabrdagi O‘zbekiston Respublikasi

Prezidentining Farmoniga binoan Mudofaa ishlari Vazirligi tashkil etildi.

O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 1991-yil 25-oktyabrdagi qaroriga binoan Mudofaa ishlari vazirligining huquqiy maqomi va tuzilishi tasdiqlandi. Vazirlik mahalliy-harbiy boshqaruv organlari, fuqarolar mudofaasi shtabi va armiya safidan tashqaridagi xizmatning maxsus boshqarmasi negizida tashkil qilindi. Keyinchalik sobiq Turkiston harbiy okrugining boshqaruv organlari negizida Mudofaa ishlari vazirligining Bosh

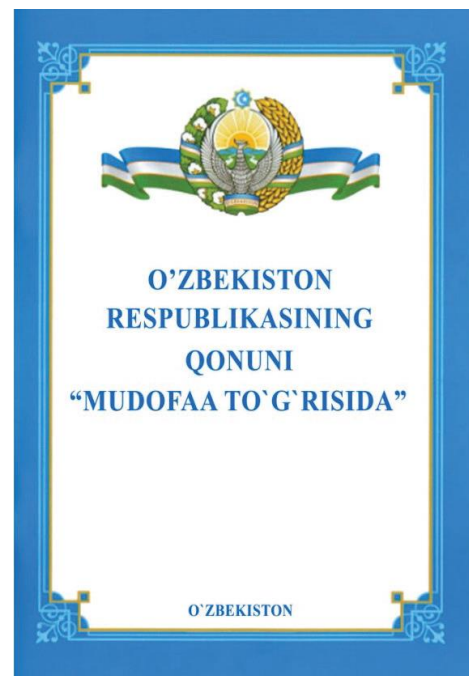
shtabi va boshqarmasi hamda ularning joylardagi quyi bo‘linmalari tashkil qilindi. Mamlakatimiz Qurolli Kuchlarining vujudga kelishida O‘zbekiston Respublikasi Oliy Kengashining 1992-yil 14-yanvardagi qarori katta ahamiyatga ega bo‘ldi. Ushbu qarorga muvofiq respublika hududida joylashgan sobiq SSSR Qurolli Kuchlarining barcha qismlari, harbiy o‘quv yurtlari, muassasa va tashkilotlari O‘zbekiston Respublikasining tasarrufiga olindi hamda ular moddiy texnika va mablag‘ bilan ta’minlanadigan bo‘ldi. Shu tariqa mustaqil davlatimiz Qurolli Kuchlarini barpo etishning dastlabki tashkiliy ishlari yakunlandi.

O‘zbekiston Respublikasi Birinchi Prezidentining 1992-yil 3-iyuldagi Farmoniga binoan Mudofaa ishlari vazirligi Mudofaa Vazirligiga aylantirildi. Shuningdek, Oliy Kengashning 12-chaqiriq 10-sessiyasida harbiy xizmatga taalluqli qarorlar, jumladan, O‘zbekiston Respublikasining “Mudofaa to‘g‘risida”, “Umumiy harbiy majburiyat va harbiy xizmat to‘g‘risida” va “Muqobil xizmat to‘g‘risida”gi qonunlari qabul qilindi. O‘zbekiston Respublikasining 1993-yil 29-dekabrdagi “Vatan himoyachilari kunini belgilash to‘g‘risida”gi qonuniga binoan 14-yanvar “Vatan himoyachilari kuni” deb e‘lon qilindi.

O‘zbekiston Respublikasining “Mudofaa to‘g‘risida”gi qonuni 2001-yil 11-mayda qabul qilindi. “Mudofaa to‘g‘risida”gi qonunning vazifasi mudofaani tashkil etish va Qurolli Kuchlarni boshqarishning huquqiy asoslarini belgilashdan iborat. Qonun mamlakat mudofaasini ta’minlashda davlat organlarining vakolatlarini, shuningdek, fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarish organlari, korxonalar, muassasalar, tashkilotlar va fuqarolarning ishtirokini aniqlab beradi.

IV. Mashg‘ulotni yakunlash: to‘garak a‘zolarini yutuq va kamchiliklarini muxokama qilish, rag‘batlantirish.

V. Uyga vazifani e‘lon qilish: yangi mavzu yuzasidan bilimlarini mustaxkamlab kelish.

Sana: “ ” _____ 20__-yil. Sinflar: _____ To‘garak rahbari: _____

Mashg‘ulotning mavzu: O‘zbekiston Respublikasi Mudofaa vazirligi qo‘shinlari

Mashg‘ulotning maqsadi:

Ta‘limiy maqsad: O‘zbekiston Respublikasining Qurolli Kuchlarida olib borilayotgan islohotlarni davom ettirib, davlatimiz rahbari Sh. Mirziyoyev: «Ko‘zlangan strategik maqsadlarga yetishishda va ularni hayotga to‘liq tatbiq etishda har tomonlama va puxta tayyorlangan, o‘z Vataniga sodiq, yuksak kvalifikatsiyali harbiy kadrlarni tayyorlash.

Tarbiyaviy maqsad: yoshlarga harbiy ta‘lim berishda ularga qo‘shinlarning o‘quv-jangovar faoliyatida bajariladigan mashqlar, harakatlar va amallarni harbiy qismlardagiga mumkin qadar yaqinlashtirilgan holda o‘rgatish

Rivojlantiruvchi maqsad: vatani va xalqiga sadoqati, cheksiz, yuksak ma‘naviy-ruhiy va jangovar sifatlarga ega, o‘z ishinining to‘g‘riligiga va dushman ustidan qozoniladigan g‘alabaga to‘la ishonadigan, qurol-aslaha va jangovar texnikadan mohirona foydalana oladigan, zamonaviy qurollar va jangovar texnikalarni o‘zlashtirish, yosh askar ega bo‘lishi lozim bo‘lgan darajadagi bilim va ko‘nikmalarini rivojlantirish.

Mashg‘ulot turi: yangi bilim beruvchi, bilimlarni mustahkamlovchi.

Mashg‘ulotning jihozi: mavzuga oid rasm, ko‘rgazmalar va tarqatma materiallar, o‘quv qurollari, elektron materiallar.

I. Tashkiliy qism: a) Salomlashish. b) Davomatni aniqlash.

II. Uyga vazifani so‘rash: a) Savol – javob o‘tkazish. b) Topshiriqlarni tekshirish.

III. Yangi mavzu bayoni:

1. Quruqlikdagi qo‘shinlar Quruqlikdagi qo‘shinlar qo‘shinlarning ichida eng asosiysi va ko‘p sonligi, shuning bilan birga eng qadimiysidir. Uni tashkil qiladigan piyoda, artilleriya, tank qo‘shinlari hujumda qat‘iy harakatlari va mudofaada mustahkam turishlari bilan ajralib turadi. Motoo‘qchi qismlar kurashning turli vositalari bilan qurollangan va to‘la motorlashtirilgan. Ularning qism va bo‘linmalari piyodalarning jangovar mashinasi PJM (BMIT) va zirhli transportyor (BTP)larda harakat qiladi va jang olib boradi. Avtomat, pulemyot va tankka qarshi vositalar (IITYPC) bilan ta‘minlangan motoo‘qchi qismlar dushmanning mudofaasini muvaffaqiyatli yorib o‘tib, shiddatli hujum qilish orqali dushmanni tor-mor qila oladi. Tank qismlari quruqlikdagi qo‘shinlarning asosiy zarbdor kuchini tashkil qiladi va jangovar harakatlarda eng ahamiyatli vazifalarni hal qilishga mo‘ljallangan. Tez harakat qila olishi, zirhli himoyasi, zamonaviy qurollari, tungi ko‘rish asboblari va suv osti (tubi)da harakat qila olish qurilmalari

tanklarni zamonaviy sharoitlarda kurashning samarali vositasiga aylantirdi. Tanklarning ishonchli zirhi ularni yadro portlashining shikast yetkazuvchi omillari – zarbali to‘lqin, yorug‘lik nurlanishi, o‘tib-kirib boruvchi radiatsiya, radiativ zaharlanishga qarshi mustahkam turib bera olishini ta‘minlaydi. Quruqlikdagi qo‘shinlar artilleriyasi zambarak (pushka)lar, to‘p (gaubitsa)lar, reaktiv snaryadlarga ega. Bu vositalarning barchasi motorlashtirilgan, juda qisqa vaqt ichida jangovar shay holatga kelib, harakati va o‘t ochishi orqali manyovr qilib, piyodalarni hamda tanklarni kuzatishi mumkin. Tezkor harakat qiluvchi kuchlar qismlari dushman ichkarisidagi muhim hududlarni egallash, ularni o‘z qo‘shinlari kelguncha ushlab turish, ularga dushmanni tor-mor qilishga yordam berish kabi jangovar vazifalarni bajaradi. Jangovar harakatlarda desantlashni amalga oshirish uchun maxsus samolyotlardan foydalanadi.

2. Havo hujumidan mudofaa qo‘shinlari va harbiy havo kuchlari Harbiy havo kuchlari porshenli samolyotlardan boshlanib, bugungi zamonaviy reaktiv mashinalar darajasiga yetib keldi. Ular 3000 km/h tezlikda hamda 30 km balandlikda ucha oladi. Yuqori darajadagi manyovr, olis masofalarga ucha olish, dushmanning juda ichkaridagi obyektlarini ham yo‘q qila olish, havodan dushmanga kutilmagan zarba bera olish harbiy havo kuchlarining asosiy jangovar xususiyatlaridir. Mamlakatning havo hujumidan mudofaa qo‘shinlarining asosiy vazifasi – muhim ma‘muriy-siyosiy markazlar, sanoat markazlari, aerodromlarni va boshqa davlat hamda harbiy ahamiyatga molik obyektlarni dushmanning havo zarbasidan himoya qilishdir. Shuning uchun havo hujumidan mudofaa qo‘shinlari ixtiyorida radiolokatsion bo‘linmalar, zenit-raketali qismlar mavjud.

3. Maxsus qo‘shinlar Maxsus qo‘shinlar Qurolli Kuchlar jangovar faoliyatini har tomonlama ta‘minlash, turli harbiy yo‘nalishlar bo‘yicha tashkil etiladigan qo‘shinlar guruhini kuchaytirish, ularga yuklatilgan vazifalarni bajarishga mo‘ljallangan. Muhandislik bo‘linmalari hujumda qism va bo‘linmalarning oldinga harakatlanishini ta‘minlaydi, yo‘l yotqizadi, ko‘priklarni ta‘mirlaydi va yangi quradi, suvli to‘siqlar orqali o‘tish joyini tayyorlaydi, ularni minalardan tozalaydi. Mudofaada esa muhandislik qo‘shinlari mudofaa marralarini quradi va muhandislik to‘siqlarini o‘rnatadi. Ommaviy qirg‘in qurollari, jumladan, kimyoviy qurollarning paydo bo‘lishi qo‘shinlarni himoya qilish zaruriyatini keltirib chiqardi. Bunday vazifalarni bajarishda muhim rol kimyoviy himoya bo‘linmalariga tegishlidir. Buning uchun ular maxsus mashina va asboblari, qism va bo‘linmalarni maxsus ishlovdan o‘tkazish uchun materiallar bilan ta‘minlangan.

IV. Mashg‘ulotni yakunlash: to‘garak a‘zolarini yutuq va kamchiliklarini muxokama qilish, rag‘batlantirish.

V. Uyga vazifani e‘lon qilish: yangi mavzu yuzasidan bilimlarini mustaxkamlab kelish.

Maktab MMIBDO ‘ _____ sana _____ 20__yil

Sana: “__” _____ 20__-yil. Sinflar: _____ To‘garak rahbari: _____

Mashg‘ulotning mavzu: Harbiy nizomlar

Mashg‘ulotning maqsadi:

Ta’limiy maqsad: O‘zbekiston Respublikasining Qurolli Kuchlarida olib borilayotgan islohotlarni davom ettirib, davlatimiz rahbari Sh. Mirziyoyev: «Ko‘zlangan strategik maqsadlarga yetishishda va ularni hayotga to‘liq tatbiq etishda har tomonlama va puxta tayyorlangan, o‘z Vataniga sodiq, yuksak kvalifikatsiyali harbiy kadrlarni tayyorlash.

Tarbiyaviy maqsad: yoshlarga harbiy ta’lim berishda ularga qo‘shinlarning o‘quv-jangovar faoliyatida bajariladigan mashqlar, harakatlar va amallarni harbiy qismlardagiga mumkin qadar yaqinlashtirilgan holda o‘rgatish

Rivojlantiruvchi maqsad: vatani va xalqiga sadoqati, cheksiz, yuksak ma’naviy-ruhiy va jangovar sifatarga ega, o‘z ishining to‘g‘riligiga va dushman ustidan qozoniladigan g‘alabaga to‘la ishonadigan, qurol-aslaha va jangovar texnikadan mohirona foydalana oladigan, zamonaviy qurollar va jangovar texnikalarni o‘zlashtirish, yosh askar ega bo‘lishi lozim bo‘lgan darajadagi bilim va ko‘nikmalarini rivojlantirish.

Mashg‘ulot turi: yangi bilim beruvchi, bilimlarni mustahkamlovchi.

Mashg‘ulotning jihozi: mavzuga oid rasm, ko‘rgazmalar va tarqatma materiallar, o‘quv qurollari, elektron materiallar.

I. Tashkiliy qism: a) Salomlashish. b) Davomatni aniqlash.

II. Uyga vazifani so‘rash: a) Savol – javob o‘tkazish. b) Topshiriqlarni tekshirish.

III. Yangi mavzu bayoni:

Harbiy nizomlar – qurolli kuchlar va qo‘shin turlarining qo‘shilma, qism va bo‘linmalaridan jangovar harakatlarda foydalanish prinsiplari, ularning maqsadlari, vazifa va usullarini, harbiy xizmatchilarning majburiyatlarini, ular orasidagi o‘zaro munosabatlarni, kundalik turmush faoliyatini, harbiy xizmatni tashkil etish, o‘tash yo‘l-yo‘riqlarini o‘rgatuvchi hamda odob-axloq normalarini va harbiy nizomni mustahkamlash asosini belgilab beruvchi rasmiy me‘yoriy huquqiy hujjatlar.

Harbiy nizomlar jangovar va umumharbiy turlarga bo‘linadi. Jangovar nizomlar qurolli kuchlar qism va bo‘linmalari turlarining jangovar tayyorgarlik asoslari hamda jangovar harakatlarni olib borishni belgilab beradi. Umumharbiy nizomlar harbiy xizmatchilarning o‘zaro munosabatlari, ularning umumiy va lavozimga oid majburiyatlari, huquqlari, ichki, garnizon va qorovullik xizmatlarini o‘tash tartiblari va boshqalarni belgilovchi Qurolli Kuchlarning hamma turlari uchun umumiy majburiy qoidalardan iborat.

Umumharbiy nizom Qurolli Kuchlar harbiy xizmatchilarining umumiy huquqlari va majburiyatlarini va ular o‘rtasidagi o‘zaro munosabatlarni, brigada mansabdor shaxslarning asosiy majburiyatlarini, shuningdek, ichki tartib qoidalarini belgilaydi. O‘zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlari harbiy qismlarning, shtablarning, boshqarmalarning, muassasalarning, korxonalarining, tashkilotlarning va harbiy bilim yurtlarining barcha harbiy xizmatchilari Ichki xizmat Nizomiga amal qiladi.

IV. Mashg‘ulotni yakunlash: to‘garak a‘zolarini yutuq va kamchiliklarini muxokama qilish, rag‘batlantirish.

V. Uyga vazifani e‘lon qilish: yangi mavzu yuzasidan bilimlarini mustahkamlab kelish.

Maktab MMIBDO ‘_____ sana _____ 20__yil

Sana: “__” _____ 20__-yil. Sinflar: _____ To‘garak rahbari: _____

Mashg‘ulotning mavzu: Harbiy xizmatchilarning umumiy majburiyatlari

Mashg‘ulotning maqsadi:

Ta’limiy maqsad: O‘zbekiston Respublikasining Qurolli Kuchlarida olib borilayotgan islohotlarni davom ettirib, davlatimiz rahbari Sh. Mirziyoyev: «Ko‘zlangan strategik maqsadlarga yetishishda va ularni hayotga to‘liq tatbiq etishda har tomonlama va puxta tayyorlangan, o‘z Vataniga sodiq, yuksak kvalifikatsiyali harbiy kadrlarni tayyorlash.

Tarbiyaviy maqsad: yoshlarga harbiy ta’lim berishda ularga qo‘shinlarning o‘quv-jangovar faoliyatida bajariladigan mashqlar, harakatlar va amallarni harbiy qismlardagiga mumkin qadar yaqinlashtirilgan holda o‘rgatish

Rivojlantiruvchi maqsad: vatani va xalqiga sadoqati, cheksiz, yuksak ma’naviy-ruhiy va jangovar sifatlarga ega, o‘z ishinig to‘g‘riligiga va dushman ustidan qozoniladigan g‘alabaga to‘la ishonadigan, qurol-aslaha va jangovar texnikadan mohirona foydalana oladigan, zamonaviy qurollar va jangovar texnikalarni o‘zlashtirish, yosh askar ega bo‘lishi lozim bo‘lgan darajadagi bilim va ko‘nikmalarini rivojlantirish.

Mashg‘ulot turi: yangi bilim beruvchi, bilimlarni mustahkamlovchi.

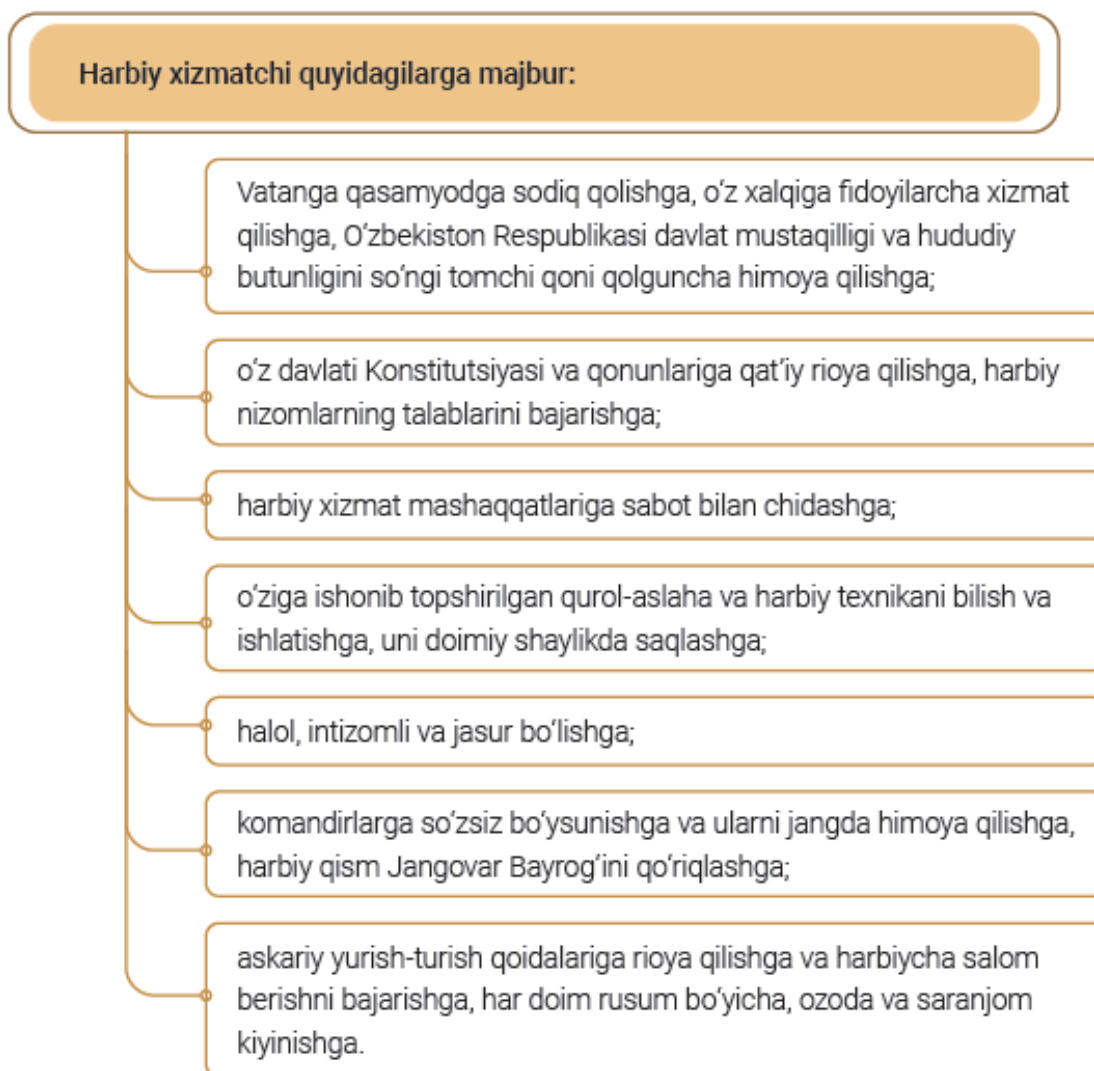
Mashg‘ulotning jihozi: mavzuga oid rasm, ko‘rgazmalar va tarqatma materiallar, o‘quv qurollari, elektron materiallar.

I. Tashkiliy qism: a) Salomlashish. b) Davomatni aniqlash.

II. Uyga vazifani so‘rash: a) Savol – javob o‘tkazish. b) Topshiriqlarni tekshirish.

III. Yangi mavzu bayoni:

O‘zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlarning harbiy xizmatchilari xizmat faoliyatida qonunlar, harbiy nizomlarning talablariga amal qiladi va siyosiy maqsadlarni ko‘zlovchi boshqa jamoat tashkilotlari va birlashmalarning faoliyati bilan aloqador bo‘lmasligi lozim.

IV. Mashg‘ulotni yakunlash: to‘garak a’zolarini yutuq va kamchiliklarini muxokama qilish, rag‘batlantirish.

V. Uyga vazifani e’lon qilish: yangi mavzu yuzasidan bilimlarini mustaxkamlab kelish.

Maktab MMIBDO‘ _____ sana _____ 20__yil

Mashg‘ulotning mavzu: Harbiy unvon

Mashg‘ulotning maqsadi:

Ta’limiy maqsad: O‘zbekiston Respublikasining Qurolli Kuchlarida olib borilayotgan islohotlarni davom ettirib, davlatimiz rahbari Sh. Mirziyoyev: «Ko‘zlangan strategik maqsadlarga yetishishda va ularni hayotga to‘liq tatbiq etishda har tomonlama va puxta tayyorlangan, o‘z Vataniga sodiq, yuksak kvalifikatsiyali harbiy kadrlarni tayyorlash.

Tarbiyaviy maqsad: yoshlarga harbiy ta’lim berishda ularga qo‘shinlarning o‘quv-jangovar faoliyatida bajariladigan mashqlar, harakatlar va amallarni harbiy qismlardagiga mumkin qadar yaqinlashtirilgan holda o‘rgatish

Rivojlantiruvchi maqsad: vatani va xalqiga sadoqati, cheksiz, yuksak ma’naviy-ruhiy va jangovar sifatarga ega, o‘z ishini to‘g‘riligiga va dushman ustidan qozoniladigan g‘alabaga to‘la ishonadigan, qurol-aslaha va jangovar texnikadan mohirona foydalana oladigan, zamonaviy qurollar va jangovar texnikalarni o‘zlashtirish, yosh askar ega bo‘lishi lozim bo‘lgan darajadagi bilim va ko‘nikmalarini rivojlantirish.

Mashg‘ulot turi: yangi bilim beruvchi, bilimlarni mustahkamlovchi.

Mashg‘ulotning jihozi: mavzuga oid rasm, ko‘rgazmalar va tarqatma materiallar, o‘quv qurollari, elektron materiallar.

I. Tashkiliy qism: a) Salomlashish. b) Davomatni aniqlash.

II. Uyga vazifani so‘rash: a) Savol – javob o‘tkazish. b) Topshiriqlarni tekshirish.

III. Yangi mavzu bayoni: Harbiy unvon – Qurolli Kuchlarning har bir harbiy xizmatchisi va zaxiradagi harbiy majburiyatli shaxsga ularning xizmat mavqeyi, harbiy va maxsus tayyorgarligi, o‘tagan xizmat muddati, qaysi qo‘shin yoki xizmat turiga mansub ekanligiga, shuningdek, ko‘rsatgan xizmatlariga ko‘ra beriladigan unvon. Harbiy unvonlar harbiy xizmatchilarning o‘zaro munosabatlaridagi mavqeyini belgilaydi. Har bir harbiy xizmatchi va harbiy xizmatga majbura tegishli harbiy unvon beriladi. Qurolli Kuchlardagi harbiy unvonlar qo‘shin unvonlari va kema tarkibidagi unvonlarga bo‘linadi.

Qurolli Kuchlardagi oliy unvon armiya generali bo‘lib, bu unvon (urush davrida) O‘zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlarning Oliy Bosh qo‘mondoniga, shuningdek, O‘zbekiston Respublikasi Mudofaa vaziriga beriladi. Rezerv, zaxira yoki iste’fodagi fuqarolarning harbiy unvoniga mos ravishda “rezervdagi”, “zaxiradagi” yoki “iste’fodagi” so‘zlari qo‘shiladi.

MUDOFAA VAZIRLIGI HARBIY UNVONLARI

ASKARLAR
TARKIBI

Oddiy
askar

SERJANTLAR TARKIBI

Kichik
serjant

III-darajali
serjant

II-darajali
serjant

I-darajali
serjant

Katta
serjant

KICHIK OFITSERLAR TARKIBI

Leytenant

Katta
leytenant

Kapitan

KATTA OFITSERLAR TARKIBI

Mayor

Pod-
polkovnik

Polkovnik

GENERALLAR TARKIBI

General-
mayor

General-
leytenant

General-
polkovnik

Armiya-
general

IV. Mashg‘ulotni yakunlash: to‘garak a‘zolarini yutuq va kamchilliklarini muxokama qilish, rag‘batlantirish.

V. Uyga vazifani e‘lon qilish: yangi mavzu yuzasidan bilimlarini mustahkamlab kelish.

Sana: “ ” _____ 20__-yil. Sinflar: _____ To‘garak rahbari: _____

Mashg‘ulotning mavzu: Boshliqlar va bo‘ysunuvchilar, kattalar va kichiklar

Mashg‘ulotning maqsadi:

Ta‘limiy maqsad: O‘zbekiston Respublikasining Qurolli Kuchlarida olib borilayotgan islohotlarni davom ettirib, davlatimiz rahbari Sh. Mirziyoyev: «Ko‘zlangan strategik maqsadlarga yetishishda va ularni hayotga to‘liq tatbiq etishda har tomonlama va puxta tayyorlangan, o‘z Vataniga sodiq, yuksak kvalifikatsiyali harbiy kadrlarni tayyorlash.

Tarbiyaviy maqsad: yoshlarga harbiy ta‘lim berishda ularga qo‘shinlarning o‘quv-jangovar faoliyatida bajariladigan mashqlar, harakatlar va amallarni harbiy qismlardagiga mumkin qadar yaqinlashtirilgan holda o‘rgatish

Rivojlantiruvchi maqsad: vatani va xalqiga sadoqati, cheksiz, yuksak ma‘naviy-ruhiy va jangovar sifatlarga ega, o‘z ishini to‘g‘riligiga va dushman ustidan qozoniladigan g‘alabaga to‘la ishonadigan, qurol-aslaha va jangovar texnikadan mohirona foydalana oladigan, zamonaviy qurollar va jangovar texnikalarni o‘zlashtirish, yosh askar ega bo‘lishi lozim bo‘lgan darajadagi bilim va ko‘nikmalarini rivojlantirish.

Mashg‘ulot turi: yangi bilim beruvchi, bilimlarni mustahkamlovchi.

Mashg‘ulotning jihozi: mavzuga oid rasm, ko‘rgazmalar va tarqatma materiallar, o‘quv qurollari, elektron materiallar.

I. Tashkiliy qism: a) Salomlashish. b) Davomatni aniqlash.

II. Uyga vazifani so‘rash: a) Savol – javob o‘tkazish. b) Topshiriqlarni tekshirish.

III. Yangi mavzu bayoni:

Yakkaboshchilik Qurolli Kuchlardagi asosiy rahbarlik prinsipidir. Yakkaboshchilikda boshliq (komandir) bo‘ysunuvchilariga nisbatan buyruq berish huquqi bilan to‘la ta‘minlanadi va qo‘shinlar barcha funksiyalarini amalga oshirishi va hayot faoliyati uchun to‘la javobgar bo‘ladi.

Boshliqlar bo‘ysunuvchilariga nisbatan aniq huquq va majburiyatlarga ega bo‘lgan mansabdor shaxslardir. O‘z xizmat maqomi va harbiy unvoniga ko‘ra ayrim harbiy xizmatchilar boshqalarga nisbatan boshliq yoki bo‘ysunuvchi bo‘lishi mumkin. Ular bo‘ysunuvchilariga buyruq berish va ular ijrosini talab qilish huquqiga ega. Bo‘ysunuvchilar boshliqlarga so‘zsiz bo‘ysunishga, boshliqlarning buyruqlarini aniq va ko‘rsatilgan muddatda bajarishga majbur. Bo‘ysunuvchilar boshliqning buyruqlarini so‘zsiz bajarishga majbur. Ular boshliqning buyrug‘ini tashabbus va zukkolikni namoyon qilib, so‘zsiz, aniq va muddatida bajarishi shart. O‘z xizmat maqomi va harbiy unvoniga ko‘ra boshqa harbiy xizmatchilarga nisbatan ularning boshlig‘i yoxud bo‘ysunuvchisi sanalmagan harbiy xizmatchilar katta yoxud kichik bo‘lishi mumkin.

Kattalik harbiy xizmatchilarning harbiy unvoniga qarab belgilanadi. Harbiy unvon bo‘yicha kattalar unvoni kichiklar intizomni buzgan holatlarda, tartibsizliklarni bartaraf etishni talab qilishi lozim. Unvoni bo‘yicha kichiklar bunday talablarni so‘zsiz bajarishga majbur.

IV. Mashg‘ulotni yakunlash: to‘garak a‘zolarini yutuq va kamchilliklarini muxokama qilish, rag‘batlantirish.

V. Uyga vazifani e‘lon qilish: yangi mavzu yuzasidan bilimlarini mustahkamlab kelish.

Maktab MMIBDO ‘ _____ sana _____ 20__yil

Sana: “ ” 20__-yil. Sinflar: _____ To‘garak rahbari: _____

Mashg‘ulotning mavzu: Buyruq berish va bajarish tartibi

Mashg‘ulotning maqsadi:

Ta‘limiy maqsad: O‘zbekiston Respublikasining Qurolli Kuchlarida olib borilayotgan islohotlarni davom ettirib, davlatimiz rahbari Sh. Mirziyoyev: «Ko‘zlangan strategik maqsadlarga yetishishda va ularni hayotga to‘liq tatbiq etishda har tomonlama va puxta tayyorlangan, o‘z Vataniga sodiq, yuksak kvalifikatsiyali harbiy kadrlarni tayyorlash.

Tarbiyaviy maqsad: yoshlarga harbiy ta‘lim berishda ularga qo‘shinlarning o‘quv-jangovar faoliyatida bajariladigan mashqlar, harakatlar va amallarni harbiy qismlardagiga mumkin qadar yaqinlashtirilgan holda o‘rgatish

Rivojlantiruvchi maqsad: vatani va xalqiga sadoqati, cheksiz, yuksak ma‘naviy-ruhiy va jangovar sifatlarga ega, o‘z ishini to‘g‘riligiga va dushman ustidan qozoniladigan g‘alabaga to‘la ishonadigan, qurol-aslaha va jangovar texnikadan mohirona foydalana oladigan, zamonaviy qurollar va jangovar texnikalarni o‘zlashtirish, yosh askar ega bo‘lishi lozim bo‘lgan darajadagi bilim va ko‘nikmalarini rivojlantirish.

Mashg‘ulot turi: yangi bilim beruvchi, bilimlarni mustahkamlovchi.

Mashg‘ulotning jihozi: mavzuga oid rasm, ko‘rgazmalar va tarqatma materiallar, o‘quv qurollari, elektron materiallar.

I. Tashkiliy qism: a) Salomlashish. b) Davomatni aniqlash.

II. Uyga vazifani so‘rash: a) Savol – javob o‘tkazish. b) Topshiriqlarni tekshirish.

III. Yangi mavzu bayoni: Buyurish shtab boshlig‘i harbiy qism komandiri nomidan yoxud garnizon harbiy komendanti, garnizon boshlig‘i nomidan chiqariluvchi idora qilish xizmat hujjati sanaladi.

Buyruq – komandir (boshliq)ning bo‘ysunuvchilarga qaratilgan va ma‘lum amallarining majburan bajarilishini, u yoki bu qoidalarga rioya qilinishini talab etadigan yoxud u yoki bu tartib qoidalarini belgilaydigan ko‘rsatmasi. Buyruq so‘zsiz, aniq va o‘z muddatida bajarilishi lozim. Jangda boshliqning buyrug‘ini o‘z vaqtida va aniq bajarish muvaffaqiyat va dushman ustidan g‘alabaga erishishning shartidir.

Buyruqlar bo‘ysunganlik yo‘sinida beriladi. O‘ta zarur holatlarda katta komandir bo‘ysinuvchiga uning bevosita boshlig‘ini chetlab o‘tgan holda buyruq berishi mumkin.

Bunday holatda u bu haqida bo‘ysunuvchining bevosita boshlig‘iga xabar qiladi yoxud bo‘ysunuvchiga uning o‘zi bevosita boshlig‘iga bildiruv berishini buyuradi.

Buyruq olgan harbiy xizmatchi “Xo‘p bo‘ladi!” deb javob beradi va shundan keyin uni bajaradi. Agar buyruqni bajarayotgan harbiy xizmatchi maqomiga ko‘ra boshqa katta boshliqdan yangi buyruq olsa, bu haqida ikkinchi buyruqni bergan boshliqqa bildiruv beradi va tasdiqlangandan so‘ng oxirgisini bajaradi. Yangi buyruqni beruvchi bu haqida birinchi buyruqni bergan boshliqqa xabar qiladi.

Harbiycha salomlashish

Harbiycha salomlashish harbiy xizmatchilarning birodarlarcha jipsligining ifodasi, o‘zaro hurmat va mushtaraklik madaniyatining namoyon bo‘lish belgisi sanaladi. Barcha harbiy xizmatchilar bir-biriga duch kelganda (yetib olganda, o‘tib ketayotganda) O‘zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlarining Saf nizomi bilan belgilangan qoidalarga qat‘iy rioya qilgan holda bir-biriga salom berishga majburdirlar.

IV. Mashg‘ulotni yakunlash: to‘garak a‘zolarini yutuq va kamchiliklarini muxokama qilish, rag‘batlantirish.

V. Uyga vazifani e‘lon qilish: yangi mavzu yuzasidan bilimlarini mustahkamlab kelish.

Maktab MMIBDO ‘_____ sana _____ 20__yil

Mashg‘ulotning mavzu: Otish tayyorgarligi

Mashg‘ulotning maqsadi:

Ta‘limiy maqsad: O‘zbekiston Respublikasining Qurolli Kuchlarida olib borilayotgan islohotlarni davom ettirib, davlatimiz rahbari Sh. Mirziyoyev: «Ko‘zlangan strategik maqsadlarga yetishishda va ularni hayotga to‘liq tatbiq etishda har tomonlama va puxta tayyorlangan, o‘z Vataniga sodiq, yuksak kvalifikatsiyali harbiy kadrlarni tayyorlash.

Tarbiyaviy maqsad: yoshlarga harbiy ta‘lim berishda ularga qo‘shinlarning o‘quv-jangovar faoliyatida bajariladigan mashqlar, harakatlar va amallarni harbiy qismlardagiga mumkin qadar yaqinlashtirilgan holda o‘rgatish

Rivojlantiruvchi maqsad: vatani va xalqiga sadoqati, cheksiz, yuksak ma‘naviy-ruhiy va jangovar sifatlariga ega, o‘z ishinig to‘g‘riligiga va dushman ustidan qozoniladigan g‘alabaga to‘la ishonadigan, qurol-aslaha va jangovar texnikadan mohirona foydalana oladigan, zamonaviy qurollar va jangovar texnikalarni o‘zlashtirish, yosh askar ega bo‘lishi lozim bo‘lgan darajadagi bilim va ko‘nikmalarini rivojlantirish.

Mashg‘ulot turi: yangi bilim beruvchi, bilimlarni mustahkamlovchi.

Mashg‘ulotning jihozi: mavzuga oid rasm, ko‘rgazmalar va tarqatma materiallar, o‘quv qurollari, elektron materiallar.

I. Tashkiliy qism: a) Salomlashish. b) Davomatni aniqlash.

II. Uyga vazifani so‘rash: a) Savol – javob o‘tkazish. b) Topshiriqlarni tekshirish.

III. Yangi mavzu bayoni:

Otish tayyorgarligi shaxsiy tarkibni o‘z qurolidan jangovar holatning turli sharoitlarida mohirlik bilan foydalana olishlikka o‘rgatish maqsadida o‘tkaziladi. Otish tayyorgarligi quyidagi bo‘limlarni o‘z ichiga oladi: qurolning moddiy qismlari; otish asoslari; otishning usullari va qoidalari; qo‘l granatalarini uloqtirish; jangda kuzatish va masofalarni aniqlash.

Qurolning moddiy qismlari – qurolning vazifasi, tuzilishi va jangovar xususiyatlarini o‘rganishga mo‘ljallangan bo‘lim. Qurolning moddiy qismlarini bilish u bilan to‘g‘ri muomala qilish, uni asrab-avaylash va turli sharoitlarda otganda benuqson ishlashini ta‘minlab berish uchun zarur .

Harbiy xizmatga chaqiriluvchi qurol-yarog‘dan foydalanish bo‘yicha boshlang‘ich bilimga ega bo‘lishi uchun uni amaliy faoliyatda qo‘llay olish ko‘nikmasi katta ahamiyat kasb etadi. Shundan kelib chiqib o‘quvchi:

- avtomatni otishga tayyorlashni, undan paydo bo‘luvchi va harakatlanuvchi nishonlarga otish usullarini bajarishni;
- avtomatni tozalash va moylashni;
- burchak kattaligi yordamida nishongacha bo‘lgan masofani aniqlash usullarini;
- parchalanuvchi qo‘l granatalarini har xil holatda uzoqlikka va aniqlikka uloqtirish texnikasini;
- parchalanuvchi qo‘l granatalarni uloqtirish mashqlarini bajarishni uddalashi;
- boshlang‘ich mashq shartlari bo‘yicha avtomatdan jangovar o‘q bilan otish amalini bajarishi;
- kichik kalibrli hamda pnevmatik miltiqdan o‘q otish mashqlarini bajara olish amaliy ko‘nikmalarga ega bo‘lishi;
- otish mashg‘ulotlarida xavfsizlik qoidalari bilishi;
- Kalashnikov avtomati, parchalanuvchi qo‘l granatalarining jangovar xususiyatlari, tuzilishi, ishlash prinsiplarini bilishi;
- harakatlanuvchi va paydo bo‘luvchi nishonlarga otish qoidalari bilishi shart. Qurol-yarog‘ va o‘q-dorilar bilan ishlaganda xavfsizlik choralariga qat‘iy amal qilish zarur. Mashg‘ulot boshlanmasdan oldin avtomat o‘qlanganligini tekshirib ko‘rish lozim.

Qurol o‘qlangan yoki o‘qlanmaganligidan qat‘iy nazar:

- uni odamlarga qaratish;
- rahbar (boshliq)ning ruxsatisiz qurolni o‘qlash;
- shaxsiy tarkibga qarata 100 metrdan yaqin masofadan paxtavon o‘q bilan o‘q uzish;
- qizil bayroq ko‘tarilgan joy, xavfli yo‘nalish yoki pana tomonlarga o‘q uzish taqiqlanadi.

“Otish to‘xtatilsin!” buyrug‘i oq bayroq yoki tunda oq rangli fonar yoqish orqali belgilanadi.

O‘q-dorilar bilan ishlaganda:

- o‘q-dorilarni belgilanmagan joyda saqlash;
- o‘q-dorilarni boshqa shaxslarga berish va qarovsiz qoldirish;
- o‘q-dorilardan poroxni chiqarib olish va olovga tashlash;
- otilmay qolgan o‘q-dorilardan o‘quv patronlari sifatida foydalanish taqiqlanadi.

IV. Mashg‘ulotni yakunlash: to‘garak a‘zolarini yutuq va kamchiliklarini muxokama qilish, rag‘batlantirish.

V. Uyga vazifani e‘lon qilish: yangi mavzu yuzasidan bilimlarini mustaxkamlab kelish.

Mashg‘ulotning mavzu: Kalashnikov avtomatining vazifasi, konstruktiv va ballistik ko‘rsatkichlari, umumiy tuzilishi.

Mashg‘ulotning maqsadi:

Ta’limiy maqsad: O‘zbekiston Respublikasining Qurolli Kuchlarida olib borilayotgan islohotlarni davom ettirib, davlatimiz rahbari Sh. Mirziyoyev: «Ko‘zlangan strategik maqsadlarga yetishishda va ularni hayotga to‘liq tatbiq etishda har tomonlama va puxta tayyorlangan, o‘z Vataniga sodiq, yuksak kvalifikatsiyali harbiy kadrlarni tayyorlash.

Tarbiyaviy maqsad: yoshlarga harbiy ta’lim berishda ularga qo‘shinlarning o‘quv-jangovar faoliyatida bajariladigan mashqlar, harakatlar va amallarni harbiy qismlardagiga mumkin qadar yaqinlashtirilgan holda o‘rgatish

Rivojlantiruvchi maqsad: vatani va xalqiga sadoqati, cheksiz, yuksak ma’naviy-ruhiy va jangovar sifatlarga ega, o‘z ishini to‘g‘riligiga va dushman ustidan qozoniladigan g‘alabaga to‘la ishonadigan, qurol-aslaha va jangovar texnikadan mohirona foydalana oladigan, zamonaviy qurollar va jangovar texnikalarni o‘zlashtirish, yosh askar ega bo‘lishi lozim bo‘lgan darajadagi bilim va ko‘nikmalarini rivojlantirish.

Mashg‘ulot turi: yangi bilim beruvchi, bilimlarni mustahkamlovchi.

Mashg‘ulotning jihozi: mavzuga oid rasm, ko‘rgazmalar va tarqatma materiallar, o‘quv qurollari, elektron materiallar.

I. Tashkiliy qism: a) Salomlashish. b) Davomatni aniqlash.

II. Uyga vazifani so‘rash: a) Savol – javob o‘tkazish. b) Topshiriqlarni tekshirish.

III. Yangi mavzu bayoni: Kalashnikov avtomati dushmanning jonli kuchlarini yo‘q qilish uchun mo‘ljallangan. U individual qurol hisoblanadi. Kalashnikov avtomati (AKM, AK-74) individual qurol hisoblanadi va u dushmanning jonli kuchini yo‘q qilishga mo‘ljallangan. Qo‘l jangida avtomatga nayza-pichoq biriktiriladi. Bir xil kalibrdagi avtomat va pulemyotlar oqdonlarini almashtirib ishlatish mumkin. Kalashnikov avtomati tuzilishi jihatdan juda sodda va yuqori jangovar hamda ekspluatatsion (ishlatish) sifatlarga ega. Kalashnikov avtomatidan uzluksiz (avtomatik ravishda) va bittalab o‘t ochish mumkin.

Uzluksiz o‘t ochish avtomatdan otishning asosiy turi hisoblanadi: u qisqa (5 tagacha otish) yoki (10 tagacha otish) yoki to‘xtovsiz bo‘lishi mumkin. Avtomatning uzluksiz ishlashi stvol kanalidan zatvor ramasining gaz porsheniga o‘tadigan porox gazlarining energiyasidan foydalanishga asoslangan. Avtomatning asosiy qism va mexanizmlari: 1 – stvol, stvol qutisi, mo‘ljalga olish moslamasi, qo‘ndiq va pistolet dastachasi bilan; 2 – stvol qutisining qopqog‘i; 3 – zatvor ramasi gaz porsheni bilan; 4 – zatvor; 5 – qaytarish mexanizmi; 6 – gaz trubkasi (quvuri) stvol qoplamasi bilan; 7 – sevyo (stvolning ostki qoplamasi); 8 – zarba berish-o‘t ochish mexanizmi; 9 – o‘qdon; 10 – nayza-pichoq; 11 – penal (tozalash va moylash anjomlari uchun gilof); 12 – shompol.

IV. Mashg‘ulotni yakunlash: to‘garak a’zolarini yutuq va kamchilliklarini muxokama qilish, rag‘batlantirish.

V. Uyga vazifani e’lon qilish: yangi mavzu yuzasidan bilimlarini mustaxkamlab kelish.

Mashg‘ulotning mavzu: Otish hodisasi va uning davrlari. O‘qning boshlang‘ich tezligi va uning otishga ta’siri

Mashg‘ulotning maqsadi:

Ta’limiy maqsad: O‘zbekiston Respublikasining Qurolli Kuchlarida olib borilayotgan islohotlarni davom ettirib, davlatimiz rahbari Sh. Mirziyoyev: «Ko‘zlangan strategik maqsadlarga yetishishda va ularni hayotga to‘liq tatbiq etishda har tomonlama va puxta tayyorlangan, o‘z Vataniga sodiq, yuksak kvalifikatsiyali harbiy kadrlarni tayyorlash.

Tarbiyaviy maqsad: yoshlarga harbiy ta’lim berishda ularga qo‘shinlarning o‘quv-jangovar faoliyatida bajariladigan mashqlar, harakatlar va amallarni harbiy qismlardagiga mumkin qadar yaqinlashtirilgan holda o‘rgatish

Rivojlantiruvchi maqsad: vatani va xalqiga sadoqati, cheksiz, yuksak ma’naviy-ruhiy va jangovar sifatlariga ega, o‘z ishinig to‘g‘riligiga va dushman ustidan qozoniladigan g‘alabaga to‘la ishonadigan, qurol-aslaha va jangovar texnikadan mohirona foydalana oladigan, zamonaviy qurollar va jangovar texnikalarni o‘zlashtirish, yosh askar ega bo‘lishi lozim bo‘lgan darajadagi bilim va ko‘nikmalarini rivojlantirish.

Mashg‘ulot turi: yangi bilim beruvchi, bilimlarni mustahkamlovchi.

Mashg‘ulotning jihozi: mavzuga oid rasm, ko‘rgazmalar va tarqatma materiallar, o‘quv qurollari, elektron materiallar.

I. Tashkiliy qism: a) Salomlashish. b) Davomatni aniqlash.

II. Uyga vazifani so‘rash: a) Savol – javob o‘tkazish. b) Topshiriqlarni tekshirish.

III. Yangi mavzu bayoni: Quoldan otishning asoslari o‘z ichiga otish paytida yuz beradigan jarayonlarni tushunish uchun zarur bilim, otish usul va qoidalarini qamrab oladi. Otish qoidalariga otishga tayyorlanish va o‘t ochishlar kiradi. Otish vaqtning juda qisqa oralig‘ida yuz beradi. Bunda katta hajmda gaz hosil bo‘ladi va ko‘p miqdorda issiqlik ajralib chiqadi. Porox juda katta energiyani hosil qiladi.

Quoldan otish quyidagicha amalga oshiriladi (tepki bosilganda quyidagilar yuz beradi):

1) piston (kapsul) sindiriladi va alanga hosil bo‘ladi;

2) pistonning alangasi ta’sirida porox o‘t oladi;

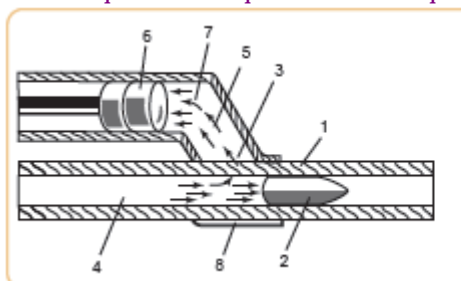
3) porox zaryadi gazga aylanadi;

4) stvol kanalida yuqori bosim hosil bo‘ladi;

5) bosim kuchi ta’siri ostida o‘q stvol yo‘niqlariga urilib, aylanma harakat oladi va o‘zining bo‘ylama o‘qi atrofida aylanganicha stvol kanalidan uchib chiqadi. O‘q boshlang‘ich holatidan 4–6 cm siljiganda gaz bosimi eng katta darajaga erishadi. Bu holatda porox gazlarining bosimi 2800–2900 kgs/cm² ga teng bo‘ladi. Lekin bosim pasaygani bilan o‘qning tezligi pasaymaydi, balki ortib boradi. Bunga sabab, o‘q bosimning eng yuqori davrida tezlanish olganidan so‘ng, gazlar pastroq darajada bo‘lsa-da o‘qqa bosim ko‘rsatishda davom etib, o‘qning harakatini tezlashtiradi. Porox juda katta energiyani hosil qiladi. 1,6 gramm og‘irlikdagi porox zaryadi 7,9 gramm og‘irlikdagi o‘qni stvol kanalidan 715 m/soniya tezlikda quvib chiqib, uni 3000 m uzoqlikka uloqtira oladi.

Stvol kanalidagi o‘yiqalar chapdan o‘ngga yuqorilab yo‘nalgani uchun o‘qqa aylanma harakat beradi, porox esa yonishda davom etib, gazning miqdori va hajmini orttirib boradi.

O‘qning ortidan stvol kanalidan oquvchi qizigan gazlar bir lahzada kengayib ketadi va havo bilan to‘qnashganda alanga va zarb to‘lqinini hosil qiladi. Zarb to‘lqini esa otishdagi ovozning manbayi hisoblanadi.

Avtomatikaning ishlash prinsipi:

1 – stvol; 2 – o‘q; 3 – stvol devoridagi teshikcha;
4 – o‘q ortidagi bo‘shliq; 5 – gaz kamerasi;
6 – gaz porsheni; 7 – gaz porsheniga o‘tayotgan porox gazlari; 8 – o‘qni stvol kanalidan quvib chiqarayotgan gazlar.

O‘q havoda uchishi uchun uni stvol kanalini tark etayotgandagi tezligi katta ahamiyatga ega. Bu tezlik o‘qni havoda uchishini xarakterlovchi kattalikdir. O‘qning stvol kanalini tark etayotgandagi tezligi o‘qning boshlang‘ich tezligi deb ataladi. Odatda, u V_0 deb belgilanadi va metr/soniyada (m/s) o‘lchanadi. O‘qning boshlang‘ich tezligi ortib borishi bilan, uning uchish uzoqligi, teshib o‘tish va o‘ldiruvchi ta’siri ortadi, shuningdek, uning uchishiga ta’sir etuvchi tashqi ta’sirlar pasayadi.

IV. Mashg‘ulotni yakunlash: to‘garak a’zolarini yutuq va kamchilliklarini muxokama qilish, rag‘batlantirish.

V. Uyga vazifani e’lon qilish: yangi mavzu yuzasidan bilimlarini mustaxkamlab kelish.

Sana: “ ” _____ 20__-yil. Sinflar: _____ To‘garak rahbari: _____

Mashg‘ulotning mavzu: To‘g‘ri otish va uning amaliy ahamiyati

Mashg‘ulotning maqsadi:

Ta‘limiy maqsad: O‘zbekiston Respublikasining Qurolli Kuchlarida olib borilayotgan islohotlarni davom ettirib, davlatimiz rahbari Sh. Mirziyoyev: «Ko‘zlangan strategik maqsadlarga yetishishda va ularni hayotga to‘liq tatbiq etishda har tomonlama va puxta tayyorlangan, o‘z Vataniga sodiq, yuksak kvalifikatsiyali harbiy kadrlarni tayyorlash.

Tarbiyaviy maqsad: yoshlarga harbiy ta‘lim berishda ularga qo‘shinlarning o‘quv-jangovar faoliyatida bajariladigan mashqlar, harakatlar va amallarni harbiy qismlardagiga mumkin qadar yaqinlashtirilgan holda o‘rgatish

Rivojlantiruvchi maqsad: vatani va xalqiga sadoqati, cheksiz, yuksak ma‘naviy-ruhiy va jangovar sifatlarga ega, o‘z ishining to‘g‘riligiga va dushman ustidan qozoniladigan g‘alabaga to‘la ishonadigan, qurol-aslaha va jangovar texnikadan mohirona foydalana oladigan, zamonaviy qurollar va jangovar texnikalarni o‘zlashtirish, yosh askar ega bo‘lishi lozim bo‘lgan darajadagi bilim va ko‘nikmalarini rivojlantirish.

Mashg‘ulot turi: yangi bilim beruvchi, bilimlarni mustahkamlovchi.

Mashg‘ulotning jihozi: mavzuga oid rasm, ko‘rgazmalar va tarqatma materiallar, o‘quv qurollari, elektron materiallar.

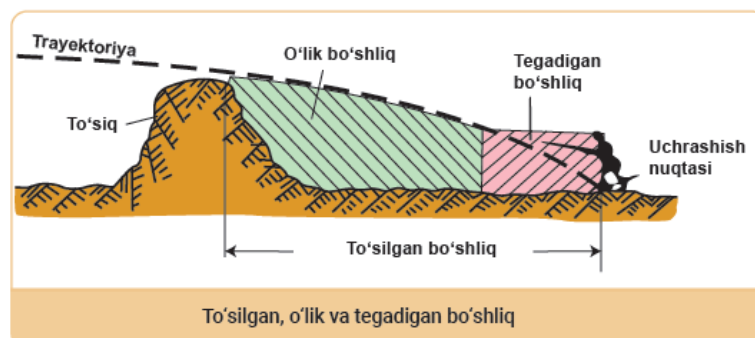
I. Tashkiliy qism: a) Salomlashish. b) Davomatni aniqlash.

II. Uyga vazifani so‘rash: a) Savol – javob o‘tkazish. b) Topshiriqlarni tekshirish.

III. Yangi mavzu bayoni: O‘q o‘zining butun uchish trayektoriyasi davomida nishonga nisbatan balandga ko‘tarilmasa, bunday otishga to‘g‘ri otish deyiladi. Jang davrida to‘g‘ri otish masofasi chegarasida o‘q otishda mo‘ljalni o‘zgartirmasdan turib, balandlik bo‘yicha mo‘ljalga olish nuqtasi esa odatda, nishonning pastki chekkasidan, ya‘ni quyi qismi bo‘yicha tanlanadi.

To‘g‘ri otishning uzoqligi nishonning balandligi va trayektoriya yerbag‘irlaganiga bog‘liq. Nishon qanchalik baland va trayektoriya qanchalik yerbag‘irlagan bo‘lsa, to‘g‘ri otish uzoqligi shunchalik katta bo‘ladi. O‘z navbatida, pritselni bir marta o‘rnatish bilan nishonni yo‘q qila olish masofasi ham shunchalik katta bo‘ladi. Bu esa nishonlarni yo‘q qilishni tezlatish imkoniyatini beradi. To‘siq ortidagi o‘q tegmaydigan, to‘siqning cho‘qqisidan uchrashish nuqtasigacha bo‘lgan bo‘shliqqa to‘silgan bo‘shliq deyiladi.

To‘silgan bo‘shliqning ushbu trayektoriya bo‘yicha nishonni yo‘q qilib bo‘lmaydigan qismiga o‘lik bo‘shliq deyiladi. To‘siq qanchalik baland, nishonning bo‘yi past va trayektoriya yerbag‘irlaganroq bo‘lsa, o‘lik bo‘shliq shunchalik katta bo‘ladi. To‘silgan va o‘lik bo‘shliqlardan dushmanning o‘qidan himoyalaniish uchun foydalanish zarur. To‘silgan bo‘shliqning nishon yo‘q qilina oladigan qismiga tegadigan bo‘shliq deyiladi.

Tegadigan bo‘shliqning kattaligi nishonning balandligi, trayektoriya yerbag‘irlaganligi va tushish burchagiga bog‘liq. Uning amaliy ahamiyati shundaki, u nishongacha bo‘lgan masofani aniqlash va pritselni o‘sha masofaga moslab o‘rnatishdagi xatoni tuzatadi.

IV. Mashg‘ulotni yakunlash: to‘garak a‘zolarini yutuq va kamchiliklarini muxokama qilish, rag‘batlantirish.

V. Uyga vazifani e‘lon qilish: yangi mavzu yuzasidan bilimlarini mustaxkamlab kelish.

Maktab MMIBDO ‘ _____ sana _____ 20__yil

Sana: “ ” _____ 20__-yil. Sinflar: _____ To‘garak rahbari: _____

Mashg‘ulotning mavzu: O‘qdonni patron bilan to‘ldirish

Mashg‘ulotning maqsadi:

Ta‘limiy maqsad: O‘zbekiston Respublikasining Qurolli Kuchlarida olib borilayotgan islohotlarni davom ettirib, davlatimiz rahbari Sh. Mirziyoyev: «Ko‘zlangan strategik maqsadlarga yetishishda va ularni hayotga to‘liq tatbiq etishda har tomonlama va puxta tayyorlangan, o‘z Vataniga sodiq, yuksak kvalifikatsiyali harbiy kadrlarni tayyorlash.

Tarbiyaviy maqsad: yoshlarga harbiy ta‘lim berishda ularga qo‘shinlarning o‘quv-jangovar faoliyatida bajariladigan mashqlar, harakatlar va amallarni harbiy qismlardagiga mumkin qadar yaqinlashtirilgan holda o‘rgatish

Rivojlantiruvchi maqsad: vatani va xalqiga sadoqati, cheksiz, yuksak ma‘naviy-ruhiy va jangovar sifatlarga ega, o‘z ishining to‘g‘riligiga va dushman ustidan qozoniladigan g‘alabaga to‘la ishonadigan, qurol-aslaha va jangovar texnikadan mohirona foydalana oladigan, zamonaviy qurollar va jangovar texnikalarni o‘zlashtirish, yosh askar ega bo‘lishi lozim bo‘lgan darajadagi bilim va ko‘nikmalarini rivojlantirish.

Mashg‘ulot turi: yangi bilim beruvchi, bilimlarni mustahkamlovchi.

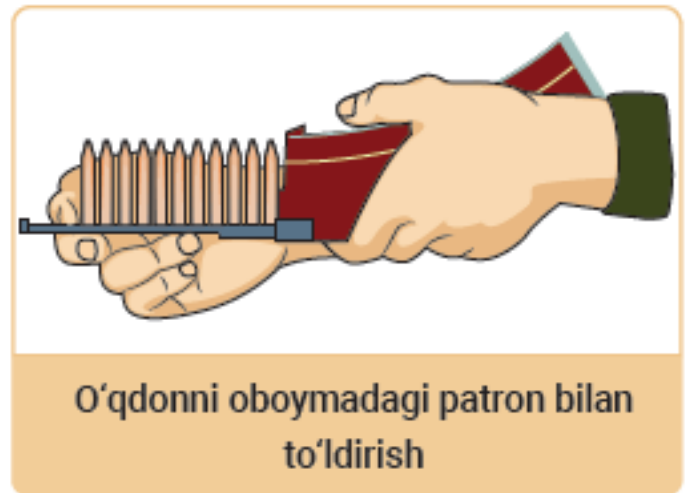
Mashg‘ulotning jihozi: mavzuga oid rasm, ko‘rgazmalar va tarqatma materiallar, o‘quv qurollari, elektron materiallar.

I. Tashkiliy qism: a) Salomlashish. b) Davomatni aniqlash.

II. Uyga vazifani so‘rash: a) Savol – javob o‘tkazish. b) Topshiriqlarni tekshirish.

III. Yangi mavzu bayoni: Avtomatni ko‘zdan kechirish, o‘qdonni o‘q bilan to‘ldirish va o‘qdonni bo‘shatishda o‘ta ehtiyotkor bo‘lish, harakatlar ketma-ketligiga e‘tibor berish lozim. Tepkini bosishdan avval stvolning uchi yuqoriga ko‘tarib turiladi. Avtomat o‘qlanmagan bo‘lsa ham, uni odamlar tomon o‘qtalish taqiqlanadi. Mashg‘ulotlar yakunlangandan so‘ng qurolning saqlagichga qo‘yilishi majburiy hisoblanadi.

O‘qdonni patron bilan to‘ldirish ikki usulda: faqat qo‘l yoki o‘tkazgich (perexodnik) yordamida amalga oshirilishi mumkin.

O‘qdonni patron bilan to‘ldirish uchun o‘qdon chap qo‘l bilan og‘zini tepaga, bo‘rtik tomoni bilan chapga, o‘ng qo‘lda patronlar jimjiloqqa qaratilib, gilza ostki qismini bosh va ko‘rsatkich barmoqdardan teparoqqa chiqib turadigan qilib ushlanadi.

O‘qdon sal chapga og‘dirilib, patronlar bosh barmoq bilan eziladi va bittalab yon devorlarning bukigi ostida gilza tubi o‘qdonning ortki devoriga qilib joylanadi. O‘qdon patron bilan to‘ldirilgach, sumkaga solib qo‘yiladi.

IV. Mashg‘ulotni yakunlash: to‘garak a‘zolarini yutuq va kamchiliklarini muxokama qilish, rag‘batlantirish.

V. Uyga vazifani e‘lon qilish: yangi mavzu yuzasidan bilimlarini mustaxkamlab kelish.

Maktab MMIBDO‘ _____ sana _____ 20__yil

Sana: “ ” 20__-yil. Sinflar: _____ To‘garak rahbari: _____

Mashg‘ulotning mavzu: Otishni amalga oshirish

Mashg‘ulotning maqsadi:

Ta‘limiy maqsad: O‘zbekiston Respublikasining Qurolli Kuchlarida olib borilayotgan islohotlarni davom ettirib, davlatimiz rahbari Sh. Mirziyoyev: «Ko‘zlangan strategik maqsadlarga yetishishda va ularni hayotga to‘liq tatbiq etishda har tomonlama va puxta tayyorlangan, o‘z Vataniga sodiq, yuksak kvalifikatsiyali harbiy kadrlarni tayyorlash.

Tarbiyaviy maqsad: yoshlarga harbiy ta‘lim berishda ularga qo‘shinlarning o‘quv-jangovar faoliyatida bajariladigan mashqlar, harakatlar va amallarni harbiy qismlardagiga mumkin qadar yaqinlashtirilgan holda o‘rgatish

Rivojlantiruvchi maqsad: vatani va xalqiga sadoqati, cheksiz, yuksak ma‘naviy-ruhiy va jangovar sifatlariga ega, o‘z ishinig to‘g‘riligiga va dushman ustidan qozoniladigan g‘alabaga to‘la ishonadigan, qurol-aslaha va jangovar texnikadan mohirona foydalana oladigan, zamonaviy qurollar va jangovar texnikalarni o‘zlashtirish, yosh askar ega bo‘lishi lozim bo‘lgan darajadagi bilim va ko‘nikmalarini rivojlantirish.

Mashg‘ulot turi: yangi bilim beruvchi, bilimlarni mustahkamlovchi.

Mashg‘ulotning jihozi: mavzuga oid rasm, ko‘rgazmalar va tarqatma materiallar, o‘quv qurollari, elektron materiallar.

I. Tashkiliy qism: a) Salomlashish. b) Davomatni aniqlash.

II. Uyga vazifani so‘rash: a) Savol – javob o‘tkazish. b) Topshiriqlarni tekshirish.

III. Yangi mavzu bayoni:

Qo‘yilgan vazifa va holatga qarab, o‘t ochish mustaqil ravishda yoki komandirning buyrug‘i bo‘yicha amalga oshiriladi. Otishni amalga oshirish pritselni o‘rnatish, o‘tkazgichni zarur o‘t ochish turiga qo‘yish, avtomatni tutish, mo‘ljalga olish, tepkini ezish va otish chog‘ida avtomatni ushlab turishni o‘z ichiga oladi.

Pritselni moslash uchun askar avtomatni o‘ziga yaqinlashtiradi, o‘ng qo‘lining katta va ko‘rsatkich barmoqlari bilan xomutcha yopqichini siqadi va xomutchani pritsel plankasi bo‘ylab kerakli raqamgacha suradi.

Avtomatni saqlagich bilan kerakli o‘t ochish turiga o‘tkazish uchun o‘ng qo‘lning bosh barmog‘i bilan o‘tkazgich uzluksiz o‘t ochish (AB) yoki bittalab o‘t ochish (OD) holatiga qo‘yiladi. Avtomatni to‘g‘ri tutib ushlash otuvchining gavdasi, qo‘llari va boshining holatiga, avtomatning turg‘unligi esa uni to‘g‘ri tutishga bog‘liq. Avtomatni to‘g‘ri tutib ushlash (qo‘ndoqni yelkaga o‘rnatish) uchun chap qo‘l bilan sevyo yoki o‘qdondan, o‘ng qo‘l bilan esa pistolet dastasidan ushlanadi va nishonni ko‘zdan qochirmay, avtomatning qo‘ndog‘i yelkaga to‘la o‘rnashganligi sezilguncha taqaladi, o‘ng qo‘l ko‘rsatkich barmog‘ining birinchi bo‘g‘ini tepkiga qo‘yiladi (a va b).

Bosh ozroq miqdorda oldinga engashtiriladi va bo‘yinni zo‘riqtirmasdan, o‘ng chakka qo‘ndoqqa yengilroq siqiladi. Bunda o‘ng ko‘z pritsel darajasida, undan 25–30 cm masofada yoki pritsel o‘yig‘i va mushkani doimo ochiq va bir xilda ko‘ra oladigan masofada bo‘lishi kerak.

Qo‘llarning tirsaklari ham to‘g‘ri holatni egallashi lozim. Chap qo‘l tirsagi avtomatning ostiga olib kiriladi, chunki u qurolning asosiy og‘irligini qabul qiladi va tayanch vazifasini o‘taydi. Agar chap qo‘l tirsagini avtomat ostiga olib kirishning imkoni bo‘lmasa, uni sal yonroqqa qo‘yish mumkin, lekin avtomatning bo‘ylama o‘qidan ko‘pi bilan 4 cm gacha. Yotgan holda otish qulay bo‘lishi uchun sevyo ostiga 20–25 cm balandlikda tayanch to‘shaladi.

Mo‘ljallash – avtomatchining bo‘shliqda qurol stvoli kanaliga o‘qni zarur yo‘nalish va zarur masofaga otishni ta‘minlab berishga mo‘ljallangan harakatlari yig‘indisi. Bu harakatlar pritsel va mushka yordamida bajariladi. Mo‘ljallash uchun chap ko‘z qisiladi, o‘ng ko‘z bilan pritsel o‘yig‘i orqali mushkaga qaraladi. Bunda mushka o‘yiqning qoq o‘rtasida, uning cho‘qqisi pritsel plankasi qirrasidan bir xil bo‘lishi kerak.

Bunga tekis mushka deyiladi va uni ushlab turish zarur.

IV. Mashg‘ulotni yakunlash: to‘garak a‘zolarini yutuq va kamchiliklarini muxokama qilish, rag‘batlantirish.

V. Uyga vazifani e‘lon qilish: yangi mavzu yuzasidan bilimlarini mustaxkamlab kelish.

Maktab MMIBDO ‘ _____ sana _____ 20__yil

Sana: “ ” _____ 20__-yil. Sinflar: _____ To‘g‘arak rahbari: _____

Mashg‘ulotning mavzu: Amaliy jismoniy tayyorgarlik

Mashg‘ulotning maqsadi:

Ta‘limiy maqsad: O‘zbekiston Respublikasining Qurolli Kuchlarida olib borilayotgan islohotlarni davom ettirib, davlatimiz rahbari Sh. Mirziyoyev: «Ko‘zlangan strategik maqsadlarga yetishishda va ularni hayotga to‘liq tatbiq etishda har tomonlama va puxta tayyorlangan, o‘z Vataniga sodiq, yuksak kvalifikatsiyali harbiy kadrlarni tayyorlash.

Tarbiyaviy maqsad: yoshlarga harbiy ta‘lim berishda ularga qo‘shinlarning o‘quv-jangovar faoliyatida bajariladigan mashqlar, harakatlar va amallarni harbiy qismlardagiga mumkin qadar yaqinlashtirilgan holda o‘rgatish

Rivojlantiruvchi maqsad: vatani va xalqiga sadoqati, cheksiz, yuksak ma‘naviy-ruhiy va jangovar sifatlariga ega, o‘z ishinig to‘g‘riligiga va dushman ustidan qozoniladigan g‘alabaga to‘la ishonadigan, qurol-aslaha va jangovar texnikadan mohirona foydalana oladigan, zamonaviy qurollar va jangovar texnikalarni o‘zlashtirish, yosh askar ega bo‘lishi lozim bo‘lgan darajadagi bilim va ko‘nikmalarini rivojlantirish.

Mashg‘ulot turi: yangi bilim beruvchi, bilimlarni mustahkamlovchi.

Mashg‘ulotning jihozi: mavzuga oid rasm, ko‘rgazmalar va tarqatma materiallar, o‘quv qurollari, elektron materiallar.

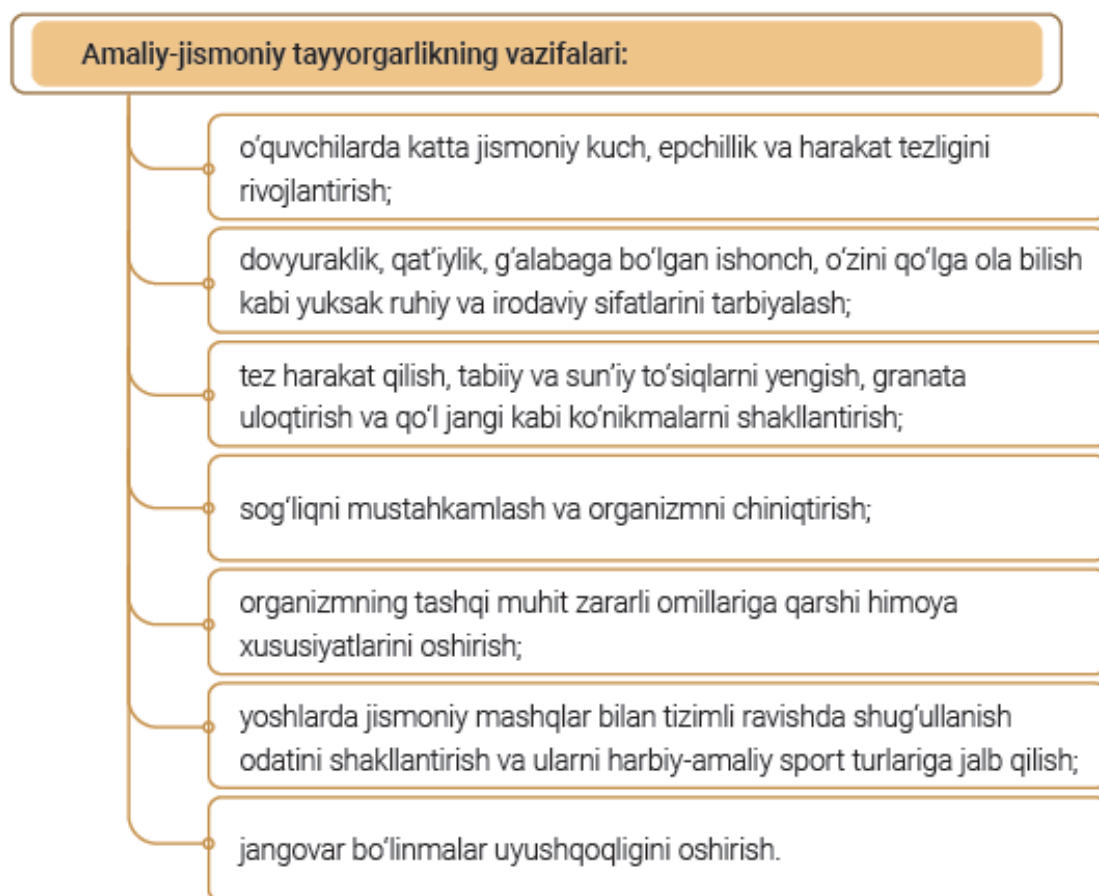
I. Tashkiliy qism: a) Salomlashish. b) Davomatni aniqlash.

II. Uyga vazifani so‘rash: a) Savol – javob o‘tkazish. b) Topshiriqlarni tekshirish.

III. Yangi mavzu bayoni: Amaliy jismoniy tayyorgarlik – harbiy xizmatchilar maxsus tayyorgarligining asosiy yo‘nalishlaridan biridir. U harbiy xizmatchilarni o‘qitish va tarbiyalashda muhim rol o‘ynaydi.

Amaliy jismoniy tayyorgarlik professional tayyorgarlik sifatida ham muhimdir. Zero, professional tayyorgarlikka ega armiyagina o‘z oldiga qo‘yilgan barcha vazifalarni bajara olish qobiliyatiga ega va barcha zamonaviy talablarga javob bera oladi. Umumta‘lim maktablari o‘quvchilari “Amaliy jismoniy tayyorgarlik” bo‘limida berilgan mavzularni o‘zlashtirish orqali harbiy xizmatni o‘tashlarida zarur bo‘ladigan jismoniy tayyorlik bo‘yicha amaliy bilim va zarur ko‘nikmalarga ega bo‘ladi. Amaliy jismoniy tayyorgarlik chaqiruvga qadar boshlang‘ich tayyorgarlik fanining asosiy bo‘limi, o‘quvchilarni harbiy ishga o‘rgatishning zarur va ajralmas qismidir. Uning maqsadi jangovar topshiriqlarni bajarish uchun harbiy xizmatchilarning zarur jismoniy tayyorgarlik darajasini ta‘minlashdan iborat.

Bunday tayyorgarlik harbiy amaliy yo‘nalishda kuch, tezlik, epcillik va maxsus sifatarni rivojlantiruvchi jismoniy mashqlarni, shuningdek, turli ko‘rinish va mazmundagi harbiy sport musobaqalarini o‘z ichiga oladi.

IV. Mashg‘ulotni yakunlash: to‘g‘arak a‘zolarini yutuq va kamchilliklarini muxokama qilish, rag‘batlantirish.

V. Uyga vazifani e‘lon qilish: yangi mavzu yuzasidan bilimlarini mustahkamlab kelish.

Maktab MMIBDO ‘ _____ sana _____ 20__yil

Mashg‘ulotning mavzu: Yagona to‘siqlar yo‘lagi bilan tanishish. Alohida to‘siqlardan o‘tish usullari va ularni yengib o‘tishni mashq qilish

Mashg‘ulotning maqsadi:

Ta‘limiy maqsad: O‘zbekiston Respublikasining Qurolli Kuchlarida olib borilayotgan islohotlarni davom ettirib, davlatimiz rahbari Sh. Mirziyoyev: «Ko‘zlangan strategik maqsadlarga yetishishda va ularni hayotga to‘liq tatbiq etishda har tomonlama va puxta tayyorlangan, o‘z Vataniga sodiq, yuksak kvalifikatsiyali harbiy kadrlarni tayyorlash.

Tarbiyaviy maqsad: yoshlarga harbiy ta‘lim berishda ularga qo‘shinlarning o‘quv-jangovar faoliyatida bajariladigan mashqlar, harakatlar va amallarni harbiy qismlardagiga mumkin qadar yaqinlashtirilgan holda o‘rgatish

Rivojlantiruvchi maqsad: vatani va xalqiga sadoqati, cheksiz, yuksak ma‘naviy-ruhiy va jangovar sifatlariga ega, o‘z ishining to‘g‘riligiga va dushman ustidan qozoniladigan g‘alabaga to‘la ishonadigan, qurol-aslaha va jangovar texnikadan mohirona foydalana oladigan, zamonaviy qurollar va jangovar texnikalarni o‘zlashtirish, yosh askar ega bo‘lishi lozim bo‘lgan darajadagi bilim va ko‘nikmalarini rivojlantirish.

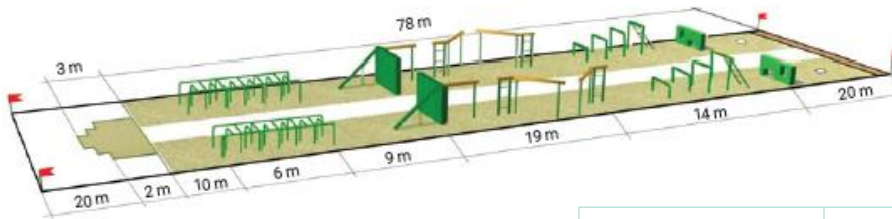
Mashg‘ulot turi: yangi bilim beruvchi, bilimlarni mustahkamlovchi.

Mashg‘ulotning jihozi: mavzuga oid rasm, ko‘rgazmalar va tarqatma materiallar, o‘quv qurollari, elektron materiallar.

I. Tashkiliy qism: a) Salomlashish. b) Davomatni aniqlash.

II. Uyga vazifani so‘rash: a) Savol – javob o‘tkazish. b) Topshiriqlarni tekshirish.

III. Yangi mavzu bayoni: To‘siqlarni turi va o‘lchamiga ko‘ra tayanib va tayanmay sakrash, chuqurlikka sakrash, oshib o‘tish va ichidan o‘tish, tor to‘sin (balka) bo‘ylab yurib o‘tish orqali yengib o‘tish mumkin. Keng bo‘lmagan gorizontall hamda unchalik baland bo‘lmagan vertikal to‘siqlarni esa tayanmasdan sakrash orqali yengib o‘tish mumkin.

To‘siqlarni yengib o‘tish, granata uloqtirish, maxsus uslub va harakatlarning turli usullarini o‘zlashtirib bo‘lgach, to‘siqlarni kompleks tarzda yengish mashg‘ulotlariga o‘tiladi.

Topshiriqqa qarab mashg‘ulotlar AK avtomati bilan yoki avtomatsiz o‘tkazilishi mumkin.

1. To‘siqlar yo‘lagi (qatori)ning boshlanish chizig‘i

- Harakat yo‘lakning boshlanish chizig‘idan mashg‘ulot rahbarining komandasi bo‘yicha boshlanadi. Boshlang‘ich holat – qo‘llarga tayanib yotish yoki tik turish. “Boshla!” komandasi bo‘yicha o‘quvchi o‘rnidan turadi va chuqurlik tomon 20 m masofani yugurib o‘tadi.

Ko‘krakka tayanib oshib o‘tish

- To‘siqqa yugurib kelib, qo‘llar bilan uning yuqori qiri ushlanadi, oyoqlar bilan yerdan turtilib, to‘siqqa ko‘krak yoki qorin bilan yotiladi. Gavdani oldinga tashlab, o‘ng qo‘l kafti bilan to‘siqning qarama-qarshi tomoniga tayaniladi va oyoqlarni olib o‘tib, yerga sakrab tushiladi.

Ilashgan usulda oshib o‘tish

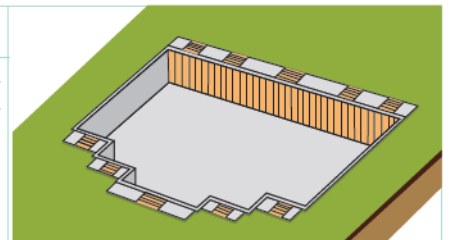
- To‘siqqa bir qadam qolganda bir oyoq bilan yerdan turtilib, ikkinchi bukilgan oyoq bilan to‘siqqa tayaniladi hamda qo‘llar bilan to‘siqning qiridan ushlanadi. Chap yon bilan to‘siq qiri qo‘ltiq ostida qolguncha tortilinadi, tizzadan bukilgan chap oyoq to‘siqqa qisiladi, o‘ng oyoq esa ortga olinadi. O‘ng oyoqni siltab, tovon bilan to‘singa ilashiladi va to‘siq ortiga sakrab tushiladi.

IV. Mashg‘ulotni yakunlash: to‘garak a‘zolarini yutuq va kamchiliklarini muxokama qilish, rag‘batlantirish.

V. Uyga vazifani e‘lon qilish: yangi mavzu yuzasidan bilimlarini mustaxkamlab kelish.

2. "Xandaq" to‘sig‘i

- Xandaqning 2,5 metrli qismidan sakrab o‘tiladi va labirint tomon yuguriladi.

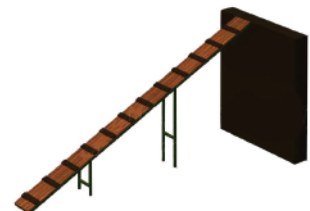
3. "Labirint" to‘sig‘i

- Labirint yo‘lakchalaridan harakat yugurish orqali amalga oshiriladi. Individual xususiyatlaridan kelib chiqib, o‘quvchi ko‘krakni old tomonga qilib yoki yonbosh bilan harakatlanishi mumkin.

4. "Qiya taxtali devor" to‘sig‘i

- Bu to‘siqdan ko‘krakka tayanib ilashgan usulda va kuch bilan oshib o‘tish mumkin.

Sana: “ ” 20__-yil. Sinflar: ____ To‘garak rahbari: _____

Mashg‘ulotning mavzu: Jang haqida tushuncha. Zamonaviy umumqo‘shin jangining tavsifi va maqsadi.

Mashg‘ulotning maqsadi:

Ta’limiy maqsad: O‘zbekiston Respublikasining Qurolli Kuchlarida olib borilayotgan islohotlarni davom ettirib, davlatimiz rahbari Sh. Mirziyoyev: «Ko‘zlangan strategik maqsadlarga yetishishda va ularni hayotga to‘liq tatbiq etishda har tomonlama va puxta tayyorlangan, o‘z Vataniga sodiq, yuksak kvalifikatsiyali harbiy kadrlarni tayyorlash.

Tarbiyaviy maqsad: yoshlarga harbiy ta’lim berishda ularga qo‘shinlarning o‘quv-jangovar faoliyatida bajariladigan mashqlar, harakatlar va amallarni harbiy qismlardagiga mumkin qadar yaqinlashtirilgan holda o‘rgatish

Rivojlantiruvchi maqsad: vatani va xalqiga sadoqati, cheksiz, yuksak ma’naviy-ruhiy va jangovar sifatlarga ega, o‘z ishining to‘g‘riligiga va dushman ustidan qozoniladigan g‘alabaga to‘la ishonadigan, qurol-aslaha va jangovar texnikadan mohirona foydalana oladigan, zamonaviy qurollar va jangovar texnikalarni o‘zlashtirish, yosh askar ega bo‘lishi lozim bo‘lgan darajadagi bilim va ko‘nikmalarini rivojlantirish.

Mashg‘ulot turi: yangi bilim beruvchi, bilimlarni mustahkamlovchi.

Mashg‘ulotning jihozi: mavzuga oid rasm, ko‘rgazmalar va tarqatma materiallar, o‘quv qurollari, elektron materiallar.

I. Tashkiliy qism: a) Salomlashish. b) Davomatni aniqlash.

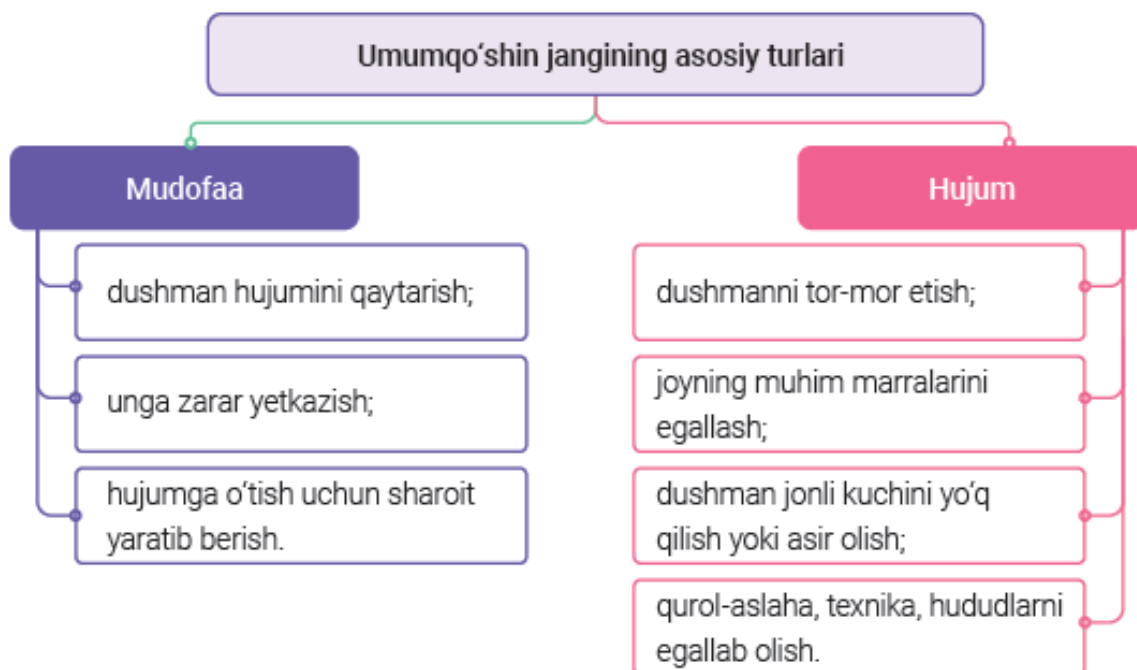
II. Uyga vazifani so‘rash: a) Savol – javob o‘tkazish. b) Topshiriqlarni tekshirish.

III. Yangi mavzu bayoni: Jang – urushayotgan tomonlar birlashma, qism va bo‘linmalarining maqsadi, joyi va vaqti bo‘yicha kelishilgan qurolli to‘qnashuvi. Har qanday jangning maqsadi dushmanni yo‘q qilish (tor-mor keltirish), uning zarbalarini qaytarish va boshqa taktik vazifalarni bajarishdan iborat. Zamonaviy jang umumqo‘shin jangi hisoblanadi. Unda quruqlikdagi qo‘shinlar, harbiy havo kuchlari, havo hujumidan mudofaa qo‘shinlari ishtirok etadi. Zamonaviy jang tezkorligi, qat’iyatligi, yuqori manyovrga egaligi, jang holatining tez va qaltis o‘zgaruvchanligi hamda jang olib borish usullarining turlicha bo‘lishi bilan xarakterlanadi.

Hujum – jangning asosiy turi. Faqat qat’iy hujum bilangina dushmanni tor-mor qilish mumkin. Hujumning mohiyati atakaga o‘tib, barcha mavjud vositalar yordamida dushmanga zarba berish, uning ichkarisiga kirib borish, jonli kuchini yo‘q qilish yoki asir olish, qurol-yarog‘i va jangovar texnikasini qo‘lga kiritish, u egallab turgan hududni egallab olishdan iborat.

Ataka – bo‘linma va qismlarning jangovar tartibdagi shiddatli harakatini eng yuqori kuchlanishdagi o‘t ochish bilan uyg‘unlashtirish. Ataka hujumning hal qiluvchi lahzasi hisoblanadi.

Jangovar harakatlarning maqsadi, unga erishish usullariga ko‘ra umumqo‘shin jangi hujum va mudofaa turlariga bo‘linadi. Jang umumqo‘shin jangovar tuzilmalarida mavjud jangovar kuch va vositalarni, shu jumladan, piyodalar jangovar mashinalari, artilleriya, havo hujumidan mudofaa qo‘shinlari hamda boshqa texnika va qurol-aslahalarni qo‘llash orqali olib boriladi.

IV. Mashg‘ulotni yakunlash: to‘garak a’zolarini yutuq va kamchiliklarini muxokama qilish, rag‘batlantirish.

V. Uyga vazifani e’lon qilish: yangi mavzu yuzasidan bilimlarini mustaxkamlab kelish.

Maktab MMIBDO ‘_____sana_____ 20__yil

Sana: “ ” 20__-yil. Sinflar: To‘garak rahbari: _____

Mashg‘ulotning mavzu: Qurolsiz bajariladigan saf amallari va harakatlari

Mashg‘ulotning maqsadi:

Ta‘limiy maqsad: O‘zbekiston Respublikasining Qurolli Kuchlarida olib borilayotgan islohotlarni davom ettirib, davlatimiz rahbari Sh. Mirziyoyev: «Ko‘zlangan strategik maqsadlarga yetishishda va ularni hayotga to‘liq tatbiq etishda har tomonlama va puxta tayyorlangan, o‘z Vataniga sodiq, yuksak kvalifikatsiyali harbiy kadrlarni tayyorlash.

Tarbiyaviy maqsad: yoshlarga harbiy ta‘lim berishda ularga qo‘shinlarning o‘quv-jangovar faoliyatida bajariladigan mashqlar, harakatlar va amallarni harbiy qismlardagiga mumkin qadar yaqinlashtirilgan holda o‘rgatish

Rivojlantiruvchi maqsad: vatani va xalqiga sadoqati, cheksiz, yuksak ma‘naviy-ruhiy va jangovar sifatlarga ega, o‘z ishini to‘g‘riligiga va dushman ustidan qozoniladigan g‘alabaga to‘la ishonadigan, qurol-aslaha va jangovar texnikadan mohirona foydalana oladigan, zamonaviy qurollar va jangovar texnikalarni o‘zlashtirish, yosh askar ega bo‘lishi lozim bo‘lgan darajadagi bilim va ko‘nikmalarini rivojlantirish.

Mashg‘ulot turi: yangi bilim beruvchi, bilimlarni mustahkamlovchi.

Mashg‘ulotning jihozi: mavzuga oid rasm, ko‘rgazmalar va tarqatma materiallar, o‘quv qurollari, elektron materiallar.

I. Tashkiliy qism: a) Salomlashish. b) Davomatni aniqlash.

II. Uyganish vazifasi so‘rash: a) Savol – javob o‘tkazish. b) Topshiriqlarni tekshirish.

III. Yangi mavzu bayoni:

Joyda turganda va qurolsiz harakat qilganda harbiycha salom berish

Bosh kiyimsiz salomlashish. Harbiycha salom berish aniq, mardona, qadriyati rostlash va harakat qilish qoidalariga rioya qilingan holda bajariladi.

Bosh kiyimsiz, safdan tashqarida va boshliq (unvoni katta kishi)dan uch to‘rt qadam narida turgan vaqtda harbiycha salom berish uchun qad rostlanadi, boshliq (unvoni katta)ning yuziga qarab, bosh u ketayotgan tomonga buriladi.

Bosh kiyim kiyilganda salomlashish. Agar bosh kiyim kiyilgan bo‘lsa, o‘ng qo‘lni eng oson (qisqa) yo‘l bilan bosh kiyimga (chakkaga) shunday tekkizish kerakki, unda barmoqlar jips, kaft to‘g‘ri bo‘ladi, o‘rta barmoq bosh kiyimning quyi qismiga (soyabon yoniga) (chakkaga) tegadi, tirsak esa yelka chizig‘i va balandligida bo‘ladi (30-rasm), bosh boshliq (unvoni katta) tomon burilganda, qo‘lning bosh kiyim (chakkaning) yonidagi holati o‘zgarmaydi

30-rasm. Joyda turib, harbiycha salom berish.

31-rasm. Harakat paytida harbiycha salom berish.

Boshliq (lavozimi katta) harbiychasiga salom berayotgan harbiy xizmatchining yonidan o‘tib ketayotganda, boshini to‘g‘ri tutib, shu vaqtning o‘zida qo‘lni tushirishi kerak.

Safdan tashqaridagi bosh kiyimsiz harakat chog‘ida harbiycha salom berish. Safdan tashqaridagi bosh kiyimsiz harakat chog‘ida harbiycha salom berish uchun boshliqqa uch-to‘rt qadam qolganda oyoqni yerga qo‘yish bilan bir vaqtda qo‘llar harakati to‘xtatiladi, bosh boshliq (unvoni katta) tomon buriladi, uning yuziga qarab, harakat davom ettiriladi. Boshliq (unvoni katta)ning yonidan o‘tib bo‘lgandan so‘ng, bosh to‘g‘ri tutilib, qo‘llar harakati davom ettiriladi.

Safdan tashqaridagi bosh kiyim kiyilgan paytda harakat chog‘ida harbiycha salom berish. Safdan tashqaridagi bosh kiyim kiyilgan paytda oyoqni yerga qo‘yish bilan bir vaqtda o‘ng qo‘lning uchi bosh kiyimga (chakkaga) taqaladi, chap qo‘l esa yonboshga tekkizilib, harakatsiz ushlab turiladi; boshliq (unvoni katta)ning yonidan o‘tib bo‘lgach, bir vaqtning o‘zida chap oyoq yerga tegishi bilan bosh to‘g‘ri tutilib, o‘ng qo‘l pastga tushiriladi.

Safdan tashqaridagi boshliq (unvoni katta)ni quvib o‘tishga to‘g‘ri kelib qolganda harbiycha salom berish. Boshliq (unvoni katta)ni quvib o‘tishga to‘g‘ri kelib qolganda, undan bir qadam o‘zish bilanoq, harbiycha salom beriladi. Ikki qadam o‘zgach, boshni to‘g‘ri tutib, o‘ng qo‘l pastga tushiriladi. Agar harbiy xizmatchining qo‘llari yuk bilan band bo‘lsa, boshni boshliq (unvoni katta) tomon burish bilan harbiycha salom beriladi.

IV. Mashg‘ulotni yakunlash: to‘garak a‘zolarini yutuq va kamchiliklarini muxokama qilish, rag‘batlantirish.

V. Uyganish vazifasi e‘lon qilish: yangi mavzu yuzasidan bilimlarini mustahkamlab kelish.

Maktab MMIBDO‘ _____ sana _____ 20__yil

Mashg‘ulotning mavzu: Safdan chiqish va safga qaytish. Boshliqning oldiga borish va uning oldidan ketish

Mashg‘ulotning maqsadi:

Ta’limiy maqsad: O‘zbekiston Respublikasining Qurolli Kuchlarida olib borilayotgan islohotlarni davom ettirib, davlatimiz rahbari Sh. Mirziyoyev: «Ko‘zlangan strategik maqsadlarga yetishishda va ularni hayotga to‘liq tatbiq etishda har tomonlama va puxta tayyorlangan, o‘z Vataniga sodiq, yuksak kvalifikatsiyali harbiy kadrlarni tayyorlash.

Tarbiyaviy maqsad: yoshlarga harbiy ta’lim berishda ularga qo‘shinlarning o‘quv-jangovar faoliyatida bajariladigan mashqlar, harakatlar va amallarni harbiy qismlardagiga mumkin qadar yaqinlashtirilgan holda o‘rgatish

Rivojlantiruvchi maqsad: vatani va xalqiga sadoqati, cheksiz, yuksak ma’naviy-ruhiy va jangovar sifatlarga ega, o‘z ishinig to‘g‘riligiga va dushman ustidan qozoniladigan g‘alabaga to‘la ishonadigan, qurol-aslaha va jangovar texnikadan mohirona foydalana oladigan, zamonaviy qurollar va jangovar texnikalarni o‘zlashtirish, yosh askar ega bo‘lishi lozim bo‘lgan darajadagi bilim va ko‘nikmalarini rivojlantirish.

Mashg‘ulot turi: yangi bilim beruvchi, bilimlarni mustahkamlovchi.

Mashg‘ulotning jihozi: mavzuga oid rasm, ko‘rgazmalar va tarqatma materiallar, o‘quv qurollari, elektron materiallar.

I. Tashkiliy qism: a) Salomlashish. b) Davomatni aniqlash.

II. Uyga vazifani so‘rash: a) Savol – javob o‘tkazish. b) Topshiriqlarni tekshirish.

III. Yangi mavzu bayoni: Harbiy xizmatchi safdan chiqishi uchun «Oddiy askar Ahmedov, safdan falon qadam chiqing» yoki «Oddiy askar Rahimov. Oldimga (oldimga yuguring)» komandasi beriladi. O‘z familiyasini eshitgan harbiy xizmatchi «Men», safdan chiqish to‘g‘risida komanda (buyruq) berilgach, «Xo‘p bo‘ladi», deb javob beradi.

Birinchi komanda berilganda, harbiy xizmatchi shaxdam qadam bilan aytilgan masofaga chiqadi, bunda u o‘z qadamini birinchi sherengadan boshlab sanaydi, to‘xtab, safga tomon buriladi.

Ikkinchi komanda bo‘yicha harbiy xizmatchi birinchi sherengadan to‘g‘ri bir-ikki qadam yurib, yurib ketayotgan joyida boshliq tomon buriladi, eng qisqa yo‘ldan shaxdam qadam bilan (yugurib) uning oldiga boradi, unga ikki-uch qadam qolganda to‘xtab, yetib kelgani to‘g‘risida ma’lum qiladi.

Masalan, «O‘rtoq leytenant, oddiy askar Ahmedov buyrug‘ingizga binoan keldi».

Harbiy xizmatchi ikkinchi sherengadan chiqmoqchi bo‘lsa, chap qo‘lini sekin o‘zidan oldingi qatorda turgan xizmatchining yelkasiga qo‘yadi, oldinda turgan harbiy xizmatchi oldinga chap oyog‘i bilan bir qadam tashlab, o‘ng oyog‘ini chap oyog‘i yoniga qo‘ymasdan o‘ng tomonga yana bir qadam tashlaydi, orqasidagi harbiy xizmatchini o‘tkazib yuborib, yana o‘z joyiga qaytib turadi.

Birinchi sherengada turgan harbiy xizmatchi safdan chiqqan vaqtda uning o‘rnini orqasida, ya’ni ikkinchi sherengada turgan harbiy xizmatchi egallaydi.

Harbiy xizmatchi ikki, uch (to‘rt) nafardan kolonnadan, dastlab o‘ngga (chapga) bir qadam qo‘yib, eng yaqin qanotga chiqadi. Agar uning yonida boshqa bir harbiy xizmatchi turgan bo‘lsa, u o‘ng (chap) oyog‘i bilan bir qadam yonga tashlab, o‘ng (chap) oyog‘ini chap (o‘ng) oyog‘i yoniga qo‘ymay, u bilan orqaga bir qadam tashlaydi va safdan chiqayotgan harbiy xizmatchini o‘tkazib yuboradi.

Harbiy xizmatchi safga qaytishi uchun «Oddiy askar Rahimov. Safga turing» yoki faqat «Safga turing» komandasi beriladi.

«Oddiy askar Qosimov» komandasi berilgach, safga yuzlanib turgan harbiy xizmatchi o‘z familiyasini eshitishi bilan: «Men», deb javob beradi, «Safga turing» komandasi berilganda esa, agar u qurolsiz yoki «orqaga» holatidagi qurolli bilan bo‘lsa, o‘ng qo‘lini bosh kiyimiga (chakkaga) taqab: «Xo‘p bo‘ladi», deb javob beradi, so‘ngra harakat qilishi kerak bo‘lgan yo‘nalishga burilib, bir qadam yurishi bilan qo‘lini tushiradi, eng yaqin yo‘ldan safdagi o‘z joyiga borib turadi.

Agar «Safga turing» komandasi berilsa, harbiy xizmatchi boshlig‘i tomon burilmay, safga qaytadi.

Harbiy xizmatchi safda turmagan vaqtda boshliqning yoniga borayotib, besh-olti qadam qolganda shaxdam qadam tashlay boshlaydi, ikki-uch qadam berida to‘xtaydi, shu vaqtning o‘zida o‘ng qo‘lini bosh kiyimiga (chakkaga) taqab, yetib kelganini ma’lum qiladi. Ma’lum qilgach, qo‘lini tushiradi.

IV. Mashg‘ulotni yakunlash: to‘garak a’zolarini yutuq va kamchiliklarini muxokama qilish, rag‘batlantirish.

V. Uyga vazifani e’lon qilish: yangi mavzu yuzasidan bilimlarini mustahkamlab kelish.

Mashg‘ulotning mavzu: Seksiyaning saf tortishi. Yoyiq saf.

Mashg‘ulotning maqsadi:

Ta’limiy maqsad: O‘zbekiston Respublikasining Qurolli Kuchlarida olib borilayotgan islohotlarni davom ettirib, davlatimiz rahbari Sh. Mirziyoyev: «Ko‘zlangan strategik maqsadlarga yetishishda va ularni hayotga to‘liq tatbiq etishda har tomonlama va puxta tayyorlangan, o‘z Vataniga sodiq, yuksak kvalifikatsiyali harbiy kadrlarni tayyorlash.

Tarbiyaviy maqsad: yoshlarga harbiy ta’lim berishda ularga qo‘shinlarning o‘quv-jangovar faoliyatida bajariladigan mashqlar, harakatlar va amallarni harbiy qismlardagiga mumkin qadar yaqinlashtirilgan holda o‘rgatish

Rivojlantiruvchi maqsad: vatani va xalqiga sadoqati, cheksiz, yuksak ma’naviy-ruhiy va jangovar sifatlarga ega, o‘z ishini to‘g‘riligiga va dushman ustidan qozoniladigan g‘alabaga to‘la ishonadigan, qurol-aslaha va jangovar texnikadan mohirona foydalana oladigan, zamonaviy qurollar va jangovar texnikalarni o‘zlashtirish, yosh askar ega bo‘lishi lozim bo‘lgan darajadagi bilim va ko‘nikmalarini rivojlantirish.

Mashg‘ulot turi: yangi bilim beruvchi, bilimlarni mustahkamlovchi.

Mashg‘ulotning jihozi: mavzuga oid rasm, ko‘rgazmalar va tarqatma materiallar, o‘quv qurollari, elektron materiallar.

I. Tashkiliy qism: a) Salomlashish. b) Davomatni aniqlash.

II. Uyga vazifani so‘rash: a) Savol – javob o‘tkazish. b) Topshiriqlarni tekshirish.

III. Yangi mavzu bayoni: Seksiyaning yoyiq safi bir sherengali yoki ikki sherengali bo‘lishi mumkin. Seksiyaning bir (ikki) sherengali tizilishi «Seksiya, bir (ikki) sherengaga SAFLAN» komandasi bo‘yicha amalga oshiriladi. Seksiya komandiri qad rostlab turib, komanda bergach, saf qarab turgan tomonga yuzlanadi; seksiya komandirning chap yonidan, 32 va 33-rasmlarda ko‘rsatilganidek, shtatga asosan, saf tortadi. Safga tizilish boshlanishi bilan seksiya komandiri safdan chiqadi va seksiyaning qanday safga tizilishini nazorat qiladi. Seksiyada odamlar soni to‘rt va undan kam bo‘lganda hamisha bir sherengaga saflaniladi.

Beriladigan komandalar va ularni bajarish qoidalari. Zarur hollarda seksiyadagilarga tekislanish uchun «TEKISLAN», «Chapga qarab TEKISLAN» komandalari beriladi.

«TEKISLAN» komandasi berilganda, o‘ng qanotda turgan harbiy xizmatchidan boshqa hamma boshini o‘ng tomonga buradi (o‘ng quloq chap quloqdan balandroq, iyak biroz ko‘tarilgan bo‘ladi), tekislanganda har bir harbiy xizmatchi o‘zidan boshlab sanaganda, to‘rtinchi harbiy xizmatchining ko‘kragini ko‘rish kerak. «Chapga qarab TEKISLAN» komandasi berilganda, chap qanotda birinchi bo‘lib turgan harbiy xizmatchidan boshqa hamma boshini chapga buradi (chap quloq o‘ng quloqdan balandroq, iyak biroz ko‘tarilgan bo‘ladi).

Tekislanish paytida harbiy xizmatchilar biroz oldinga, orqaga yoki yonlariga siljishi mumkin.

Tekislanib bo‘lgach, «ROSTLAN» komandasi beriladi, unga ko‘ra harbiy xizmatchilar boshini to‘g‘ri tutadi.

Seksiya tekislanib ortga burilgach, komanda berishda qaysi tomonga qarab tekislanish ta’kidlanadi, masalan, «O‘ngga (chapga) qarab TEKISLAN».

«ERKIN» va «KIYIM-BOSH TO‘G‘RILANSIN» komandalari berilganda, harbiy xizmatchilar turgan joyidan jilmasdan, kiyim-kechaklarini to‘g‘rilaydi.

«Seksiya — TARQAL» komandasi berilganda, harbiy xizmatchilar safdan chiqishadi. Seksiyani yig‘ish uchun «Seksiya — OLDIMGA» komandasi beriladi, uni eshitgan harbiy xizmatchilar yugurib komandirning yoniga kelishadi va uning qo‘shimcha komandasi bilan safga tizilishadi.

Barcha harbiy xizmatchilar komanda va buyruqlarga binoan («O‘ng- GA», «Chap-GÀ», «Îrt-GÀ») tekislikni saqlagan holda seksiya bo‘yicha birgalikda u yoki bu tomonga buriladilar. Seksiya ikki sherengali safda o‘ng tomonga burilgandan keyin seksiya komandiri o‘ngga

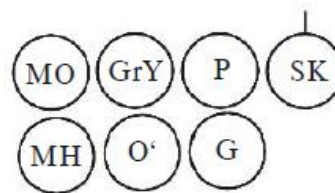
(chapga) yarim qadam, ortga burilganda esa oldinga bir qadam tashlaydi. Bir joyda turgan seksiyani yoyish uchun «Seksiya, oralar o‘ngga (chapga, o‘rtadan) falon qadam kengay (yugur, oralar kengaysin)» komandasi beriladi. Darrov bajariladigan komanda berilganda harbiy xizmatchilar ko‘rsatilgan tomonga buriladi, oyoqlar juftlanishi orqasidan kelayotgan kishiga yelkasi osha qarab, undan uzoqlab ketmasdan tez yuradi (yuguradi); orqasidan kelayotgan kishi to‘xtagandan keyin komandada aytilgan masofaga yuriladi va chapga (o‘ngga) buriladi.

IV. Mashg‘ulotni yakunlash: to‘garak a’zolarini yutuq va kamchiliklarini muxokama qilish, rag‘batlantirish.

V. Uyga vazifani e’lon qilish: yangi mavzu yuzasidan bilimlarini mustaxkamlab kelish.

32-rasm. Seksiyaning bir sherengali yoyiq safi.

33-rasm. Seksiyaning ikki sherengali yoyiq safi.

Sana: “ ” 20__-yil. Sinflar: _____ To‘garak rahbari: _____

Mashg‘ulotning mavzu: Harbiy o‘quv yurtlari

Mashg‘ulotning maqsadi:

Ta‘limiy maqsad: O‘zbekiston Respublikasining Qurolli Kuchlarida olib borilayotgan islohotlarni davom ettirib, davlatimiz rahbari Sh. Mirziyoyev: «Ko‘zlangan strategik maqsadlarga yetishishda va ularni hayotga to‘liq tatbiq etishda har tomonlama va puxta tayyorlangan, o‘z Vataniga sodiq, yuksak kvalifikatsiyali harbiy kadrlarni tayyorlash.

Tarbiyaviy maqsad: yoshlarga harbiy ta‘lim berishda ularga qo‘shinlarning o‘quv-jangovar faoliyatida bajariladigan mashqlar, harakatlar va amallarni harbiy qismlardagiga mumkin qadar yaqinlashtirilgan holda o‘rgatish

Rivojlantiruvchi maqsad: vatani va xalqiga sadoqati, cheksiz, yuksak ma‘naviy-ruhiy va jangovar sifatlarga ega, o‘z ishining to‘g‘riligiga va dushman ustidan qozoniladigan g‘alabaga to‘la ishonadigan, qurol-aslaha va jangovar texnikadan mohirona foydalana oladigan, zamonaviy qurollar va jangovar texnikalarni o‘zlashtirish, yosh askar ega bo‘lishi lozim bo‘lgan darajadagi bilim va ko‘nikmalarini rivojlantirish.

Mashg‘ulot turi: yangi bilim beruvchi, bilimlarni mustahkamlovchi.

Mashg‘ulotning jihozi: mavzuga oid rasm, ko‘rgazmalar va tarqatma materiallar, o‘quv qurollari, elektron materiallar.

I. Tashkiliy qism: a) Salomlashish. b) Davomatni aniqlash.

II. Uyga vazifani so‘rash: a) Savol – javob o‘tkazish. b) Topshiriqlarni tekshirish.

III. Yangi mavzu bayoni:

Harbiy o‘quv yurtlari Respublikamizda ofitser kadrlarni tayyorlash oliy harbiy o‘quv muassasalarida amalga oshiriladi. Bular Toshkent oliy umumqo‘shin qo‘mondonligi bilim yurti, Chirchiq oliy tank qo‘mondonlik-muhandislik bilim yurti, Jizzax oliy harbiy aviatsiya bilim yurti, Toshkent axborot texnologiyalari universiteti qoshidagi Mudofaa vazirfigining aloqachi ofitserlar tayyorlovchi maxsus fakulteti va Toshkent tibbiyot akademiyasi huzuridagi harbiy-tibbiyot fakultetlaridir.

Harbiy mutaxassislarga bo‘lgan ehtiyojni qondirish uchun harbiy hilim yurtlarimizda tayyorlanayotgan mutaxassislar tarkibi ham kengaytirilgan.

O‘bekislon Respublikasi Qurolli Kuchlari Akademiyasi (Toshkent oliy umumqo‘shin qo‘mondonlik bilim yurti) Toshkent oliy umum qo‘shin qo‘mondonlik bilim yurti 1918-yilning 12-iyulida tashkil topgan. 1993-yildan O‘zbekiston Respublikasi hukumatining qarori asosida bilim yurtining tizimi takomillashtirildi va ko‘p tarmoqli asosda ofitser kadrlami tayyorlash ishlari boshlandi. Bilim yurtida motoo‘qchi, razvedka va chegara bo‘linmalari uchun olitserlar va shuningdek, komandirlarning tarbiyaviy ishlari bo‘yicha o‘rinbosarlari tayyorlana boshlandi.

IV. Mashg‘ulotni yakunlash: to‘garak a‘zolarini yutuq va kamchilliklarini muxokama qilish, rag‘batlantirish.

V. Uyga vazifani e‘lon qilish: yangi mavzu yuzasidan bilimlarini mustaxkamlab kelish.

Maktab MMIBDO‘ _____ sana _____ 20__yil

Sana: “ ” _____ 20__-yil. Sinflar: _____ To‘garak rahbari: _____

Mashg‘ulotning mavzu: Komandirlar, boshliqlar va ularning shaxsiy tarkibni tarbiyalashdagi o‘rni

Mashg‘ulotning maqsadi:

Ta‘limiy maqsad: O‘zbekiston Respublikasining Qurolli Kuchlarida olib borilayotgan islohotlarni davom ettirib, davlatimiz rahbari Sh. Mirziyoyev: «Ko‘zlangan strategik maqsadlarga yetishishda va ularni hayotga to‘liq tatbiq etishda har tomonlama va puxta tayyorlangan, o‘z Vataniga sodiq, yuksak kvalifikatsiyali harbiy kadrlarni tayyorlash.

Tarbiyaviy maqsad: yoshlarga harbiy ta‘lim berishda ularga qo‘shinlarning o‘quv-jangovar faoliyatida bajariladigan mashqlar, harakatlar va amallarni harbiy qismlardagiga mumkin qadar yaqinlashtirilgan holda o‘rgatish

Rivojlantiruvchi maqsad: vatani va xalqiga sadoqati, cheksiz, yuksak ma‘naviy-ruhiy va jangovar sifatlariga ega, o‘z ishining to‘g‘riligiga va dushman ustidan qozoniladigan g‘alabaga to‘la ishonadigan, qurol-aslaha va jangovar texnikadan mohirona foydalana oladigan, zamonaviy qurollar va jangovar texnikalarni o‘zlashtirish, yosh askar ega bo‘lishi lozim bo‘lgan darajadagi bilim va ko‘nikmalarini rivojlantirish.

Mashg‘ulot turi: yangi bilim beruvchi, bilimlarni mustahkamlovchi.

Mashg‘ulotning jihozi: mavzuga oid rasm, ko‘rgazmalar va tarqatma materiallar, o‘quv qurollari, elektron materiallar.

I. Tashkiliy qism: a) Salomlashish. b) Davomatni aniqlash.

II. Uyga vazifani so‘rash: a) Savol – javob o‘tkazish. b) Topshiriqlarni tekshirish.

III. Yangi mavzu bayoni:

Komandir nafaqat harbiy rahbar, balki o‘z qo‘l ostidagilarning tarbiyachisi hamdir. Boshliqning bu xususiyati Qurolli Kuchlar nizomlarida, avvalo, Ichki Nizomida mujassamlashgan. Komandirlar va boshliqlar harbiy-siyosiy jihatdan har tomonlama tayyorlangan, zamonaviy jang sir-asrorlarini, yangi qurol va jangovar texnikani chuqur biladigan, o‘zida ma‘naviy-axloqiy sifatlarni mujassamlashtirgan, harbiy bilimning, pedagogika va psixologiyaning zamonaviy yutuqlariga tayanadigan murabbiy va tarbiyachilardir.

Qism va bo‘linmalardagi jangovar tayyorgarlik bevosita komandir rahbarligi ostida tasbiql etiladi, u

har qanday mashg‘ulotni yuksak darajada o‘tkazishni tashkil qila bihshi lozim. Har qanday toifadagi komandir mahorati faqat o‘z qurolini qanday mohirona ishlata olishi bilan emas, uni qo‘l ostidagilarga o‘rgata olishi bilan ham o‘lchanadi. Jangovar tayyorgarlik armiya hayotining barcha jabhalarini qamrab olgan. Ular bir biri bilan o‘zaro uzviy bog‘liqdir. Jangovar shaylikni ta‘minlash jangovar va ijtimoiy-siyosiy tayyorgarlikning barcha vo‘nahshlari, xizmatni tashkil etish, ichki va gamizon qorovul xizmah, jangovar navbatchilikka yo‘naltirilgan. Jangovar tayyorgarlikning asosiy elementlaridan biri sergaklikdir. Sergaklik doim dushman tajovuzini qaytarishda bosh rolni o‘ynagan. Mana shundan kelib chiqqan holda har bir yosh askar Qurolli Kuchlar safga kirayotganida, avvalo, sergak jangchi bo‘lishga tantanah ravishda qasamyod qiladi.

IV. Mashg‘ulotni yakunlash: to‘garak a‘zolarini yutuq va kamchiliklarini muxokama qilish, rag‘batlantirish.

V. Uyga vazifani e‘lon qilish: yangi mavzu yuzasidan bilimlarini mustaxkamlab kelish.

Maktab MMIBDO‘ _____ sana _____ 20__yil

Sana: “ ” _____ 20__-yil. Sinflar: _____ To‘garak rahbari: _____

Mashg‘ulotning mavzu: O‘zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlarining jangovar an‘analari

Mashg‘ulotning maqsadi:

Ta‘limiy maqsad: O‘zbekiston Respublikasining Qurolli Kuchlarida olib borilayotgan islohotlarni davom ettirib, davlatimiz rahbari Sh. Mirziyoyev: «Ko‘zlangan strategik maqsadlarga yetishishda va ularni hayotga to‘liq tatbiq etishda har tomonlama va puxta tayyorlangan, o‘z Vataniga sodiq, yuksak kvalifikatsiyali harbiy kadrlarni tayyorlash.

Tarbiyaviy maqsad: yoshlarga harbiy ta‘lim berishda ularga qo‘shinlarning o‘quv-jangovar faoliyatida bajariladigan mashqlar, harakatlar va amallarni harbiy qismlardagiga mumkin qadar yaqinlashtirilgan holda o‘rgatish

Rivojlantiruvchi maqsad: vatani va xalqiga sadoqati, cheksiz, yuksak ma‘naviy-ruhiy va jangovar sifatlarga ega, o‘z ishini to‘g‘riligiga va dushman ustidan qozoniladigan g‘alabaga to‘la ishonadigan, qurol-aslaha va jangovar texnikadan mohirona foydalana oladigan, zamonaviy qurollar va jangovar texnikalarni o‘zlashtirish, yosh askar ega bo‘lishi lozim bo‘lgan darajadagi bilim va ko‘nikmalarini rivojlantirish.

Mashg‘ulot turi: yangi bilim beruvchi, bilimlarni mustahkamlovchi.

Mashg‘ulotning jihozi: mavzuga oid rasm, ko‘rgazmalar va tarqatma materiallar, o‘quv qurollari, elektron materiallar.

I. Tashkiliy qism: a) Salomlashish. b) Davomatni aniqlash.

II. Uyga vazifani so‘rash: a) Savol – javob o‘tkazish. b) Topshiriqlarni tekshirish.

III. Yangi mavzu bayoni: jangovar an‘analar— bu armiya va harbiy flotda tarixdan yosh avlodga o‘tuvchi jang qilish va harbiy xizmatni bajarish axloq-odob qoidasi. O‘zbekiston Respublikasi Qurohi Kuchlari xalqimizning milliy turmush tarzi, an‘analari, urf-odatlar va umumbashariy qadriyatlari qayta tiklanayotgan bir paytda, Qurolli Kuchlarimiz jangovarlik an‘analariga ega bir olamga — mardlik va sheryuraklikka undaydi. Onadek, nondek aziz Vatan tushunchasiga oshno etadi, uning posboni bo‘lish naqadar sharaflidir ekanligini uqtiradi. Jangovar an‘analar O‘zbekiston Respublikasi Vatan, Ishqlol, Hurriyat, Davlat bayrog‘i, Madhiyasi, Respublika Prezidenti — Oliy Bosh Qo‘mondoni, O‘zbekiston Respublikasi Qurohi Kuchlari, Harbiy qasamyod kabi mustaqillik tufayli vujudga kelgan muqaddas atamalar qalbimizni g‘ururga to‘ldiradi. Jangovar an‘analar — er kishini o‘z Vatanining sarhadlarini munosib posboni, egasi bo‘lib yurt tinch bo‘lishiga, bepoyon dalalarda rizq-u ro‘z undirilishiga, tandirlari to‘la non yopiladigan, yigit-qizlari alyor aytadigan, momolari beshik tebratib bola allalaydigan, dono bobolari yoshlarni yurtning yetuk farzandlari etib tarbiyalaydigan ulkan davlatni jon-jahdi bilan qo‘riqlashga va himoya qilishga da‘vat etadi. O‘zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlarining an‘analari Milliy istiqlol g‘oyasi jamiyatimiz taraqqiyotining mafkuraviy tamoyillarini ifoda etadi. Shu ma‘noda, bu g‘oya mamlakatimiz mustaqilligini mustahkamlash, yurtimizda ozod va obod Vatan, erkin hamda farovon hayot barpo etishga xizmat qiladigan yaxlit va izchil ta‘limotdir. U aynan nazariy ijtimoiy voqelikning ifodasi tarzida ham nomoyon bo‘lib, o‘ziga xos shakllanish qonuniyatlari va xususiyatlariga ega bo‘lgan umummilliy hodisa hisoblanadi. Milliy istiqlol g‘oyasi yurtimizda yashaydigan har bir millat, ijtimoiy guruh, partiya yoki qatlam vakili uchun umumiy mezondir. O‘zbekiston xalqining, mustaqillikni mustahkamlash yo‘lidan borayotgan jamiyatimizning umumiy g‘oyasidir.

Respublika Prezidenti — Oliy Bosh Qo‘mondoni, O‘zbekiston Respublikasi Qurohi Kuchlari, Harbiy qasamyod kabi mustaqillik tufayli vujudga kelgan muqaddas atamalar qalbimizni g‘ururga to‘ldiradi. Jangovar an‘analar — er kishini o‘z Vatanining sarhadlarini munosib posboni, egasi bo‘lib yurt tinch bo‘lishiga, bepoyon dalalarda rizq-u ro‘z undirilishiga, tandirlari to‘la non yopiladigan, yigit-qizlari alyor aytadigan, momolari beshik tebratib bola allalaydigan, dono bobolari yoshlarni yurtning yetuk farzandlari etib tarbiyalaydigan ulkan davlatni jon-jahdi bilan qo‘riqlashga va himoya qilishga da‘vat etadi. O‘zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlarining an‘analari Milliy istiqlol g‘oyasi jamiyatimiz taraqqiyotining mafkuraviy tamoyillarini ifoda etadi. Shu ma‘noda, bu g‘oya mamlakatimiz mustaqilligini mustahkamlash, yurtimizda ozod va obod Vatan, erkin hamda farovon hayot barpo etishga xizmat qiladigan yaxlit va izchil ta‘limotdir. U aynan nazariy ijtimoiy voqelikning ifodasi tarzida ham nomoyon bo‘lib, o‘ziga xos shakllanish qonuniyatlari va xususiyatlariga ega bo‘lgan umummilliy hodisa hisoblanadi. Milliy istiqlol g‘oyasi yurtimizda yashaydigan har bir millat, ijtimoiy guruh, partiya yoki qatlam vakili uchun umumiy mezondir. O‘zbekiston xalqining, mustaqillikni mustahkamlash yo‘lidan borayotgan jamiyatimizning umumiy g‘oyasidir.

IV. Mashg‘ulotni yakunlash: to‘garak a‘zolarini yutuq va kamchilliklarini muxokama qilish, rag‘batlantirish.

V. Uyga vazifani e‘lon qilish: yangi mavzu yuzasidan bilimlarini mustahkamlab kelish.

Maktab MMIBDO‘ _____ sana _____ 20__yil

Sana: “ ” 20__-yil. Sinflar: To‘garak rahbari: _____

Mashg‘ulotning mavzu: Ehtimoliy dushman bilan yuzma-yuz kelish holatida hujumga olish va birdan hujumga o‘tish usullari

Mashg‘ulotning maqsadi:

Ta’limiy maqsad: O‘zbekiston Respublikasining Qurolli Kuchlarida olib borilayotgan islohotlarni davom ettirib, davlatimiz rahbari Sh. Mirziyoyev: «Ko‘zlangan strategik maqsadlarga yetishishda va ularni hayotga to‘liq tatbiq etishda har tomonlama va puxta tayyorlangan, o‘z Vataniga sodiq, yuksak kvalifikatsiyali harbiy kadrlarni tayyorlash.

Tarbiyaviy maqsad: yoshlarga harbiy ta’lim berishda ularga qo‘shinlarning o‘quv-jangovar faoliyatida bajariladigan mashqlar, harakatlar va amallarni harbiy qismlardagiga mumkin qadar yaqinlashtirilgan holda o‘rgatish

Rivojlantiruvchi maqsad: vatani va xalqiga sadoqati, cheksiz, yuksak ma’naviy-ruhiy va jangovar sifatlarga ega, o‘z ishini to‘g‘riligiga va dushman ustidan qozoniladigan g‘alabaga to‘la ishonadigan, qurol-aslaha va jangovar texnikadan mohirona foydalana oladigan, zamonaviy qurollar va jangovar texnikalarni o‘zlashtirish, yosh askar ega bo‘lishi lozim bo‘lgan darajadagi bilim va ko‘nikmalarini rivojlantirish.

Mashg‘ulot turi: yangi bilim beruvchi, bilimlarni mustahkamlovchi.

Mashg‘ulotning jihozi: mavzuga oid rasm, ko‘rgazmalar va tarqatma materiallar, o‘quv qurollari, elektron materiallar.

I. Tashkiliy qism: a) Salomlashish. b) Davomatni aniqlash.

II. Uyga vazifani so‘rash: a) Savol – javob o‘tkazish. b) Topshiriqlarni tekshirish.

III. Yangi mavzu bayoni:

Dushman bilan yuzma-yuz kelish — qo‘shinlarning shunday holatiki, bunda qaiama-qaiishi tomon bo‘linmalari mudofaada turishadi. U dushman qanday maydonni egallagan, qattiq mudofaada tuiib uni ushlab qolgan, uning jangovar tartibini yorib o‘tishga yo‘l qo‘ymagan, hujumga o‘tuvchi tomonni mudofaaga o‘tishga majbur qilgan holatda paydo bo‘lishi mumkin. Dushman bilan yuzma-yuz hujumga o‘tish boshlang‘ich holatdan boshlanadi. Boshlang‘ich holat — xandaq (okop) hisoblanib, uni jangchi yashirin vaziyatda komandir ko‘rsatgan vaqtda egallaydi. Askar hujum uchun boshlang‘ich holatda dushmanning ehtimoldagi hujumini qaytarishga doimo shay bo‘lishi kerak. Hujumga tayyorlanish vaqtida askar o‘zi hamda guruhning vazifasini; mina-portlovchi g‘ovlaridan o‘tish tartibini aniqlab oladi; qurolning sozligi va uning jangga tayyorligini, belgilangan me‘yoridagi o‘q-dori bor-yo‘qligini, shaxsiy himoya vositalari borligi va uning sozlgini tekshiradi; ust-boshlari va unga taqiladigan jihozlarni ko‘rib, to‘g‘rilaydi hamda signallarni o‘rganadi.

Hamla paytida askar guruh hamlasi yo‘nalishidagi joyni va qanotlarni kuzatib, joyning holati, undagi predmetlatga berkingan holda transheya va aloqa yo‘llaridan tashqaridagi dushmanga yaqin jang vositalari va granatalarini qo‘llab, dushmanni o‘z vaqtida topadi va yo‘q qiladi. Tanklar harakati to‘xtab qolmasligi va hamladagi guruh askarlari ulardan ajralib qolishga majbur etishining oldini oladi. Shuning uchun har bir askar dushman harakatini tezda ko‘zlab olib, darhol dushmanning o‘t ochish voshalarini, avvalo, tankka qarshi va jon kuchlarini yo‘q qish uchun o‘t ochadi.

Seksiya tarkibidagi askarlarni jangovar mashinalarga o‘tqazish uchun mashina oldidagi belgilangan joyda «Mashinaga» komandasi (signali) bo yicha saflanadliar. «Joylarga» komandasi (signal)da askarlar g‘ildiraklar, zanjirlar, oyoq qo‘yadigan joydan foydalanib, jangovar mashinadagi o‘rinlarni egallaydi. O‘tqazish vaqtida qurol qulayroq qilib olinadi (PK pulemyotidan tashqari). Pulemyot joylashtirilayotganda, harbiy xizmatchi yoki orqada turganga uzatiladi.

IV. Mashg‘ulotni yakunlash: to‘garak a‘zolarini yutuq va kamchiliklarini muxokama qilish, rag‘batlantirish.

V. Uyga vazifani e‘lon qilish: yangi mavzu yuzasidan bilimlarini mustaxkamlab kelish.

Maktab MMIBDO‘ _____ sana _____ 20__yil

Sana: “ ” 20__-yil. Sinflar: _____ To‘garak rahbari: _____

Mashg‘ulotning mavzu: To‘liq oriyentir olish

Mashg‘ulotning maqsadi:

Ta‘limiy maqsad: O‘zbekiston Respublikasining Qurolli Kuchlarida olib borilayotgan islohotlarni davom ettirib, davlatimiz rahbari Sh. Mirziyoyev: «Ko‘zlangan strategik maqsadlarga yetishishda va ularni hayotga to‘liq tatbiq etishda har tomonlama va puxta tayyorlangan, o‘z Vataniga sodiq, yuksak kvalifikatsiyali harbiy kadrlarni tayyorlash.

Tarbiyaviy maqsad: yoshlarga harbiy ta‘lim berishda ularga qo‘shinlarning o‘quv-jangovar faoliyatida bajariladigan mashqlar, harakatlar va amallarni harbiy qismlardagiga mumkin qadar yaqinlashtirilgan holda o‘rgatish

Rivojlantiruvchi maqsad: vatani va xalqiga sadoqati, cheksiz, yuksak ma‘naviy-ruhiy va jangovar sifatlarga ega, o‘z ishini to‘g‘riligiga va dushman ustidan qozoniladigan g‘alabaga to‘la ishonadigan, qurol-aslaha va jangovar texnikadan mohirona foydalana oladigan, zamonaviy qurollar va jangovar texnikalarni o‘zlashtirish, yosh askar ega bo‘lishi lozim bo‘lgan darajadagi bilim va ko‘nikmalarini rivojlantirish.

Mashg‘ulot turi: yangi bilim beruvchi, bilimlarni mustahkamlovchi.

Mashg‘ulotning jihozi: mavzuga oid rasm, ko‘rgazmalar va tarqatma materiallar, o‘quv qurollari, elektron materiallar.

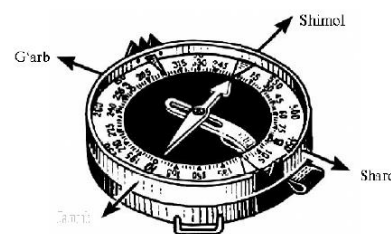
I. Tashkiliy qism: a) Salomlashish. b) Davomatni aniqlash.

II. Uyga vazifani so‘rash: a) Savol – javob o‘tkazish. b)

Topshiriqlarni tekshirish.

III. Yangi mavzu bayoni: To‘liq oriyentir olish o‘zi turgan va turli obyektlarning joylashgan joylari va harakatlanish yo‘nalishini aniqlashda to‘la aniqlikka erishishdir. To‘liq oriyentir olish xaritalar, aerofotosuratlar bo‘yicha va navigatsiya qurilmalari yordamida amalga oshiriladi. Oriyentirlarni tanlash va ulardan foydalanish. O‘zining turgan joyi, obyektlar va nishonlarning joylashgan o‘rinlari hamda harakatlanish yo‘nalishini nisbatlab aniqlashda foydalaniladigan mahalliy predmetlar hamda relyef shakllari oriyentirlar deb ataladi. Ular, odatda, shakli, rangiga ko‘ra farqlanadi va o‘rab turgan hududni ko‘zdan kechirishda oson taniladi. Oriyentirlarning maydonli, chiziqli va nuqtali turlari mavjud. Maydonli oriyentirlarga aholi punktlari, o‘rmonning alohida bo‘laklari, ko‘llar, botqoqliklar va boshqa katta maydonli obyektlar kiradi. Bunday oriyentirlar hududni o‘rganishda oson tanib olinadi va yodda saqlanib qoladi. Chiziqli oriyentirlar unchalik katta bo‘lmagan kenglikka ega, katta uzunlikdagi mahalliy predmetlar va relyef shakllari bo‘lib, ularga yo‘llar, daryolar, kanallar, elektr uzatish tizimlari, tor pastliklar va boshqalar kiradi. Qoidaga ko‘ra, ulardan harakat yo‘nalishini saqlash uchun foydalaniladi. Nuqtali oriyentirlarga turli shakllardagi qurilishlar, zavod va fabrikalarning quvurlari, retranslatorlar, ko‘priklar, yo‘llarning chorrahalari, karyerlar, chuqurlar va uncha katta maydonni egallamaydigan boshqa mahalliy predmetlar hamda relyef shakllari kiradi. Hududda ishonchli oriyentir olishni ta‘minlash ko‘p jihatdan to‘g‘ri oriyentir tanlashga ham bog‘liq. Kunduzgi harakatlanish yo‘nalishini saqlash uchun uzoqdan oson taniladigan oriyentirlar tanlanadi, masalan, alohida kichik o‘rmonlar, minora shakhdagi inshootlar, daraxtlar va shularga o‘xshash nuqtah oriyentirlar. Harakatlanish davomida yangi oriyentirlar tanlanib boriladi. Ko‘rinish cheklangan sharoitlarda harakat yo‘nalishini saqlash uchun chiziqli oriyentir tanlanadi. Qish mavsumida alohida ajralib turuvchi qora rang predmetlari oriyentir uchun tanlash lozim chunki qor qoplarning mavjudligi tufayli relyef shakllarining belgilari sezilmay qoladi. Oriyentirlarni tanlashda har xil nuqtalardan qarab, ulardagi ko‘rinishlar va o‘zaro joylashgandagi o‘zgarishlarni hisobga olish zarur. Bu holat, asosan, shakllari ba‘zan tog‘ yo‘llari bo‘ylab harakatlanib borilayotganda ko‘zdan yo‘qotilishi mumkin. Oriyentirlar iloji boricha old tomondan, bir xil uzoqlikda tanlanadi, bu nishonlarning joylashgan joyini tez va aniq ko‘rsatishga imkon yaratadi. Oriyentir o‘ngdan chapga, marralar bo‘yicha esa o‘zi turgan joydan dushman tomoniga qarab raqamlanadi. Har bir oriyentirga uni yodda saqlash uchun qulay, xos belgilarni hisobga olib, shart nomlar qo‘yiladi, masalan, balandlik — «Yassi», kichik o‘rmon — «Uzun», «Sariq jarlik». Boshliq tomonidan tayinlangan oriyentirlarning raqamlari va nomlari o‘zgartirilmaydi.

IV. Mashg‘ulotni yakunlash: to‘garak a‘zolarini yutuq va kamchiliklarini muxokama qilish, rag‘batlantirish.

V. Uyga vazifani e‘lon qilish: yangi mavzu yuzasidan bilimlarini mustahkamlab kelish.

Maktab MMIBDO ‘ _____ sana _____ 20__yil

Mashg‘ulotning mavzu: Joyida turib qo‘zg‘almas hamda paydo bo‘luvchi nishonlarga o‘t ochish

Mashg‘ulotning maqsadi:

Ta‘limiy maqsad: O‘zbekiston Respublikasining Qurolli Kuchlarida olib borilayotgan islohotlarni davom ettirib, davlatimiz rahbari Sh. Mirziyoyev: «Ko‘zlangan strategik maqsadlarga yetishishda va ularni hayotga to‘liq tatbiq etishda har tomonlama va puxta tayyorlangan, o‘z Vataniga sodiq, yuksak kvalifikatsiyali harbiy kadrlarni tayyorlash.

Tarbiyaviy maqsad: yoshlarga harbiy ta‘lim berishda ularga qo‘shinlarning o‘quv-jangovar faoliyatida bajariladigan mashqlar, harakatlar va amallarni harbiy qismlardagiga mumkin qadar yaqinlashtirilgan holda o‘rgatish

Rivojlantiruvchi maqsad: vatani va xalqiga sadoqati, cheksiz, yuksak ma‘naviy-ruhiy va jangovar sifatlariga ega, o‘z ishining to‘g‘riligiga va dushman ustidan qozoniladigan g‘alabaga to‘la ishonadigan, qurol-aslaha va jangovar texnikadan mohirona foydalana oladigan, zamonaviy qurollar va jangovar texnikalarni o‘zlashtirish, yosh askar ega bo‘lishi lozim bo‘lgan darajadagi bilim va ko‘nikmalarini rivojlantirish.

Mashg‘ulot turi: yangi bilim beruvchi, bilimlarni mustahkamlovchi.

Mashg‘ulotning jihozi: mavzuga oid rasm, ko‘rgazmalar va tarqatma materiallar, o‘quv qurollari, elektron materiallar.

I. Tashkiliy qism: a) Salomlashish. b) Davomatni aniqlash.

II. Uyga vazifani so‘rash: a) Savol – javob o‘tkazish. b) Topshiriqlarni tekshirish.

III. Yangi mavzu bayoni:

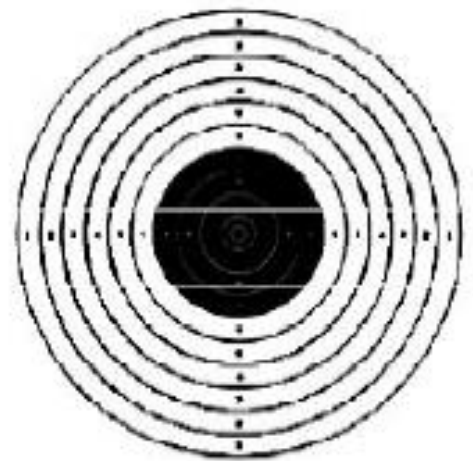
Otish tayyorgarligi darslarida, avvalo, qurolning imkomyatlari o‘rganiladi. Nishonni mo‘ljalga olish va o‘q otish qoidalari o‘rganib chiqiladi. Nishonlar, o‘z navbatida, qo‘zg‘almas va paydo bo‘luvchi nishonlarga ajratiladi. Qo‘zg‘almas nishonlar — bir joyda joylashgan va jang maydonida joyni almashtirmaydigan nishonlar, o‘quv amaliyoti paytida doirah nishonlar, tirlar va trenajorlardan foydalaniladi. Paydo bo‘luvchi nishonlar ko‘pincha otish tayyorgarligi darslarida mashg‘ulotlarga kiritiladi. Joyida turib qo‘zg‘almas nishonlarga kunduzi ot ochish. Boshlang‘ich otish mashqini avtomatda (pnevmatik qurol, otish trenajorida yoki dala sharoitida) bajarish Nishonlar: ko‘krak shaklii doiralar bilan (4-nishon 0,75x0,75 m h taxtada joylashtiriladi) — harakatsiz; taxta yer sathi yuzida o‘rnatiladi (oraliqsiz); hujumga o‘tuvchi (qarshi hujumga o‘tuvchi) piyoda — bo‘yli shakl (8-nishon), cheklanmagan vaqtga paydo bo‘ladi.

N iskonlargacha bo‘lgan masofa: ko‘krak shakligacha — 100 m; hujumga o‘tuvchi (qarshi hujumga o‘tuvchi) piyodasigacha — 200 m. Fatronlar soni: — avtomat uchun — 9 dona; karabin, 1891/30 y. namunali miltiq uchun — 5 dona, bulardan uchtasi doirah ko‘krak shakhga otish uchun. Olish uchun vaqt: cheklanmagan. Otish holati: yotib tirkagich bilan. Baho: ikkita nishonni yo‘q qilish: «a’lo» — 25 ochko; «yaxshi» — 20 ochko; «qoniqarli» — 15 ochko. Havo miltig‘idan tirda mashq bajarish Nishon: doira

(56-rasm) Nishongacha bo‘lgan masofa: 10 m o‘qlar miqdori: 5 ta otish uchun vaqt: cheklanmagan otish holati: turib tirkagich bilan Baho: «a’lo» — 45 ochko; «yaxshi» — 40 ochko; «qoniqarh» — 30 ochko.

IV. Mashg‘ulotni yakunlash: to‘garak a‘zolarini yutuq va kamchilliklarini muxokama qilish, rag‘batlantirish.

V. Uyga vazifani e‘lon qilish: yangi mavzu yuzasidan bilimlarini mustaxkamlab kelish.

Sana: “__” _____ 20__-yil. Sinflar: _____ To‘garak rahbari: _____

Mashg‘ulotning mavzu: Fuqaro muhofazasi

Mashg‘ulotning maqsadi:

Ta’limiy maqsad: O‘zbekiston Respublikasining Qurolli Kuchlarida olib borilayotgan islohotlarni davom ettirib, davlatimiz rahbari Sh. Mirziyoyev: «Ko‘zlangan strategik maqsadlarga yetishishda va ularni hayotga to‘liq tatbiq etishda har tomonlama va puxta tayyorlangan, o‘z Vataniga sodiq, yuksak kvalifikatsiyali harbiy kadrlarni tayyorlash.

Tarbiyaviy maqsad: yoshlarga harbiy ta’lim berishda ularga qo‘shinlarning o‘quv-jangovar faoliyatida bajariladigan mashqlar, harakatlar va amallarni harbiy qismlardagiga mumkin qadar yaqinlashtirilgan holda o‘rgatish

Rivojlantiruvchi maqsad: vatani va xalqiga sadoqati, cheksiz, yuksak ma’naviy-ruhiy va jangovar sifatlarga ega, o‘z ishini to‘g‘riligiga va dushman ustidan qozoniladigan g‘alabaga to‘la ishonadigan, qurol-aslaha va jangovar texnikadan mohirona foydalana oladigan, zamonaviy qurollar va jangovar texnikalarni o‘zlashtirish, yosh askar ega bo‘lishi lozim bo‘lgan darajadagi bilim va ko‘nikmalarini rivojlantirish.

Mashg‘ulot turi: yangi bilim beruvchi, bilimlarni mustahkamlovchi.

Mashg‘ulotning jihozi: mavzuga oid rasm, ko‘rgazmalar va tarqatma materiallar, o‘quv qurollari, elektron materiallar.

I. Tashkiliy qism: a) Salomlashish. b) Davomatni aniqlash.

II. Uyga vazifani so‘rash: a) Savol – javob o‘tkazish. b) Topshiriqlarni tekshirish.

III. Yangi mavzu bayoni: Fuqaro muhofazasi tinchlik va urush vaqtlarida o‘tkaziladigan umumdavlat mudofaa tadbirlarining tarkibiy qismidir. U umumdavlat mudofaa siyosatlaridan biri bo‘lib, har qanday favqulodda holatlarda fuqarolarni, xalq xo‘jaligi tarmoqlarini muhofaza qilishda, ularning doimiy ishlashini ta’minlashda hamda qutqarish va tiklash ishlarini bajarishda katta ahamiyat kasb etadi.

Fuqaro muhofazasining fuqarolarni hamda iqtisodiyot obyektlarini himoya qilish bo‘yicha tadbirlar kompleksi tabiiy va texnogen ofatlarning vayron etuvchi oqibatlarini sezilarli miqdorda pasaytirishga xizmat qiladi.

Fuqaro muhofazasining vazifalari:

- aholini harbiy harakatlar olib borish paytida yoki shu harakatlar oqibatida yuzaga keladigan xavflardan himoyalash usullariga o‘rgatish;
- obyektlarni harbiy harakatlar olib borish paytida yoki shu harakatlar oqibatida yuzaga keladigan xavflardan himoyalash harakatlari va usullariga tayyorlash;
- boshqaruv, xabar berish va aloqa tizimlarini tashkil qilish, rivojlantirish va doimiy shay holatda saqlab turish;
- xalq xo‘jaligi obyektlarining barqaror ishlashini ta’minlash yuzasidan tadbirlar kompleksini o‘tkazish;
- aholini, moddiy va madaniy boyliklarni xavfsiz joylarga evakuatsiya qilish;
- fuqaro muhofazasi harbiy tuzilmalarining shayligini ta’minlash;
- aholini umumiy va yakka muhofazalanish vositalari bilan ta’minlash tadbirlarini o‘tkazish;
- aholining harbiy harakatlar olib borish paytidagi yoki shu harakatlar oqibatidagi hayot faoliyatini ta’minlash;
- radiatsion, kimyoviy va biologik vaziyat ustidan kuzatish va laboratoriya nazorati olib borish;
- qutqaruv va boshqa kechiktirib bo‘lmaydigan ishlarni o‘tkazish;
- harbiy harakatlar olib borish paytida yoki shu harakatlar oqibatida zarar ko‘rgan hududlarda jamoat tartibini yo‘lga qo‘yish va saqlab turish;
- aholini va hududlarni muhofaza qilish yuzasidan boshqa tadbirlarni amalga oshirish.

IV. Mashg‘ulotni yakunlash: to‘garak a’zolarini yutuq va kamchiliklarini muxokama qilish, rag‘batlantirish.

V. Uyga vazifani e’lon qilish: yangi mavzu yuzasidan bilimlarini mustahkamlab kelish.

Sana: “ ” _____ 20__-yil. Sinflar: _____ To‘garak rahbari: _____

Mashg‘ulotning mavzu: Favqulodda vaziyatlar tushunchasi. Zilzila, ko‘chgilar, suv toshqini, sel, qor ko‘chishi, kuchli shamol va boshqalar

Mashg‘ulotning maqsadi:

Ta’limiy maqsad: O‘zbekiston Respublikasining Qurolli Kuchlarida olib borilayotgan islohotlarni davom ettirib, davlatimiz rahbari Sh. Mirziyoyev: «Ko‘zlangan strategik maqsadlarga yetishishda va ularni hayotga to‘liq tatbiq etishda har tomonlama va puxta tayyorlangan, o‘z Vataniga sodiq, yuksak kvalifikatsiyali harbiy kadrlarni tayyorlash.

Tarbiyaviy maqsad: yoshlarga harbiy ta’lim berishda ularga qo‘shinlarning o‘quv-jangovar faoliyatida bajariladigan mashqlar, harakatlar va amallarni harbiy qismlardagiga mumkin qadar yaqinlashtirilgan holda o‘rgatish

Rivojlantiruvchi maqsad: vatani va xalqiga sadoqati, cheksiz, yuksak ma’naviy-ruhiy va jangovar sifatlarga ega, o‘z ishini to‘g‘riligiga va dushman ustidan qozoniladigan g‘alabaga to‘la ishonadigan, qurol-aslaha va jangovar texnikadan mohirona foydalana oladigan, zamonaviy qurollar va jangovar texnikalarni o‘zlashtirish, yosh askar ega bo‘lishi lozim bo‘lgan darajadagi bilim va ko‘nikmalarini rivojlantirish.

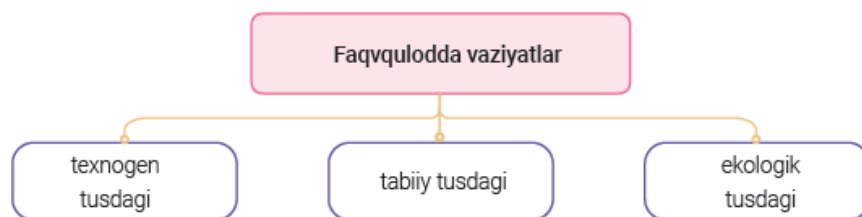
Mashg‘ulot turi: yangi bilim beruvchi, bilimlarni mustahkamlovchi.

Mashg‘ulotning jihozi: mavzuga oid rasm, ko‘rgazmalar va tarqatma materiallar, o‘quv qurollari, elektron materiallar.

I. Tashkiliy qism: a) Salomlashish. b) Davomatni aniqlash.

II. Uyga vazifani so‘rash: a) Savol – javob o‘tkazish. b) Topshiriqlarni tekshirish.

III. Yangi mavzu bayoni: O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 1998-yil 27-oktyabrda “Texnogen, tabiiy va ekologik tushdagi favqulodda vaziyatlarning tasnifi to‘g‘risida”gi 455-son Qarori qabul qilingan. Ushbu qarorga ko‘ra, favqulodda vaziyatlar vujudga kelish sabablari bo‘yicha texnogen, tabiiy va ekologik tushdagi favqulodda vaziyatlarga tasniflanadi. Ushbu vaziyatlar zarar ko‘rgan odamlar soni, moddiy zararlar miqdori va ko‘lamiga qarab lokal, mahalliy, respublika va transchegaraviy turlarga bo‘linadi.

Favqulodda vaziyat – aniq bir hududda falokat, halokat, tabiiy yoki ekologik ofatlar, shuningdek, ommaviy yuqumli kasalliklar tufayli odamlarning normal hayot faoliyatining buzilishi.

Fuqaro muhofazasi – tinchlik va urush vaqtlarida o‘tkaziladigan umumdavlat mudofaa tadbirlarining tarkibiy qismi.

Tabiiy ofat – qo‘qqisdan ro‘y beradigan, halokatli oqibatlariga, ya’ni odamlar, qishloq xo‘jaligi hayvonlari va o‘simliklarning nobud bo‘lishiga, bino va inshootlarning vayron bo‘lishiga, moddiy boyliklarning nobud bo‘lishiga olib keluvchi tabiiy kuchlarning turli ko‘rinishlarda namoyon bo‘lishi.

Baxtsiz hodisa deb, turli tabiiy va texnogen tushdagi hodisalar natijasida tirik olamga ta’sir etuvchi sabablarga aytiladi.

Zilzila – yer po‘stining ichki qismida ro‘y beradigan uzilish, sinish, siljish kabi jarayonlar ta’sirida sodir bo‘ladigan silkinishlar. Zilzila kuchi 10 yoki 12 balli seysmik shkala yordamida aniqlanadi

Suv toshqini – daryo, ko‘l, suv ombori yoki dengiz sathining ko‘tarilishi natijasida quruqlik joylarining vaqtinchalik suv ostida qolishi.

Sel – tog‘ daryolari o‘zanlarida to‘satdan paydo bo‘luvchi suv, qum, loy, shag‘al, tosh va tog‘ jinslari parchalaridan iborat oqim.

Qor ko‘chishi – tog‘dan pastga siljiyotgan qor massasi. Tog‘da qor to‘satdan ko‘chadi. Bunday holat qorning ostki qismi o‘z og‘irligiga dosh berolmay qolganda yoki harorat 0 °C darajaga yetganda yuz beradi.

Kuchli shamol – katta miqyosdagi gazlar oqimi. Yerda shamol massiv havo harakatlarida namoyon bo‘ladi. Shamollar hajmi, tezligi, sababchi kuchlari, mintaqalar va samalariga ko‘ra turlarga ajratiladi.

IV. Mashg‘ulotni yakunlash: to‘garak a’zolarini yutuq va kamchilliklarini muxokama qilish, rag‘batlantirish.

V. Uyga vazifani e’lon qilish: yangi mavzu yuzasidan bilimlarini mustaxkamlab kelish.

Maktab MMIBDO ‘ _____ sana _____ 20__yil

Sana: “ ” 20__-yil. Sinflar: To‘garak rahbari: _____

Mashg‘ulotning mavzu: Yadroviy qurol. Yadroviy zararlanish o‘chog‘i

Mashg‘ulotning maqsadi:

Ta‘limiy maqsad: O‘zbekiston Respublikasining Qurolli Kuchlarida olib borilayotgan islohotlarni davom ettirib, davlatimiz rahbari Sh. Mirziyoyev: «Ko‘zlangan strategik maqsadlarga yetishishda va ularni hayotga to‘liq tatbiq etishda har tomonlama va puxta tayyorlangan, o‘z Vataniga sodiq, yuksak kvalifikatsiyali harbiy kadrlarni tayyorlash.

Tarbiyaviy maqsad: yoshlarga harbiy ta‘lim berishda ularga qo‘shinlarning o‘quv-jangovar faoliyatida bajariladigan mashqlar, harakatlar va amallarni harbiy qismlardagiga mumkin qadar yaqinlashtirilgan holda o‘rgatish

Rivojlantiruvchi maqsad: vatani va xalqiga sadoqati, cheksiz, yuksak ma‘naviy-ruhiy va jangovar sifatlarga ega, o‘z ishinig to‘g‘riligiga va dushman ustidan qozoniladigan g‘alabaga to‘la ishonadigan, qurol-aslaha va jangovar texnikadan mohirona foydalana oladigan, zamonaviy qurollar va jangovar texnikalarni o‘zlashtirish, yosh askar ega bo‘lishi lozim bo‘lgan darajadagi bilim va ko‘nikmalarini rivojlantirish.

Mashg‘ulot turi: yangi bilim beruvchi, bilimlarni mustahkamlovchi.

Mashg‘ulotning jihozi: mavzuga oid rasm, ko‘rgazmalar va tarqatma materiallar, o‘quv qurollari, elektron materiallar.

I. Tashkiliy qism: a) Salomlashish. b) Davomatni aniqlash.

II. Uyga vazifani so‘rash: a) Savol – javob o‘tkazish. b) Topshiriqlarni tekshirish.

III. Yangi mavzu bayoni:

Fan va texnika taraqqiy etishi bilan radiaktiv moddalar ommaviy qirg‘in quroli va energiya manbayi sifatida (atom elektr stansiyalari, suv osti kemalarida) qo‘llanila boshladi.

Dushman tomonidan yadroviy qurol qo‘llanilganda yoki atom elektr stansiyalarida turli falokatlar yuz berganda, odamlar va hayvonlarning hayotiga xavf soluvchi o‘tib-kirib boruvchi radiatsiya va joylarning radioaktiv zaharlanishi yuz beradi.

Ikkinchi jahon urushi nafaqat o‘zining ko‘lami, urush tufayli halok bo‘lgan odamlar soni va urush qoldirgan moddiy va ma‘naviy zararlar bilan, balki unda ommaviy qirg‘in qurolidan biri – yadroviy qurol qo‘llanilgani bilan ham insoniyat xotirasida esda qoldi.

Ommaviy qirg‘in quroli deb, nisbatan qisqa vaqt ichida ulkan hududlarda odamlar va hayvonlarning yalpi nobud bo‘lishiga, bino va inshootlarning vayron bo‘lishiga, yuqumli kasalliklarning tarqalishiga olib keladigan qurolga aytiladi.

Odatda, ommaviy qirg‘in quroliga yadroviy, kimyoviy va bakteriyaviy qurollar kiradi.

Hozirda dunyoning ba‘zi mamlakatlarida lazerli qurol, g eofizik qurol, ozon quroli, iqlim quroli kabi qurollar yaratilish bosqichida turibdi. Bu qurollar ham keyinchalik ommaviy qirg‘in qurollari safiga qo‘shilishi mumkin. Ommaviy qirg‘in

qurollarining eng yoshi va qudratlisi (vayronkori) yadroviy quroldir.

Yadroviy qurol – ichki yadro energiyasi asosida portlab ta‘sir etadigan ommaviy qirg‘in quroli. U o‘zida turli yadroviy aslaha (raketa, bomba, snaryad)larni, ularni boshqarish hamda nishonga yetkazish vositalarini jamlaydi.

Yadroviy qurol qo‘llangan joyga yadroviy zararlanish o‘chog‘i deyiladi. Yadro zaryadi portlatilganda, soniyaning milliondan bir qismida juda katta miqdorda energiya ajralib chiqadi va u yerda harorat bir necha million gradusga, maksimal bosim esa milliard atmosferaga yetadi. Yuqori harorat va yuqori bosim qudratli zarba to‘lqini va yorug‘lik nurlanishini keltirib chiqaradi. Shu bilan birga neytron va gamma nurlaridan iborat o‘tib-kirib boruvchi radiatsiya tarqaladi. Radiatsiyaning tarqalishi 10–15 soniya davom etadi. Yadro portlashi natijasida hosil bo‘lgan bulut yadro portlashi mahsulotlarini atrofga tarqatadi, ya‘ni bunda joylarning radiaktiv moddalar bilan zararlanishi yuz beradi.

IV. Mashg‘ulotni yakunlash: to‘garak a‘zolarini yutuq va kamchiliklarini muxokama qilish, rag‘batlantirish.

V. Uyga vazifani e‘lon qilish: yangi mavzu yuzasidan bilimlarini mustaxkamlab kelish.

Maktab MMIBDO‘ _____ sana _____ 20__yil

Sana: “ ” _____ 20__-yil. Sinflar: _____ To‘garak rahbari: _____

Mashg‘ulotning mavzu: Kimyoviy qurol

Mashg‘ulotning maqsadi:

Ta‘limiy maqsad: O‘zbekiston Respublikasining Qurolli Kuchlarida olib borilayotgan islohotlarni davom ettirib, davlatimiz rahbari Sh. Mirziyoyev: «Ko‘zlangan strategik maqsadlarga yetishishda va ularni hayotga to‘liq tatbiq etishda har tomonlama va puxta tayyorlangan, o‘z Vataniga sodiq, yuksak kvalifikatsiyali harbiy kadrlarni tayyorlash.

Tarbiyaviy maqsad: yoshlarga harbiy ta‘lim berishda ularga qo‘shinlarning o‘quv-jangovar faoliyatida bajariladigan mashqlar, harakatlar va amallarni harbiy qismlardagiga mumkin qadar yaqinlashtirilgan holda o‘rgatish

Rivojlantiruvchi maqsad: vatani va xalqiga sadoqati, cheksiz, yuksak ma‘naviy-ruhiy va jangovar sifatlariga ega, o‘z ishining to‘g‘riligiga va dushman ustidan qozoniladigan g‘alabaga to‘la ishonadigan, qurol-aslaha va jangovar texnikadan mohirona foydalana oladigan, zamonaviy qurollar va jangovar texnikalarni o‘zlashtirish, yosh askar ega bo‘lishi lozim bo‘lgan darajadagi bilim va ko‘nikmalarini rivojlantirish.

Mashg‘ulot turi: yangi bilim beruvchi, bilimlarni mustahkamlovchi.

Mashg‘ulotning jihozi: mavzuga oid rasm, ko‘rgazmalar va tarqatma materiallar, o‘quv qurollari, elektron materiallar.

I. Tashkiliy qism: a) Salomlashish. b) Davomatni aniqlash.

II. Uyga vazifani so‘rash: a) Savol – javob o‘tkazish. b) Topshiriqlarni tekshirish.

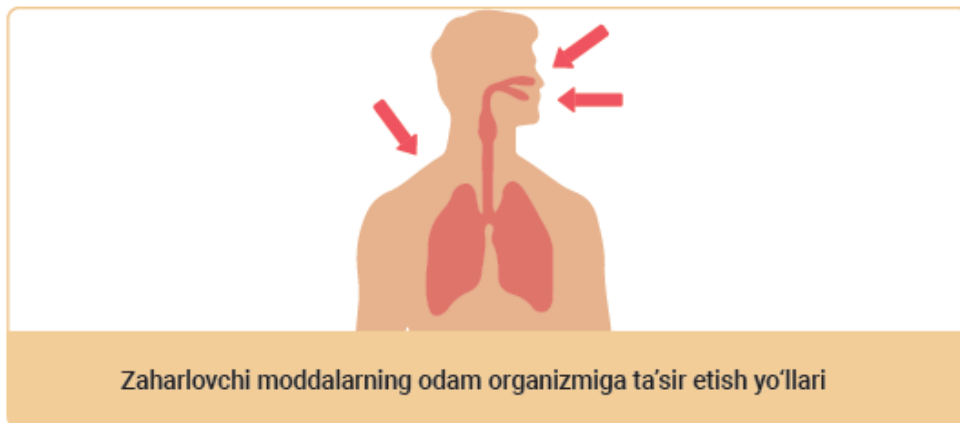
III. Yangi mavzu bayoni:

Kimyoviy qurol – ta‘sir etishi bir qator kimyoviy moddalarning zaharlovchi xususiyatiga asoslangan ommaviy qirg‘in quroli. Bunga jangovar zaharlovchi moddalar hamda ularni qo‘llash vositalari kiradi.

Samolyotlar ortidan yer tomon cho‘zilib qoladigan qora yo‘llar, barg, bino, tuproqda paydo bo‘lib qolgan moyli dog‘lar, shuningdek, portlagan bomba va snaryadlar atrofidagi moyli dog‘lar, o‘simlik barglari tabiiy rangining o‘zgarishi, odam ko‘z, burun, tomoqlaridagi achishish, ko‘z qorachig‘ining kichrayib ketishi (mioz), ko‘krakda og‘irlikni his qilish – bularning barchasi kimyoviy qurol qo‘llanganligining belgilaridir.

Zaharlovchi moddalar shunday kimyoviy birikmalarki, ular qo‘llanilganda katta maydondagi odam va hayvonlarni shikastlaydi, joylar va suv havzalarini zaharlaydi.

Zaharlovchi moddalar bilan raketalar, aviatsion bombalar, artilleriya snaryadlari, kimyoviy fugaslar, shuningdek, to‘kadigan aviatsion asboblarda o‘qilanishi mumkin. Qo‘llanilayotgan zaharlovchi moddalar tomchi-suy uq holda, bug‘ va aerosol ko‘rinishida bo‘lishi mumkin.

Umumiy zaharlovchi moddalarga sinil kislotasi va xlorosian kiradi. Bu moddalar odamga faqat nafas yo‘llari orqali ta‘sir etadi. Og‘izda temir ta‘minining paydo bo‘lishi, tomoqning achishishi, bosh aylanishi, qayt qilish, tutqanoq tutishi, falaj bo‘lishlik zaharlanganlik belgilaridir. Himoyalaniish uchun gazniqobdan foydalanishning o‘zi kifoya.

Achishtiruvchi-kuydiruvchi moddalarga CS, adamsit va boshqalar kiradi. Bu moddalar odamga ta‘sir etgach, og‘izda, tomoq va ko‘zlarda og‘riq paydo bo‘ladi, yosh oqadi, yo‘tal tutadi va nafas olish qiyinlashadi.

Kimyoviy binar quroli – kimyoviy qurolning bir ko‘rinishi. Binar quroli ikkita zaharli bo‘lmagan kimyoviy moddalardan tashkil topadi. Mos keladigan zaharli moddani olish uchun komponentlar “suyuqlik-suyuqlik”, “suyuqlik-qattiq jism” holda bo‘lishi mumkin.

Bu elementlarga kimyoviy reaksiyani tezlashtiruvchi katalizatorlar va boshlang‘ich komponentlarning turg‘unligini ta‘minlab beruvchi stabilizatorlarni qo‘shish mumkin.

Kimyoviy qurolning yo‘naltirilgan joygacha uchib borishi davomida boshlang‘ich komponentlar aralashib ketadi va kimyoviy reaksiyaga kirishib, yuqori darajadagi zaharli modda (Vi-Iks, zarin)ni hosil qiladi.

IV. Mashg‘ulotni yakunlash: to‘garak a‘zolarini yutuq va kamchilliklarini muxokama qilish, rag‘batlantirish.

V. Uyga vazifani e‘lon qilish: yangi mavzu yuzasidan bilimlarini mustaxkamlab kelish.

Maktab MMIBDO‘ _____ sana _____ 20__yil

Sana: “ ” 20__-yil. Sinflar: ____ To‘garak rahbari: _____

Mashg‘ulotning mavzu: Bakteriyaviy (biologik) qurol. Karantin va observatsiya. Zamonaviy oddiy qirg‘in vositalari

Mashg‘ulotning maqsadi:

Ta‘limiy maqsad: O‘zbekiston Respublikasining Qurolli Kuchlarida olib borilayotgan islohotlarni davom ettirib, davlatimiz rahbari Sh. Mirziyoyev: «Ko‘zlangan strategik maqsadlarga yetishishda va ularni hayotga to‘liq tatbiq etishda har tomonlama va puxta tayyorlangan, o‘z Vataniga sodiq, yuksak kvalifikatsiyali harbiy kadrlarni tayyorlash.

Tarbiyaviy maqsad: yoshlarga harbiy ta‘lim berishda ularga qo‘shinlarning o‘quv-jangovar faoliyatida bajariladigan mashqlar, harakatlar va amallarni harbiy qismlardagiga mumkin qadar yaqinlashtirilgan holda o‘rgatish

Rivojlantiruvchi maqsad: vatani va xalqiga sadoqati, cheksiz, yuksak ma‘naviy-ruhiy va jangovar sifatlarga ega, o‘z ishining to‘g‘riligiga va dushman ustidan qozoniladigan g‘alabaga to‘la ishonadigan, qurol-aslaha va jangovar texnikadan mohirona foydalana oladigan, zamonaviy qurollar va jangovar texnikalarni o‘zlashtirish, yosh askar ega bo‘lishi lozim bo‘lgan darajadagi bilim va ko‘nikmalarini rivojlantirish.

Mashg‘ulot turi: yangi bilim beruvchi, bilimlarni mustahkamlovchi.

Mashg‘ulotning jihozi: mavzuga oid rasm, ko‘rgazmalar va tarqatma materiallar, o‘quv qurollari, elektron materiallar.

I. Tashkiliy qism: a) Salomlashish. b) Davomatni aniqlash.

II. Uyga vazifani so‘rash: a) Savol – javob o‘tkazish. b) Topshiriqlarni tekshirish.

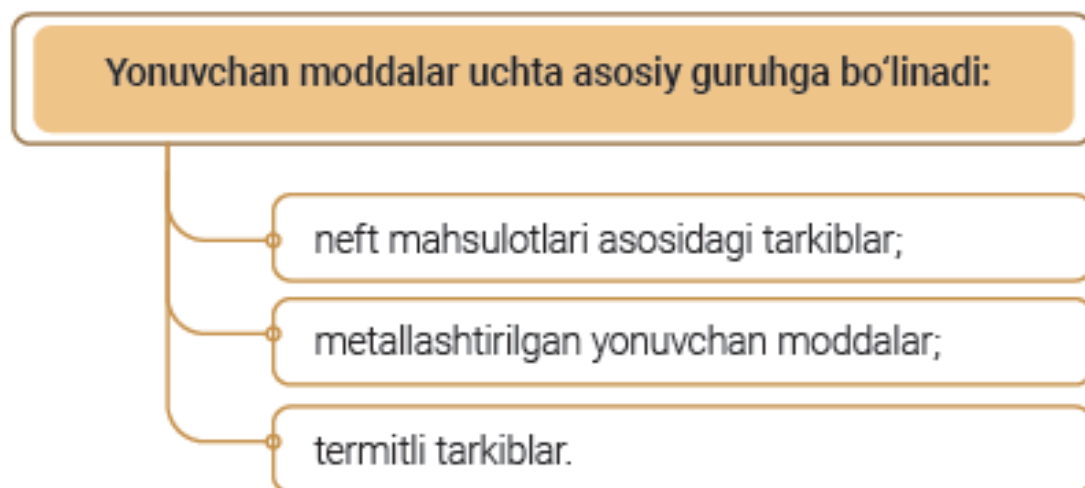
III. Yangi mavzu bayoni: Qurolning bu turi mikroorganizm (bakteriya, virus, rikketsia, zamburug‘)larning kasallik keltirib chiqaruvchi xususiyatlariga asoslangan. Bakteriyaviy qurolga kasallik keltirib chiqaruvchi mikroorganizmlarning retsepturalari, ularni nishonga eltuvchi vositalar (raketa, aviatsiya bombalari va konteynerlar, aerazol changlatgichlar, artilleriya snaryadlari) kiradi. Bakteriyaviy qurollar ulkan hududlarda odamlar va hayvonlar o‘rtasida ommaviy xavfli kasalliklarni keltirib chiqaradi.

Qurolning bu turidan aholini himoya qilish usullariga quyidagilar kiradi: yuqumli kasalliklarga qarshi maxsus va shoshilinch ishlatiladigan vaksina – zardob preparatlari, antibiotiklar, sulfanilamid va boshqa dorivor moddalar, shuningdek, shaxsiy va jamoaviy himoya vositalaridan foydalanish.

Zamonaviy oddiy qirg‘in qurollariga parchalanuvchi, fugalni va yondiruvchi vositalar kiradi. O‘zining quvvati va shikastlash omillari bo‘yicha ularning ba‘zi birlari ommaviy qirg‘in qurollariga teng kela oladi.

Parchalanuvchi, sharikli, fugalni, portlash bilan hajmi oshadigan qurollar. Parchalanuvchi aslahalarning xususiyati shundaki, qo‘llanilganda bu qurollar bir necha yuzdan bir necha mingtagacha sharcha, ignacha va yoychalarga o‘xshash parchalarga ajraladi. Uning og‘irligi bir necha grammgacha bo‘ladi.

Yondiruvchi qurolning odam, texnika va boshqa obyektlarga shikastlovchi omili yuqori haroratning bevosita ta‘siriga asoslangan. Yondiruvchi qurol o‘z ichiga yonuvchan modda va uni qo‘llash vositasini oladi.

Oq fosfor yarim shaffof qattiq modda bo‘lib, havoda kislorod bilan birikishi natijasida yonib ketadi. Yondiruvchi qurollarni qo‘llash vositalari sifatida aviatsiya bombalari, kassetalar, artilleriya yondiruvchi aslahalari, ognemyotlardan foydalaniladi. Yondiruvchi qurollardan himoyalaniishning eng yaxshi vositasi – panada yashirinish. Agar yonuvchi aralashma kiyimga tekkan bo‘lsa, yonayotgan joy mato bilan mahkam yopiladi yoki tuproq (loy) bilan ko‘miladi yoki suvga botiriladi.

IV. Mashg‘ulotni yakunlash: to‘garak a‘zolarini yutuq va kamchiliklarini muxokama qilish, rag‘batlantirish.

V. Uyga vazifani e‘lon qilish: yangi mavzu yuzasidan bilimlarini mustahkamlab kelish.

Mashg‘ulotning mavzu: Shaxsiy himoya vositalari

Mashg‘ulotning maqsadi:

Ta’limiy maqsad: O‘zbekiston Respublikasining Qurolli Kuchlarida olib borilayotgan islohotlarni davom ettirib, davlatimiz rahbari Sh. Mirziyoyev: «Ko‘zlangan strategik maqsadlarga yetishishda va ularni hayotga to‘liq tatbiq etishda har tomonlama va puxta tayyorlangan, o‘z Vataniga sodiq, yuksak kvalifikatsiyali harbiy kadrlarni tayyorlash.

Tarbiyaviy maqsad: yoshlarga harbiy ta’lim berishda ularga qo‘shinlarning o‘quv-jangovar faoliyatida bajariladigan mashqlar, harakatlar va amallarni harbiy qismlardagiga mumkin qadar yaqinlashtirilgan holda o‘rgatish

Rivojlantiruvchi maqsad: vatani va xalqiga sadoqati, cheksiz, yuksak ma’naviy-ruhiy va jangovar sifatlarga ega, o‘z ishining to‘g‘riligiga va dushman ustidan qozoniladigan g‘alabaga to‘la ishonadigan, qurol-aslaha va jangovar texnikadan mohirona foydalana oladigan, zamonaviy qurollar va jangovar texnikalarni o‘zlashtirish, yosh askar ega bo‘lishi lozim bo‘lgan darajadagi bilim va ko‘nikmalarini rivojlantirish.

Mashg‘ulot turi: yangi bilim beruvchi, bilimlarni mustahkamlovchi.

Mashg‘ulotning jihozi: mavzuga oid rasm, ko‘rgazmalar va tarqatma materiallar, o‘quv qurollari, elektron materiallar.

I. Tashkiliy qism: a) Salomlashish. b) Davomatni aniqlash.

II. Uyga vazifani so‘rash: a) Savol – javob o‘tkazish. b) Topshiriqlarni tekshirish.

III. Yangi mavzu bayoni:

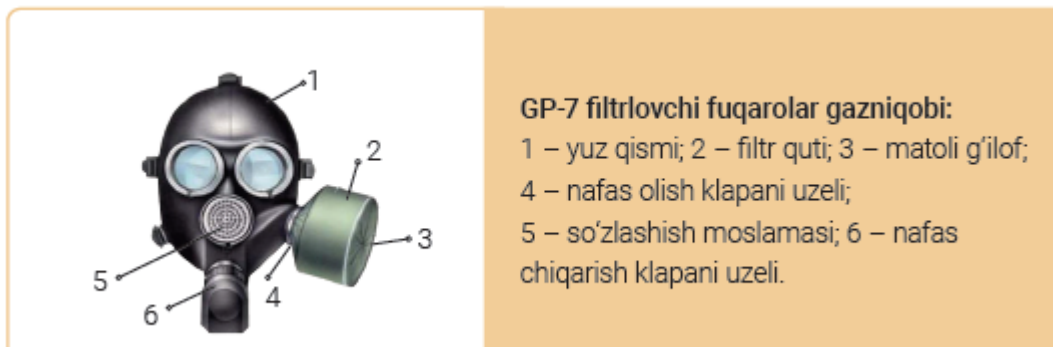
Shaxsiy himoya vositalari organizm ichiga, teri qoplami va kiyimga radiaktiv, zaharlovchi moddalar va bakteriyaviy vositalarning tushishidan himoya qilishga mo‘ljallangan. Ularga nafas olish organlarini himoya qiluvchi vositalar (gazniqoblar, respiratorlar, changga qarshi matoli niqob, paxta-doka bog‘lagich) va terini himoya qiluvchi vositalar (himoya kiyimi, terini himoya qiluvchi qo‘l osti vositalari) kiradi.

Nafas olish organlarini himoya qiluvchi vositalarga filtrlovchi gazniqoblar – umumqo‘shin va fuqaro gazniqoblari (GP-5m, GP-4u, PDF-SH, GP-7) kiradi. Ularning himoyalash prinsipi odam olayotgan havoni zaharli aralashmalardan tozalash (filtrlash)ga asoslangan.

Umumqo‘shin gazniqobi filtrlovchi-yutuvchi quti va yuz qismdan iborat. Bundan tashqari gazniqob jamlanmasiga sumka hamda terlashga qarshi plyonkalar solingan quticha ham kiradi.

Gazniqobning filtrlovchi-yutuvchi qutisi nafas uchun olinayotgan havoni radioaktiv, zaharli moddalar va bakteriyaviy vositalardan tozalashga xizmat qiladi.

Gazniqob yig‘ishtirilgan holda sumkaga solinadi. Gazniqob quyidagi usulda yig‘ishtiriladi: filtr-quti sumkaga solinadi; shlyom-niqob uzunasiga, so‘ngra eniga teng buklanib, ikkala oynasi ham yopiladi; birlashtiruvchi nay va shlyom-niqob sumkaga joylanadi. Gazniqobni “jangovar” holatga o‘tkazish uchun nafas to‘xtatiladi, ko‘z yumiladi, bosh kiyim yechiladi va shlyom-niqob sumkadan olinib, boshga kiyiladi. Zaharlangan havo sharoitida gazniqob shikastlanib (yirtilib) qolsa, ma’lum vaqt davomida undan foydalanishga to‘g‘ri keladi. Agar shlyom-niqob ozroq yirtilsa, uni qo‘l bilan yuzga ezib turiladi. Katta o‘lchamda yirtilsa, ko‘rish oynasi sinsa, nafas olish yoki chiqarish klapanlari ishdan chiqsa, nafas olish to‘xtatiladi, ko‘z yumiladi, shlyom-niqob yechiladi, birlashtiruvchi nay filtr-qutidan burab ajratiladi, so‘ngra filtr-qutining bo‘g‘zi og‘izga solinib, undan to‘g‘ridan-to‘g‘ri nafas olinadi. Filtr-quti zararlangan, loy yoki xamir yordamida teshik yamaladi. Agar birlashtiruvchi nayga zarar yetsa, u burab chiqarib tashlanadi va filtr-quti to‘g‘ridan-to‘g‘ri shlyom-niqobga burab qotiriladi.

IV. Mashg‘ulotni yakunlash: to‘garak a‘zolarini yutuq va kamchiliklarini muxokama qilish, rag‘batlantirish.

V. Uyga vazifani e‘lon qilish: yangi mavzu yuzasidan bilimlarini mustaxkamlab kelish.

Mashg‘ulotning mavzu: Terini himoya qilish vositalari

Mashg‘ulotning maqsadi:

Ta’limiy maqsad: O‘zbekiston Respublikasining Qurolli Kuchlarida olib borilayotgan islohotlarni davom ettirib, davlatimiz rahbari Sh. Mirziyoyev: «Ko‘zlangan strategik maqsadlarga yetishishda va ularni hayotga to‘liq tatbiq etishda har tomonlama va puxta tayyorlangan, o‘z Vataniga sodiq, yuksak kvalifikatsiyali harbiy kadrlarni tayyorlash.

Tarbiyaviy maqsad: yoshlarga harbiy ta’lim berishda ularga qo‘shinlarning o‘quv-jangovar faoliyatida bajariladigan mashqlar, harakatlar va amallarni harbiy qismlardagiga mumkin qadar yaqinlashtirilgan holda o‘rgatish

Rivojlantiruvchi maqsad: vatani va xalqiga sadoqati, cheksiz, yuksak ma’naviy-ruhiy va jangovar sifatlariga ega, o‘z ishining to‘g‘riligiga va dushman ustidan qozoniladigan g‘alabaga to‘la ishonadigan, qurol-aslaha va jangovar texnikadan mohirona foydalana oladigan, zamonaviy qurollar va jangovar texnikalarni o‘zlashtirish, yosh askar ega bo‘lishi lozim bo‘lgan darajadagi bilim va ko‘nikmalarini rivojlantirish.

Mashg‘ulot turi: yangi bilim beruvchi, bilimlarni mustahkamlovchi.

Mashg‘ulotning jihozi: mavzuga oid rasm, ko‘rgazmalar va tarqatma materiallar, o‘quv qurollari, elektron materiallar.

I. Tashkiliy qism: a) Salomlashish. b) Davomatni aniqlash.

II. Uyga vazifani so‘rash: a) Savol – javob o‘tkazish. b) Topshiriqlarni tekshirish.

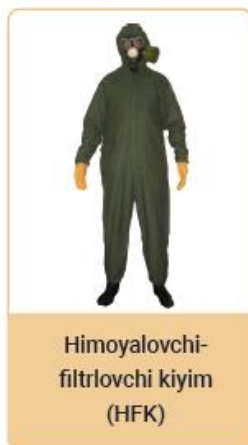
III. Yangi mavzu bayoni:

Terini himoya qilish vositalari odamlarni kimyoviy xavfli, teri orqali ta’sir etuvchi zaharlovchi moddalar (Vi-Iks, iprit, zoman), radiaktiv moddalar va bakteriyaviy vositalardan himoya qilish uchun mo‘ljallangan. Ular maxsus va qo‘lbola turlarga bo‘linadi. Terini himoya qilish vositalari, shuningdek, yadroviy portlashning yorug‘lik nurlanishidan ham himoya qiladi. Maxsus himoya vositalariga umumqo‘shin himoya jamlanmasi, yengil himoya kostyumi va himoyalovchi-filtrlovchi kiyimlar kiradi. Ular turli chang va aerezollardan yuqori darajada himoyalash xususiyatiga ega. Oyoqlarni himoya qilish uchun rezina etiklardan foydalanish mumkin. Bunday oyoq kiyimlari topilmasa, oyoq kiyimini qalin plyonka material bilan o‘rab, ustidan mato bilan chirmab bog‘lash lozim. Qo‘llarni himoyalash uchun rezina yoki teridan qilingan qo‘lqoplardan foydalaniladi. Umumqo‘shin himoya jamlanmasi himoya plashi, himoya paypog‘i va himoya qo‘lqoplaridan iborat. Himoya plashi (OP-1) rezina qo‘shib to‘qilgan bo‘lib, uning yengi va

qalpoqchasi bo‘ladi. Plash to‘rt xil bo‘y o‘lchamida bo‘ladi. Himoya paypoqlari qalin rezinali matodan tayyorlanadi. Ular oyoq kiyimi ustidan kiyiladi, oyoqqa maxsus kamarcha va tugmachalar yordamida mahkamlanadi. Himoya paypoqlari uch xil bo‘y o‘lchamida tayyorlanadi. Yengil himoya kostyumi (L-1), odatda, radiatsion, kimyoviy va bakteriyaviy razvedka o‘tkazishda ishlatiladi. U rezina qo‘shilgan matodan tayyorlanadi va kapyushonli ko‘ylak, paypoqli shim, qo‘lqop va podshlyomnikdan iborat. Uning og‘irligi 3 kg. U ham uch xil bo‘y o‘lchamda tayyorlanadi:

- 1-bo‘y o‘lchami – bo‘yi 165 cm gacha bo‘lgan odamlar uchun;
- 2-bo‘y o‘lchami – bo‘yi 165–172 cm gacha bo‘lgan odamlar uchun;
- 3-bo‘y o‘lchami – bo‘yi 172 cm dan yuqori bo‘lgan odamlar uchun.

Himoyalovchi-filtrlovchi kiyim (HFK) terini radioaktiv chang va bakteriyaviy vositalardan hamda yorug‘lik nurlanishidan himoya qiladi. Maxsus pastaning suvdagi eritmasiga shimdirilsa, u zaharli moddalarning bug‘laridan ham himoya qilishi mumkin. Bu kiyim qalpoqchali kombinezon ko‘rinishida bo‘lib, yopishib turadigan yoqa va yenglarga ega.

IV. Mashg‘ulotni yakunlash: to‘garak a’zolarini yutuq va kamchiliklarini muxokama qilish, rag‘batlantirish.

V. Uyga vazifani e’lon qilish: yangi mavzu yuzasidan bilimlarini mustaxkamlab kelish.

Sana: “ ” 20 -yil. Sinflar: To‘garak rahbari:

Mashg‘ulotning mavzu: Himoya vositalaridan foydalanish

Mashg‘ulotning maqsadi:

Ta’limiy maqsad: O‘zbekiston Respublikasining Qurolli Kuchlarida olib borilayotgan islohotlarni davom ettirib, davlatimiz rahbari Sh. Mirziyoyev: «Ko‘zlangan strategik maqsadlarga yetishishda va ularni hayotga to‘liq tatbiq etishda har tomonlama va puxta tayyorlangan, o‘z Vataniga sodiq, yuksak kvalifikatsiyali harbiy kadrlarni tayyorlash.

Tarbiyaviy maqsad: yoshlarga harbiy ta’lim berishda ularga qo‘shinlarning o‘quv-jangovar faoliyatida bajariladigan mashqlar, harakatlar va amallarni harbiy qismlardagiga mumkin qadar yaqinlashtirilgan holda o‘rgatish

Rivojlantiruvchi maqsad: vatani va xalqiga sadoqati, cheksiz, yuksak ma’naviy-ruhiy va jangovar sifatlarga ega, o‘z ishini to‘g‘riligiga va dushman ustidan qozoniladigan g‘alabaga to‘la ishonadigan, qurol-aslaha va jangovar texnikadan mohirona foydalana oladigan, zamonaviy qurollar va jangovar texnikalarni o‘zlashtirish, yosh askar ega bo‘lishi lozim bo‘lgan darajadagi bilim va ko‘nikmalarini rivojlantirish.

Mashg‘ulot turi: yangi bilim beruvchi, bilimlarni mustahkamlovchi.

Mashg‘ulotning jihozi: mavzuga oid rasm, ko‘rgazmalar va tarqatma materiallar, o‘quv qurollari, elektron materiallar.

I. Tashkiliy qism: a) Salomlashish. b) Davomatni aniqlash.

II. Uyga vazifani so‘rash: a) Savol – javob o‘tkazish. b) Topshiriqlarni tekshirish.

III. Yangi mavzu bayoni: Umumqo‘shinlar himoya jamlanmasi maqsadga qarab “yoping‘ich”, “yengiga”, “kombinezon” holatlariga kiyilishi mumkin.

Jamlanma kutilmaganda dushman tomonidan bakteriyaviy vositalar qo‘llanib qolinsa yoki radioaktiv changlar tushsa, “yoping‘ich” holatida kiyiladi. Texnika vositalarini zararsizlantirish va bakteriyaviy hamda radioaktiv zaharlanish yuz bergan joyda harakat qilinganda “yengiga” holatida kiyiladi. Zaharlovchi moddalar qo‘llanilgan yoki kuchli kimyoviy va bakteriyaviy zaharlanish yuz bergan zonada harakat qilinganda “kombinezon” holatida kiyiladi.

Himoya kiyimlari zaharlanmagan joyda kiyiladi va zaharli zonada harakat qilib bo‘lingach, yana zaharlanmagan toza joyda yechiladi. Terini himoya qiluvchi oddiy vositalar sifatida ishlab chiqarish kiyimlari (brezentdan tikilgan maxsus kiyimlar) va xo‘jalikdagi kiyimlar (plash, palto), shuningdek, rezinali etik va qo‘lqoplardan foydalanish mumkin. Har kuni kiyiladigan kostyumlarni radioaktiv changlardan himoyalash uchun moslash mumkin. Buning uchun shim va kurtkalarining poycha va yenglariga qo‘shimcha qo‘yib tikiladi, barcha tugmalar qadaladi, yoqasi ko‘tarilib, sharf bilan o‘raladi. Bunday kiyimlar zaharlovchi moddalardan ham himoya qila olishi uchun maxsus pasta (K-4) yoki sovun-moy emulsiyasi bilan shimdiriladi. 250–300 g maydalangan xo‘jalik sovuniga 0,5 l o‘simlik moyi qo‘shiladi va 2 l suvga (suvning harorati 60–70 °C) aralashtiriladi. Bunda avval sovun solinib eritiladi, so‘ng moy qo‘shiladi va aralashtiriladi. Kostyum mana shu aralashma solingan idishga botirib turiladi va yengil siqiladi, so‘ngra ochiq havoda quritiladi. Terini himoya qiluvchi maxsus himoya vositalari ajratilgan maxsus joyda saqlanadi. Kiyim-bosh va oyoq kiyimlari kir va loylardan tozalangan, zarurati bo‘lsa, ta’mirlangan holda saqlanishi lozim. Himoya kiyimlari kimyoviy tozalovdan o‘tkazilgan va yuvilgan bo‘lishi kerak. Bunday choralar ularning xizmat muddatini uzaytiradi.

Umumqo‘shin himoya jamlanmasidan foydalanish usullari

IV. Mashg‘ulotni yakunlash: to‘garak a’zolarini yutuq va kamchiliklarini muxokama qilish, rag‘batlantirish.

V. Uyga vazifani e’lon qilish: yangi mavzu yuzasidan bilimlarini mustaxkamlab kelish.

Sana: “ ” 20__-yil. Sinflar: To‘garak rahbari:

Mashg‘ulotning mavzu: Panagohlar. Radiatsiyaga qarshi pana joylar. Oddiy pana joylar

Mashg‘ulotning maqsadi:

Ta’limiy maqsad: O‘zbekiston Respublikasining Qurolli Kuchlarida olib borilayotgan islohotlarni davom ettirib, davlatimiz rahbari Sh. Mirziyoyev: «Ko‘zlangan strategik maqsadlarga yetishishda va ularni hayotga to‘liq tatbiq etishda har tomonlama va puxta tayyorlangan, o‘z Vataniga sodiq, yuksak kvalifikatsiyali harbiy kadrlarni tayyorlash.

Tarbiyaviy maqsad: yoshlarga harbiy ta’lim berishda ularga qo‘shinlarning o‘quv-jangovar faoliyatida bajariladigan mashqlar, harakatlar va amallarni harbiy qismlardagiga mumkin qadar yaqinlashtirilgan holda o‘rgatish

Rivojlantiruvchi maqsad: vatani va xalqiga sadoqati, cheksiz, yuksak ma’naviy-ruhiy va jangovar sifatlarga ega, o‘z ishining to‘g‘riligiga va dushman ustidan qozoniladigan g‘alabaga to‘la ishonadigan, qurol-aslaha va jangovar texnikadan mohirona foydalana oladigan, zamonaviy qurollar va jangovar texnikalarni o‘zlashtirish, yosh askar ega bo‘lishi lozim bo‘lgan darajadagi bilim va ko‘nikmalarini rivojlantirish.

Mashg‘ulot turi: yangi bilim beruvchi, bilimlarni mustahkamlovchi.

Mashg‘ulotning jihozi: mavzuga oid rasm, ko‘rgazmalar va tarqatma materiallar, o‘quv qurollari, elektron materiallar.

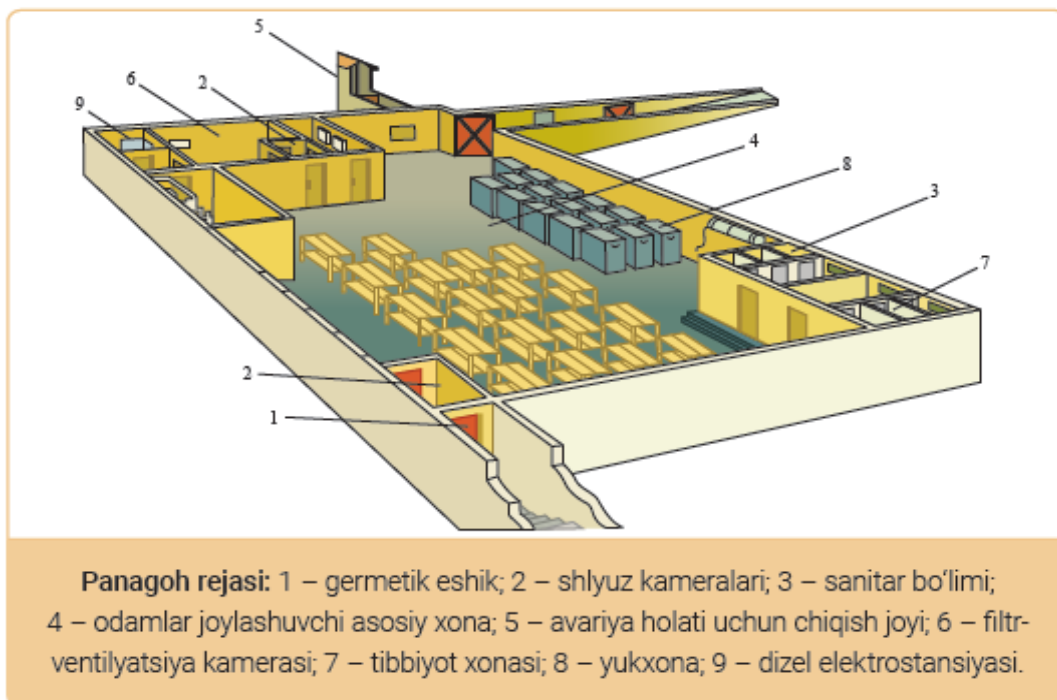
I. Tashkiliy qism: a) Salomlashish. b) Davomatni aniqlash.

II. Uyga vazifani so‘rash: a) Savol – javob o‘tkazish. b) Topshiriqlarni tekshirish.

III. Yangi mavzu bayoni: Mamlakatning ishlab chiqarish kuchlari va aholini dushmanning ommaviy qirg‘in qurolidan himoya qilish davlatning muhim vazifalaridan biridir. Bu vazifani hal qilish usullaridan biri iqtisodiyot obyektlari va aholi punktlarida odamlarni yashirish uchun turli xil himoya inshootlarini qurishdan iborat. Himoya inshootlari oldindan tayyorlangan bo‘lishi yoki maxsus ko‘rsatma bo‘yicha qurilishi mumkin.

Panagoh maxsus inshoot bo‘lib, yashiringan odamlarni yadro portlashining barcha shikastlovchi omillaridan, zaharlovchi moddalar va bakteriyaviy vositalardan, shuningdek, yuqori harorat hamda zararli gazlardan himoya qilishga mo‘ljallangan.

Panagoh asosiy va yordamchi xonalardan tashkil topadi. Asosiy xonalarda odamlar joylashadi. Bu xonalarda o‘tirish uchun 2 yoki 3 qavatli so‘rilar va yotish uchun tokchalar qilinadi. Yordamchi xonalarda sanuzel, filtr-ventilyatsiya kamerasi, tibbiyot xonasi, dizel elektrostansiyasi joylashadi.

IV. Mashg‘ulotni yakunlash: to‘garak a‘zolarini yutuq va kamchiliklarini muxokama qilish, rag‘batlantirish.

V. Uyga vazifani e‘lon qilish: yangi mavzu yuzasidan bilimlarini mustaxkamlab kelish.

Maktab MMIBDO‘ sana 20__yil

Sana: “ ” _____ 20__-yil. Sinflar: _____ To‘garak rahbari: _____

Mashg‘ulotning mavzu: Evakuatsiya tadbirlarini o‘tkazish

Mashg‘ulotning maqsadi:

Ta’limiy maqsad: O‘zbekiston Respublikasining Qurolli Kuchlarida olib borilayotgan islohotlarni davom ettirib, davlatimiz rahbari Sh. Mirziyoyev: «Ko‘zlangan strategik maqsadlarga yetishishda va ularni hayotga to‘liq tatbiq etishda har tomonlama va puxta tayyorlangan, o‘z Vataniga sodiq, yuksak kvalifikatsiyali harbiy kadrlarni tayyorlash.

Tarbiyaviy maqsad: yoshlarga harbiy ta’lim berishda ularga qo‘shinlarning o‘quv-jangovar faoliyatida bajariladigan mashqlar, harakatlar va amallarni harbiy qismlardagiga mumkin qadar yaqinlashtirilgan holda o‘rgatish

Rivojlantiruvchi maqsad: vatani va xalqiga sadoqati, cheksiz, yuksak ma’naviy-ruhiy va jangovar sifatlarga ega, o‘z ishini to‘g‘riligiga va dushman ustidan qozoniladigan g‘alabaga to‘la ishonadigan, qurol-aslaha va jangovar texnikadan mohirona foydalana oladigan, zamonaviy qurollar va jangovar texnikalarni o‘zlashtirish, yosh askar ega bo‘lishi lozim bo‘lgan darajadagi bilim va ko‘nikmalarini rivojlantirish.

Mashg‘ulot turi: yangi bilim beruvchi, bilimlarni mustahkamlovchi.

Mashg‘ulotning jihozi: mavzuga oid rasm, ko‘rgazmalar va tarqatma materiallar, o‘quv qurollari, elektron materiallar.

I. Tashkiliy qism: a) Salomlashish. b) Davomatni aniqlash.

II. Uyga vazifani so‘rash: a) Savol – javob o‘tkazish. b) Topshiriqlarni tekshirish.

III. Yangi mavzu bayoni:

Aholini evakuatsiya qilish – harbiy harakatlar paytida yoki favqulodda vaziyatlar yuz berganda aholini, moddiy va ma’naviy boyliklarni himoya qilish usullaridan biri. Evakuatsiya aholi zichligini bir necha marta kamaytiradi, demak, aholini yo‘qotish xavfi ham shuncha kamayadi.

Evakuatsiya – ishlab chiqarishda band bo‘lmagan aholini, shu jumladan, o‘quvchilarni shahardan shahar tashqarisiga tashkiliy ravishda olib chiqish (tashish).

Taqsimlab joylashtirish – iqtisodiyot obyektlarining ishchi va xizmatchilarini tashkiliy ravishda shahardan tashqariga olib chiqish va joylashtirish.

Evakuatsiya va taqsimlab joylashtirishni o‘tkazish uchun transportning barcha turlaridan foydalaniladi. Evakuatsiyani qisqa muddatlarda o‘tkazish uchun aholining asosiy qismi shahardan piyoda chiqariladi, qolgan qismi transport vositalarida tashiladi.

Evakuatsiya o‘tkazishning bu usuli asosiy usul sanaladi va aralash usul deyiladi.

Evakuatsiya va taqsimlab joylashtirishni aniq va o‘z vaqtida o‘tkazish uchun shaharlarda yig‘uv evakuatsion punktlar tashkil etiladi. Odatda, ular klub, maktab, kinoteatr binolarida joylashtiriladi. Har bir yig‘uv punktiga tartib raqami beriladi. Evakuatsiya ishlarini o‘tkazishni fuqarolar muhofazasining barcha pog‘onalaridagi shtablari boshqaradi.

Evakuatsiya qilish to‘g‘risida aholini fuqarolar muhofazasi shtabi

televidekiye, radio, matbuot, ijtimoiy tarmoqlar hamda uy boshqarmalari orqali ogohlantiradi.

IV. Mashg‘ulotni yakunlash: to‘garak a’zolarini yutuq va kamchiliklarini muxokama qilish, rag‘batlantirish.

V. Uyga vazifani e’lon qilish: yangi mavzu yuzasidan bilimlarini mustaxkamlab kelish.

Maktab MMIBDO‘ _____ sana _____ 20__yil

Sana: “__” _____ 20__-yil. Sinflar: _____ To‘garak rahbari: _____

Mashg‘ulotning mavzu: Aholini favqulodda vaziyatlardan ogohlantirish

Mashg‘ulotning maqsadi:

Ta’limiy maqsad: O‘zbekiston Respublikasining Qurolli Kuchlarida olib borilayotgan islohotlarni davom ettirib, davlatimiz rahbari Sh. Mirziyoyev: «Ko‘zlangan strategik maqsadlarga yetishishda va ularni hayotga to‘liq tatbiq etishda har tomonlama va puxta tayyorlangan, o‘z Vataniga sodiq, yuksak kvalifikatsiyali harbiy kadrlarni tayyorlash.

Tarbiyaviy maqsad: yoshlarga harbiy ta’lim berishda ularga qo‘shinlarning o‘quv-jangovar faoliyatida bajariladigan mashqlar, harakatlar va amallarni harbiy qismlardagiga mumkin qadar yaqinlashtirilgan holda o‘rgatish

Rivojlantiruvchi maqsad: vatani va xalqiga sadoqati, cheksiz, yuksak ma’naviy-ruhiy va jangovar sifatlarga ega, o‘z ishini to‘g‘riligiga va dushman ustidan qozoniladigan g‘alabaga to‘la ishonadigan, qurol-aslaha va jangovar texnikadan mohirona foydalana oladigan, zamonaviy qurollar va jangovar texnikalarni o‘zlashtirish, yosh askar ega bo‘lishi lozim bo‘lgan darajadagi bilim va ko‘nikmalarini rivojlantirish.

Mashg‘ulot turi: yangi bilim beruvchi, bilimlarni mustahkamlovchi.

Mashg‘ulotning jihozi: mavzuga oid rasm, ko‘rgazmalar va tarqatma materiallar, o‘quv qurollari, elektron materiallar.

I. Tashkiliy qism: a) Salomlashish. b) Davomatni aniqlash.

II. Uyga vazifani so‘rash: a) Savol – javob o‘tkazish. b) Topshiriqlarni tekshirish.

III. Yangi mavzu bayoni:

Favqulodda vaziyat yuz berganda aholi diqqatini jalb qilish uchun “DIQQAT, HAMMAGA!” signali beriladi. Xabarda aholi qayerga borishi ko‘rsatilmagan bo‘lsa yoki bexabar qolinsa, zaharlangan maydonni shamol yo‘nalishiga perpendikulyar yo‘nalishda kesib o‘tish zarur. Agar buning imkoni bo‘lmasa, uyda qolib, eshik-derazalarni mahkamlab yopish kerak. Aholi dastlabki ogohlantiruvchi gudok, sirenalarni eshitishi bilan aloqa vositalarini tez ishga tushirishi shart. Chunki gudok va signallardan so‘ng axborot uzatish vositalari orqali tezkor xabar tarqatiladi.

Fuqaro muhofazasi signallarining maqsadi aholini dushman tomonidan ommaviy qirg‘in quroli qo‘llanilish ehtimoli va himoya choralarni ko‘rish to‘g‘risida o‘z vaqtida ogohlantirishdan iborat. Aholini ogohlantirish uchun quyidagi signallar o‘rnatilgan:

- “Havo trevogasi!”;
- “Havo trevogasi bekor qilinadi!”;
- “Radiatsion xavf!”;
- “Kimyoviy trevoga!”.

IV. Mashg‘ulotni yakunlash: to‘garak a‘zolarini yutuq va kamchilliklarini muxokama qilish, rag‘batlantirish.

V. Uyga vazifani e‘lon qilish: yangi mavzu yuzasidan bilimlarini mustaxkamlab kelish.

Maktab MMIBDO ‘_____ sana _____ 20__yil

Sana: “ ” 20__-yil. Sinflar: _____ To‘garak rahbari: _____

Mashg‘ulotning mavzu: Signal bo‘yicha aholi harakati

Mashg‘ulotning maqsadi:

Ta‘limiy maqsad: O‘zbekiston Respublikasining Qurolli Kuchlarida olib borilayotgan islohotlarni davom ettirib, davlatimiz rahbari Sh. Mirziyoyev: «Ko‘zlangan strategik maqsadlarga yetishishda va ularni hayotga to‘liq tatbiq etishda har tomonlama va puxta tayyorlangan, o‘z Vataniga sodiq, yuksak kvalifikatsiyali harbiy kadrlarni tayyorlash.

Tarbiyaviy maqsad: yoshlarga harbiy ta‘lim berishda ularga qo‘shinlarning o‘quv-jangovar faoliyatida bajariladigan mashqlar, harakatlar va amallarni harbiy qismlardagiga mumkin qadar yaqinlashtirilgan holda o‘rgatish

Rivojlantiruvchi maqsad: vatani va xalqiga sadoqati, cheksiz, yuksak ma‘naviy-ruhiy va jangovar sifatlariga ega, o‘z ishining to‘g‘riligiga va dushman ustidan qozoniladigan g‘alabaga to‘la ishonadigan, qurol-aslaha va jangovar texnikadan mohirona foydalana oladigan, zamonaviy qurollar va jangovar texnikalarni o‘zlashtirish, yosh askar ega bo‘lishi lozim bo‘lgan darajadagi bilim va ko‘nikmalarini rivojlantirish.

Mashg‘ulot turi: yangi bilim beruvchi, bilimlarni mustahkamlovchi.

Mashg‘ulotning jihozi: mavzuga oid rasm, ko‘rgazmalar va tarqatma materiallar, o‘quv qurollari, elektron materiallar.

I. Tashkiliy qism: a) Salomlashish. b) Davomatni aniqlash.

II. Uyga vazifani so‘rash: a) Savol – javob o‘tkazish. b) Topshiriqlarni tekshirish.

III. Yangi mavzu bayoni: “Havo trevogasi!” signali. Signal barcha aholiga jami ommaviy axborot vositalari orqali “Diqqat! Diqqat! Fuqarolar! Havo trevogasi! Havo trevogasi!” ko‘rinishida ovoqli e‘lon qilinadi. Signal matni bir necha marta takrorlanishi mumkin. Signal berilgan paytda uyda bo‘lsa, tezlik bilan pul, hujjatlar, birinchi tibbiy yordam va himoya vositalari, oziq-ovqat zaxirasi olinadi. Gaz, suv, isitish vositalari o‘chiriladi.

Qo‘shnilarga xabar beriladi. So‘ngra pana joyga yashiriniladi. Signal paytida ish joyida bo‘lsa, ishlab chiqarish vositalari to‘xtatiladi va ishxonaga biriktirilgan pana joyga borib joylashiladi. Signal paytida ko‘chada, shahar transportida bo‘lsa, tezroq uyga yetib olishga shoshilish yoki metro stansiyasi va shunga o‘xshash joylarga tushib yashirinish zarur.

Signal paytida o‘quvchilar maktabda bo‘lsa, mashg‘ulotlar to‘xtatilib, bolalar zudlik bilan panaga olib borib joylashtiriladi. “Havo trevogasi bekor qilinadi!” signali bo‘yicha aholi panagoh va pana joylarni tark etadi. Ular panadan chiqqach, dushman hujumi xavfi bo‘lgan davr uchun o‘rnatilgan qoidalarga amal qiladi. “Radiatsion xavf!” signali ushbu hududda bevosita radioaktiv zaharlanish xavfi paydo bo‘lganda yoki radioaktiv zaharlanish yuz berganda beriladi. Bu signal bo‘yicha respirator (paxta-doka bog‘lagich) taqiladi, agar u bo‘lmasa, gazniqob kiyiladi, hujjatlar, pullar va boshqa tayyorlab qo‘yilgan buyumlar olinib, panagoh yoki pana joyga kirib yashiriniladi. “Kimyoviy trevoga!” signali kimyoviy yoki bakteriyaviy zaharlanish xavfi tug‘ilganda yoki yuz berganda beriladi. Ushbu signal bo‘yicha gazniqob, terini himoya qiluvchi vositalar kiyilib, pana joyga borib yashiriniladi. Agar yaqin orada himoya inshootlari bo‘lmasa, uy ichida qolish va eshik derazalarni mahkam yopish kerak.

Favqulodda vaziyatlar to‘g‘risida aholini xabardor qilishning asosiy usullari.

Favqulodda vaziyatlar xavfi bo‘lganda korxona va uylarda axborot vositalarini yoqib qo‘yish, shaxsiy va kollektiv (jamoaviy) himoya vositalarini tayyorlash lozim. Yong‘inga qarshi xavfsizlik choralarini ko‘rish, oziq-ovqat zaxirasini tayyorlash, qishloq joylarda esa hayvonlar, yem-xashak va suvning zaharlanishini oldini olish choralarini ko‘rish kerak.

Muhim!

Uyushqoqlik va intizomlilik, yig‘uv punktlari ma‘muriyati buyruq va ko‘rsatmalarini o‘z vaqtida va aniq bajarish – aholining asosiy xulq me‘yori.

IV. Mashg‘ulotni yakunlash: to‘garak a‘zolarini yutuq va kamchiliklarini muxokama qilish, rag‘batlantirish.

V. Uyga vazifani e‘lon qilish: yangi mavzu yuzasidan bilimlarini mustaxkamlab kelish.

Maktab MMIBDO ‘ _____ sana _____ 20__yil

Sana: “ ” _____ 20__-yil. Sinflar: _____ To‘garak rahbari: _____

Mashg‘ulotning mavzu: Odamlarni sanitariya ishlovidan o‘tkazish

Mashg‘ulotning maqsadi:

Ta’limiy maqsad: O‘zbekiston Respublikasining Qurolli Kuchlarida olib borilayotgan islohotlarni davom ettirib, davlatimiz rahbari Sh. Mirziyoyev: «Ko‘zlangan strategik maqsadlarga yetishishda va ularni hayotga to‘liq tatbiq etishda har tomonlama va puxta tayyorlangan, o‘z Vataniga sodiq, yuksak kvalifikatsiyali harbiy kadrlarni tayyorlash.

Tarbiyaviy maqsad: yoshlarga harbiy ta’lim berishda ularga qo‘shinlarning o‘quv-jangovar faoliyatida bajariladigan mashqlar, harakatlar va amallarni harbiy qismlardagiga mumkin qadar yaqinlashtirilgan holda o‘rgatish

Rivojlantiruvchi maqsad: vatani va xalqiga sadoqati, cheksiz, yuksak ma’naviy-ruhiy va jangovar sifatlariga ega, o‘z ishining to‘g‘riligiga va dushman ustidan qozoniladigan g‘alabaga to‘la ishonadigan, qurol-aslaha va jangovar texnikadan mohirona foydalana oladigan, zamonaviy qurollar va jangovar texnikalarni o‘zlashtirish, yosh askar ega bo‘lishi lozim bo‘lgan darajadagi bilim va ko‘nikmalarini rivojlantirish.

Mashg‘ulot turi: yangi bilim beruvchi, bilimlarni mustahkamlovchi.

Mashg‘ulotning jihozi: mavzuga oid rasm, ko‘rgazmalar va tarqatma materiallar, o‘quv qurollari, elektron materiallar.

I. Tashkiliy qism: a) Salomlashish. b) Davomatni aniqlash.

II. Uyga vazifani so‘rash: a) Savol – javob o‘tkazish. b) Topshiriqlarni tekshirish.

III. Yangi mavzu bayoni: Kuchli ta’sir etuvchi zaharli moddalar ishlatiladigan va radiatsion xavfli bo‘lgan obyektlarda, shuningdek, kimyoviy xavfli moddalarni transportda tashish jarayonida yirik ishlab chiqarish avariylari, falokatlar yuz berib, odamlar, atrof-muhit, binolar, transport vositalari, suv, oziq-ovqatlar zararlanishi mumkin bo‘lganligi tufayli zararsizlantirish ishlari amalga oshiriladi. Odamlar va hayvonlar ommaviy tarzda yuqumli kasalliklar bilan kasallanganda ham zararsizlantirish zarurati tug‘iladi. Zararsizlantirish odamlarni sanitariya ishlovidan o‘tkazish, kiyim-bosh, individual himoya vositalari va texnikani dezaktivizatsiya, degazatsiya va dezinfeksiya qilish bo‘yicha ishlarni qamrab oladi. Zararsizlantirish bo‘yicha ishlar xavfsizlik qoidalariga qat’iy amal qilgan va shaxsiy himoya vositalaridan foydalangan holda amalga oshiriladi.

Sanitariya ishlovi – odamlar teri qoplami, shuningdek, kiyilgan shaxsiy himoya vositalari, kiyim va poyabzallaridan radioaktiv moddalarni yo‘q qilish, zaharlovchi moddalar, kasallik qo‘zg‘atuvchi mikroblar va toksinlarni yo‘q qilish yoki zararsizlantirish. Sanitariya ishlovi to‘liq yoki qisman bo‘lishi mumkin.

Qisman sanitariya ishlovi (radioaktiv chang bilan zaharlanganda) imkon boricha zaharlangandan so‘ng birinchi soatdayoq bevosita zaharlangan joyda yoki undan chiqiboq o‘tkaziladi. Buning uchun tashqi kiyim yechiladi, orqa tomon bilan shamolga qarama-qarshi turib, kiyim qoqiladi. So‘ngra kiyim dorga yoyiladi va obdon tozalanadi. Poyabzal toza suv bilan yuviladi. Toza suv bilan, shuningdek, qo‘l va bo‘yinning ochiq qismlari, gazniqobning yuz qismi yuviladi, gazniqob yechiladi, yuz yaxshilab yuviladi, og‘iz va burun yaxshilab chayiladi. Qishda qor bilan tozalanish ham mumkin.

IV. Mashg‘ulotni yakunlash: to‘garak a’zolarini yutuq va kamchilliklarini muxokama qilish, rag‘batlantirish.

V. Uyga vazifani e’lon qilish: yangi mavzu yuzasidan bilimlarini mustaxkamlab kelish.

Maktab MMIBDO‘ _____ sana _____ 20__yil

Mashg‘ulotning mavzu: To‘liq sanitar ishlovi

Mashg‘ulotning maqsadi:

Ta‘limiy maqsad: O‘zbekiston Respublikasining Qurolli Kuchlarida olib borilayotgan islohotlarni davom ettirib, davlatimiz rahbari Sh. Mirziyoyev: «Ko‘zlangan strategik maqsadlarga yetishishda va ularni hayotga to‘liq tatbiq etishda har tomonlama va puxta tayyorlangan, o‘z Vataniga sodiq, yuksak kvalifikatsiyali harbiy kadrlarni tayyorlash.

Tarbiyaviy maqsad: yoshlarga harbiy ta‘lim berishda ularga qo‘shinlarning o‘quv-jangovar faoliyatida bajariladigan mashqlar, harakatlar va amallarni harbiy qismlardagiga mumkin qadar yaqinlashtirilgan holda o‘rgatish

Rivojlantiruvchi maqsad: vatani va xalqiga sadoqati, cheksiz, yuksak ma‘naviy-ruhiy va jangovar sifatlariga ega, o‘z ishining to‘g‘riligiga va dushman ustidan qozoniladigan g‘alabaga to‘la ishonadigan, qurol-aslaha va jangovar texnikadan mohirona foydalana oladigan, zamonaviy qurollar va jangovar texnikalarni o‘zlashtirish, yosh askar ega bo‘lishi lozim bo‘lgan darajadagi bilim va ko‘nikmalarini rivojlantirish.

Mashg‘ulot turi: yangi bilim beruvchi, bilimlarni mustahkamlovchi.

Mashg‘ulotning jihozi: mavzuga oid rasm, ko‘rgazmalar va tarqatma materiallar, o‘quv qurollari, elektron materiallar.

I. Tashkiliy qism: a) Salomlashish. b) Davomatni aniqlash.

II. Uyga vazifani so‘rash: a) Savol – javob o‘tkazish. b) Topshiriqlarni tekshirish.

III. Yangi mavzu bayoni: To‘liq sanitar ishlovida butun tana iliq suvda sovunlab yuviladi. Kiyim-bosh alamashtiriladi, eskisi maxsus ishlovdan o‘tkaziladi. Sanitar yuvish punktlari hammomlarda, dushxonalarda yoki bevosita joyning o‘zida palatkalarda tashkil etiladi. Yilning issiq oylarida to‘liq sanitar ishlovini oqar suvlarda o‘tkazish mumkin. Zararlangan joyda harakat qilinganda kiyim-bosh, himoya vositasi, texnika, qurolaslahalar radioaktiv, zaharlovchi moddalar va bakteriyaviy vositalar bilan zararlanishi mumkin. Ularni zaharsizlantirish va odamlar shikastlanishini oldini olish maqsadida dezaktivatsiya, degazatsiya va dezinfeksiya ishlari o‘tkaziladi. Dezaktivatsiya – zararlangan yuzalardan radioaktiv moddalarni yo‘q qilish.

Kiyim-bosh, poyabzal va himoya vositalarini dezaktivatsiya qilish uchun ular yaxshilab silkib tozalanadi va yuviladi. Yuvayotganda dezaktivatsiyalovchi moddalardan foydalaniladi. Texnikaning dezaktivatsiyasi uni zararlanganlik darajasini pasaytirish maqsadida o‘tkaziladi. To‘liq dezaktivatsiya – dezaktivatsiyalovchi suyuqlik va suv bilan cho‘tka yordamida yuvish orqali texnikaning butun sirtidan radioaktiv moddalarni yo‘q qilish. Dezaktivatsiya qilish uchun maxsus aralashmalar, yuvish vositalarining aralashmalari va erituvchilar (benzin, kerosin) ishlatiladi.

Degazatsiya – zaharlovchi moddalarni yo‘q qilish yoki zararsizlantirish. Kiyim-bosh, poyabzal, himoya vositalari qaynatish orqali degazatsiya qilinadi. Texnika vositalarini qisman degazatsiya qilishda uning odamlar tegishi mumkin bo‘lgan joylariga ishlov beriladi. To‘liq degazatsiya qilish esa maxsus ishlov punktlarida amalga oshiriladi. Degazatsiya qilish uchun maxsus degazatsiyalovchi suyuqliklar ishlatiladi. Shuningdek, mahalliy ishqorli moddalar, ammiak aralashmasi, erituvchilar (benzin, kerosin, dizel yonilg‘isi)dan foydalaniladi.

Dezinfeksiya – yuqumli kasalliklarni qo‘zg‘atuvchi bakteriyaviy vositalarni yo‘q qilish. Kiyim, poyabzal va himoya vositalarini dezinfeksiyalash bug‘-havo aralashmasi orqali ishlov berish, qaynatish, dezinfeksiyalash suyuqliklarida yuvish orqali amalga oshiriladi. Qurol va texnikani to‘liq dezinfeksiya qilish maxsus ishlov berish punktlarida o‘tkaziladi. Dezinfeksiya uchun maxsus dezinfeksiyalovchi moddalar: fenol, krezol, lizol, shuningdek, dezinfeksiyalovchi suyuqliklar ishlatiladi.

IV. Mashg‘ulotni yakunlash: to‘garak a‘zolarini yutuq va kamchiliklarini muxokama qilish, rag‘batlantirish.

V. Uyga vazifani e‘lon qilish: yangi mavzu yuzasidan bilimlarini mustaxkamlab kelish.

Mashg‘ulotning mavzu: Favqulodda vaziyatlarning oldini olish va harakat qilish davlat tizimi (FVDT)

Mashg‘ulotning maqsadi:

Ta’limiy maqsad: O‘zbekiston Respublikasining Qurolli Kuchlarida olib borilayotgan islohotlarni davom ettirib, davlatimiz rahbari Sh. Mirziyoyev: «Ko‘zlangan strategik maqsadlarga yetishishda va ularni hayotga to‘liq tatbiq etishda har tomonlama va puxta tayyorlangan, o‘z Vataniga sodiq, yuksak kvalifikatsiyali harbiy kadrlarni tayyorlash.

Tarbiyaviy maqsad: yoshlarga harbiy ta’lim berishda ularga qo‘shinlarning o‘quv-jangovar faoliyatida bajariladigan mashqlar, harakatlar va amallarni harbiy qismlardagiga mumkin qadar yaqinlashtirilgan holda o‘rgatish

Rivojlantiruvchi maqsad: vatani va xalqiga sadoqati, cheksiz, yuksak ma’naviy-ruhiy va jangovar sifatlariga ega, o‘z ishinig to‘g‘riligiga va dushman ustidan qozoniladigan g‘alabaga to‘la ishonadigan, qurol-aslaha va jangovar texnikadan mohirona foydalana oladigan, zamonaviy qurollar va jangovar texnikalarni o‘zlashtirish, yosh askar ega bo‘lishi lozim bo‘lgan darajadagi bilim va ko‘nikmalarini rivojlantirish.

Mashg‘ulot turi: yangi bilim beruvchi, bilimlarni mustahkamlovchi.

Mashg‘ulotning jihozi: mavzuga oid rasm, ko‘rgazmalar va tarqatma materiallar, o‘quv qurollari, elektron materiallar.

I. Tashkiliy qism: a) Salomlashish. b) Davomatni aniqlash.

II. Uyga vazifani so‘rash: a) Savol – javob o‘tkazish. b) Topshiriqlarni tekshirish.

III. Yangi mavzu bayoni: Mustaqillikka erishganimizdan so‘ng, xalqimiz tinch va farovon hayot kechirishi uchun qabul qilingan qonunlar asosida respublikamizning barcha idoralari, o‘quv yurtlari va muassasalarida tegishli tadbirlar o‘tkazilmoqda. Bu ishlarning ichida fuqaro muhofazasi masalalariga alohida ahamiyat berilgan.

Ushbu muhim vazifani hayotga tatbiq etish maqsadida O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining «O‘zbekiston Respublikasida Favqulodda vaziyatlar vazirligini tashkil etish to‘g‘risida»gi Farmoni e‘lon qilindi va shunga muvofiq ravishda Favqulodda vaziyatlar vazirligi tashkil etildi. Vazirlikning asosiy vazifalariga aholi va xalq xo‘jaligi obyektlarini tabiiy ofatlardan muhofaza qilishning samarali tizimini tashkil etish, respublikada tabiiy va texnogen vaziyatlarning oldini olish va ularning oqibatlarini bartaraf etish, shuningdek, favqulodda vaziyatlarda ularning oldini olish va harakat qilish yagona tizimini tashkil etish kiradi. Ushbu maqsadda O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining «O‘zbekiston Respublikasi favqulodda vaziyatlarda ularning oldini olish va harakat qilish davlat tizimini yanada takomillashtirish to‘g‘risida»gi qarori qabul qilingan.

Favqulodda vaziyatlarning oldini olish va harakat qilish davlat tizimi odamlar qurbon bo‘lishi, ularning sog‘lig‘i yoki atrof-tabiiy muhitga zarar yetishi, jiddiy moddiy talafotlar keltirib chiqarishi hamda odamlar hayot faoliyati sharoitining izdan chiqishiga olib kelishi mumkin bo‘lgan yoki olib kelgan avariya, halokat, xavfli tabiiy hodisa, tabiiy yoki boshqa ofat natijasida muayyan hududda yuzaga kelgan vaziyatni; favqulodda vaziyatlarning oldini olish va ularni bartaraf etish choralari, usullari, vositalari tizimi, sa’y harakatlari majmuyini; oldindan o‘tkazilib, favqulodda vaziyatlar ro‘y berishi xavfini imkon qadar kamaytirishga, bunday vaziyatlar ro‘y bergan taqdirda esa, odamlar sog‘lig‘ini saqlash, atrof-tabiiy muhitga yetkaziladigan zarar va moddiy talafotlar miqdorini kamaytirishga qaratilgan tadbirlar majmuyi; favqulodda vaziyatlar ro‘y berganda o‘tkazilib, odamlar hayoti va sog‘lig‘ini saqlash, atrof-tabiiy muhitga yetkaziladigan zarar va moddiy talafotlar miqdorini kamaytirishga, shuningdek, favqulodda vaziyatlar ro‘y bergan zonalarini halqaga olib, xavfli omillar ta’sirini tugatishga qaratilgan avariya-qutqaruv ishlari va kechiktirib bo‘lmaydigan boshqa ishlarni o‘z ichiga oladi.

FVDT vazifalari, tuzilishi, darajalari, boshqarish va muvofiqlashtirish organlari. FVDT boshqaruv organlari, davl at va xo‘jalik boshqaruvi organlari, mahalliy davlat hokimiyati organlari favqulodda vaziyatlarda aholi va hududlarni himoya qilish masalalarini hal etish vakolatiga kiradigan boshqa tashkilotlarning kuch va vositalarini birlashtiradi hamda favqulodda vaziyatlarning oldini olish va bartaraf etish sohasidagi tadbirlarni tashkil etish va amalga oshirish, ular yuzaga kelganda aholi xavfsizligini, atrof-tabiiy muhitni muhofaza qilishni hamda tinchlik va harbiy davrda davlat iqtisodiyotiga zararni kamaytirishni ta’minlaydi.

Tinchlik va harbiy davrda aholi va hududlarni favqulodda vaziyatlardan muhofaza qilish sohasida davlat siyosatini amalga oshirish, me’yoriy-huquqiy hujjatlarni ishlab chiqish va amalga oshirish; respublika hududidagi mumkin bo‘lgan favqulodda vaziyatlarni prognozlashtirish, ularning ijtimoiy-iqtisodiy oqibatlarini baholash; favqulodda vaziyatlarning oldini olishga, odamlar xavfsizligini ta’minlashga, xavfli texnologiyalar va ishlab chiqarishlarning tavakkalchiligini pasaytirishga, iqtisodiyot tarmoqlari va boshqa tashkilotlar faoliyat ko‘rsatishining barqarorligini oshirishga qaratilgan maqsadli va kompleks ilmiy-texnik dasturlarni ishlab chiqish va amalga oshirish;

boshqaruv organlari va favqulodda vaziyatlarning oldini olish, ularni bartaraf etish uchun mo‘ljallangan kuch va vositalarning doimiy tayyorligini ta’minlash; aholi va hududlarni favqulodda vaziyatlardan muhofaza qilish sohasidagi axborotlarni yig‘ish, ishlab chiqish, ayirboshlash va berish;

aholini, boshqaruv organlarining mansabdor shaxslarini, FVDT kuchlari va vositalarini favqulodda vaziyatlarda harakat qilishga tayyorlash; favqulodda vaziyatlarni bartaraf etish uchun moliyaviy va moddiy resurslar zaxiralarini yaratish; aholi va hududlarni favqulodda vaziyatlardan muhofaza qilish sohasida davlat ekspertizasi, nazorati va tekshiruvini amalga oshirish;

favqulodda vaziyatlarni bartaraf etish; favqulodda vaziyatlardan zarar ko‘rgan aholini ijtimoiy himoya qilishga oid tadbirlarni amalga oshirish; aholi va hududlarni favqulodda vaziyatlardan muhofaza qilish sohasida fuqarolarning,

shu jumladan, ularni tugatishda bevosita qatnashgan shaxslarning huquq va majburiyatlarini amalga oshirish; aholi va hududlarni favqulodda vaziyatlardan muhofaza qilish sohasida xalqaro hamkorlik qilish; vujudga kelishi mumkin bo‘lgan favqulodda vaziyatlardan sug‘urta qilishning maqbul tizimini ta’minlash FVDTning asosiy vazifalarini hisoblanadi.

IV. Mashg‘ulotni yakunlash: to‘garak a’zolarini yutuq va kamchiliklarini muxokama qilish, rag‘batlantirish.

V. Uyga vazifani e‘lon qilish: yangi mavzu yuzasidan bilimlarini mustahkamlab kelish.

Sana: “ ” _____ 20__-yil. Sinflar: _____ To‘garak rahbari: _____

Mashg‘ulotning mavzu: Zaharlovchi moddalarning umumiy tasnifi

Mashg‘ulotning maqsadi:

Ta‘limiy maqsad: O‘zbekiston Respublikasining Qurolli Kuchlarida olib borilayotgan islohotlarni davom ettirib, davlatimiz rahbari Sh. Mirziyoyev: «Ko‘zlangan strategik maqsadlarga yetishishda va ularni hayotga to‘liq tatbiq etishda har tomonlama va puxta tayyorlangan, o‘z Vataniga sodiq, yuksak kvalifikatsiyali harbiy kadrlarni tayyorlash.

Tarbiyaviy maqsad: yoshlarga harbiy ta‘lim berishda ularga qo‘shinlarning o‘quv-jangovar faoliyatida bajariladigan mashqlar, harakatlar va amallarni harbiy qismlardagiga mumkin qadar yaqinlashtirilgan holda o‘rgatish

Rivojlantiruvchi maqsad: vatani va xalqiga sadoqati, cheksiz, yuksak ma‘naviy-ruhiy va jangovar sifatlariga ega, o‘z ishini to‘g‘riligiga va dushman ustidan qozoniladigan g‘alabaga to‘la ishonadigan, qurol-aslaha va jangovar texnikadan mohirona foydalana oladigan, zamonaviy qurollar va jangovar texnikalarni o‘zlashtirish, yosh askar ega bo‘lishi lozim bo‘lgan darajadagi bilim va ko‘nikmalarini rivojlantirish.

Mashg‘ulot turi: yangi bilim beruvchi, bilimlarni mustahkamlovchi.

Mashg‘ulotning jihozi: mavzuga oid rasm, ko‘rgazmalar va tarqatma materiallar, o‘quv qurollari, elektron materiallar.

I. Tashkiliy qism: a) Salomlashish. b) Davomatni aniqlash.

II. Uyga vazifani so‘rash: a) Savol – javob o‘tkazish. b) Topshiriqlarni tekshirish.

III. Yangi mavzu bayoni:

Hozirgi kunda dunyoning bir nechta davlatlarida kimyoviy qurollar borligi hech kimga sir emas. Lekin ushbu qurollar xalqaro konvensiyalar talabiga ko‘ra ishlatilishi mumkin emas. Ushbu mavzuda kimyoviy qurol va uning insonga ta‘siri to‘g‘risida tushunchalar beriladi. Kimyoviy qurol ham ko‘plab shikast yetkazish vositalari jumlasidandir. Kimyoviy qurolning ta‘siri zaharlovchi moddalarning jangovar xossalardan foydalanishga asoslangan, zaharlovchi moddalar esa odamlarni, hayvonlarni shikastlaydi, joyni, suv havzalari va o‘simliklarni zaharlaydi. Zaharlovchi moddalar raketa, aviatsiya, artilleriya, maxsus kimyoviy asboblarni yordamida ishlatilishi mumkin. Zaharlovchi moddalar joyni zaharlash uchun tomchilar holida, havoni zaharlash uchun bug‘ holida (tuman, tutun tarzida) bo‘ladi. Shu sababli inson zaharlangan havo bilan nafas olganda, terisiga, ko‘ziga, kiyimiga zaharlovchi moddalartushganda, shuningdek, zaharlangan ovqat yeganda yoki suv ichganda zaharlanib qolishi mumkin. Zaharli moddalarning shikastlash ta‘siri ularning konsentratsiyasi, zaharlash zichligi va turg‘unligiga qarab baholanadi. Zaharlangan havoning hajmi birligida zaharlovchi moddalarning og‘irlik miqdori uning konsentratsiyasi deb ataladi. Konsentratsiya, ko‘pincha 1 litr havodagi zaharlovchi moddalarning hisobidagi miqdorini bilan ifodalanadi. Zaharlanish zichligi joyning yoki boshqa yuzaning sathi birligidagi zaharlovchi moddalar miqdoridir. Zaharlanish zichligini g/m² bilan ifodalash qabul qilingan. Zaharlovchi moddaning turg‘unligi zaharlovchi moddalarning havoda yoki joyda o‘zining shikastlash ta‘sirini ma‘lum vaqt saqlab turish xususiyatidir.

Shikastlash ta‘sirini bir necha soatdan bir necha kungacha saqlab turadigan zaharlovchi moddalar turg‘un zaharlovchi moddalar jumlasiga (Vgazlar, iprit) kiradi. Turg‘unmas zaharlovchi moddalar (sianid kislota, fosgen, xloroan) shikastlanish xossalarni bor-yo‘g‘i bir necha daqiqagacha saqlab tura oladi. Zaharlovchi moddalarni shikastlash ta‘sirining tavsifiga qarab: nervni shikastlaydigan, terini yiringlatadigan, bo‘g‘uvchi, umumiy zicharlaydigan, psixokimyoviy, ta‘sir kmtiruvchi zaharlovchi moddalar guruhiga bo‘lish qabul qilingan. Umumiy zaharlovchi moddalar jumlasiga sianid kislota, xloroan kiradi. Nervni shikastlaydigan zaharlovchi moddalar jumlasiga zarin va V gazlar kiradi. Bular kuchli va tez ta‘sir qiladigan zaharlardir. Bu zaharlovchi moddalar inson organizmiga nafas olish organlari, teri qoplamalari va ovqat hazm qilish yo‘llari orqali kirib, asab tizimini shikastlaydi.

IV. Mashg‘ulotni yakunlash: to‘garak a‘zolarini yutuq va kamchiliklarini muxokama qilish, rag‘batlantirish.

V. Uyga vazifani e‘lon qilish: yangi mavzu yuzasidan bilimlarini mustahkamlab kelish.

Maktab MMIBDO‘ _____ sana _____ 20__yil

Mashg‘ulotning mavzu: Kimyoviy qurollarni qo‘llash vositalari

Mashg‘ulotning maqsadi:

Ta‘limiy maqsad: O‘zbekiston Respublikasining Qurolli Kuchlarida olib borilayotgan islohotlarni davom ettirib, davlatimiz rahbari Sh. Mirziyoyev: «Ko‘zlangan strategik maqsadlarga yetishishda va ularni hayotga to‘liq tatbiq etishda har tomonlama va puxta tayyorlangan, o‘z Vataniga sodiq, yuksak kvalifikatsiyali harbiy kadrlarni tayyorlash.

Tarbiyaviy maqsad: yoshlarga harbiy ta‘lim berishda ularga qo‘shinlarning o‘quv-jangovar faoliyatida bajariladigan mashqlar, harakatlar va amallarni harbiy qismlardagiga mumkin qadar yaqinlashtirilgan holda o‘rgatish

Rivojlantiruvchi maqsad: vatani va xalqiga sadoqati, cheksiz, yuksak ma‘naviy-ruhiy va jangovar sifatlarga ega, o‘z ishinig to‘g‘riligiga va dushman ustidan qozoniladigan g‘alabaga to‘la ishonadigan, qurol-aslaha va jangovar texnikadan mohirona foydalana oladigan, zamonaviy qurollar va jangovar texnikalarni o‘zlashtirish, yosh askar ega bo‘lishi lozim bo‘lgan darajadagi bilim va ko‘nikmalarini rivojlantirish.

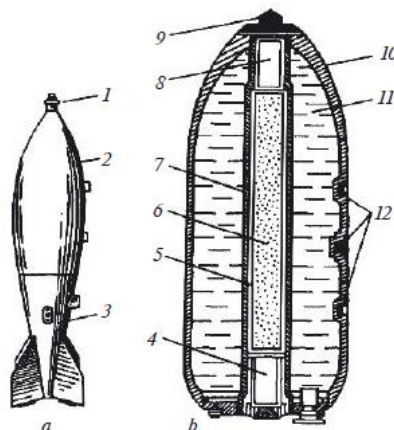
Mashg‘ulot turi: yangi bilim beruvchi, bilimlarni mustahkamlovchi.

Mashg‘ulotning jihozi: mavzuga oid rasm, ko‘rgazmalar va tarqatma materiallar, o‘quv qurollari, elektron materiallar.

I. Tashkiliy qism: a) Salomlashish. b) Davomatni aniqlash.

II. Uyga vazifani so‘rash: a) Savol – javob o‘tkazish. b) Topshiriqlarni tekshirish.

III. Yangi mavzu bayoni: Zaharlovchi moddalar moljalga, avvalo, aviatsiya yordamida yetkaziladi. Turli xildagi zaharlovchi moddalar bilan to‘ldirilgan aviatsion bombalar portlatuvchi moslamalari bo‘yicha: zarba ta‘sirida portlaydigan va uzoqdan boshqariluvchi (distansion) moslamalar bilan portlaydiganlarga bo‘linadi. Zarba ta‘sirida portlaydigan kimyoviy aviatsion bombalar havo atmosferasini yoki ma‘lum joylarni zaharlashga mo‘ljallangan bo‘lib, o‘zida fosgen, iprit yoki zoman turidagi zaharlovchi moddalarni saqlashi mumkin. Zarba ta‘sirida portlovchi aviatsion kimyoviy bombalarning og‘irligi, odatda, 100 kg dan 1000 kg gacha bo‘ladi. Bunda bombaning 50% og‘irligini zaharlovchi moddalar tashkil qiladi. Insonlarni zaharlash uchun ishlatiladigan aviatsion kimyoviy bombalar yer yuzasidan biroz balandroq masofada portlatiladi (distansion portlatuvchi moslamalarga ega bo‘ladi).

4-rasm. 340 kilogramm og‘irlidagi MS-1 rusumli kimyoviy bomba: a — umumiy ko‘rinishi; b — kesilgan holda ko‘rinishi; 1, 9 — bosh portlagich moslama; 2, 10 — korpus; 3 — stabilizator; 4—8 — vtulkalar; 5 — gofirlangan kartondan tayyorlangan silindr; 6 — portlovchi zaryad; 7 — portlovchi zaryadni solish uchun mo‘ljallangan stakan; 11 — zaharlovchi modda; 12 — bombani osib qo‘yish uchun mo‘ljallangan ilgaklar.

Bu bombalar chidamli zaharlovchi moddalar (zoman, iprit) bilan to‘ldiriladi. Bundan tashqari, kichik vazndagi (3 kg va undan ortiq) kassetali aviatsion kimyoviy bombalar ham qo‘llanilishi mumkin. To kadigan aviatsion asboblari suyuq zaharlovchi moddalar bilan to‘ldirilib, samolyot qanotlari yoki fuzelaji (korpusi) tagiga osiladi va 300—500 metr yuqoridan sepiladi (5-rasm). Raketa vositalari. Kimyoviy hujum o‘tkazilish zarurati paydo bo‘lganda raketa vositalaridan keng foydalaniladi. Ba‘zi mamlakatlar armiyalari kimyoviy qurolni kerakli joyga yetkazish uchun boshqarilmaydigan raketa vositalariga ega. Boshqarilmaydigan reaktiv snaryadlarning uchish masofasi 40 kilometrni, boshqariladigan raketa vositasi reaktiv snaryadlarining uchish masofasi 5—140 kilometrni tashkil qiladi. Bu reaktiv snaryadlarning (raketa) jangovar qismi kassetadan iborat bo‘lib, u sharsimon shaklli bir qancha bombalardan tashkil topgan (har qaysi sharsimon bombaning og‘irligi 0,6 kg bo‘ladi) va zaharlovchi moddalardan zarin, zoman va boshqalar bilan to‘ldirilishi mumkin.

IV. Mashg‘ulotni yakunlash: to‘garak a‘zolarini yutuq va kamchiliklarini muxokama qilish, rag‘batlantirish.

V. Uyga vazifani e‘lon qilish: yangi mavzu yuzasidan bilimlarini mustaxkamlab kelish.

Sana: “ ” 20__-yil. Sinflar: _____ To‘garak rahbari: _____

Mashg‘ulotning mavzu: Biologik (bakteriologik) qurollar va kasallik tarqatuvchi mikroblar

Mashg‘ulotning maqsadi:

Ta‘limiy maqsad: O‘zbekiston Respublikasining Qurolli Kuchlarida olib borilayotgan islohotlarni davom ettirib, davlatimiz rahbari Sh. Mirziyoyev: «Ko‘zlangan strategik maqsadlarga yetishishda va ularni hayotga to‘liq tatbiq etishda har tomonlama va puxta tayyorlangan, o‘z Vataniga sodiq, yuksak kvalifikatsiyali harbiy kadrlarni tayyorlash.

Tarbiyaviy maqsad: yoshlarga harbiy ta‘lim berishda ularga qo‘shinlarning o‘quv-jangovar faoliyatida bajariladigan mashqlar, harakatlar va amallarni harbiy qismlardagiga mumkin qadar yaqinlashtirilgan holda o‘rgatish

Rivojlantiruvchi maqsad: vatani va xalqiga sadoqati, cheksiz, yuksak ma‘naviy-ruhiy va jangovar sifatlarga ega, o‘z ishinig to‘g‘riligiga va dushman ustidan qozoniladigan g‘alabaga to‘la ishonadigan, qurol-aslaha va jangovar texnikadan mohirona foydalana oladigan, zamonaviy qurollar va jangovar texnikalarni o‘zlashtirish, yosh askar ega bo‘lishi lozim bo‘lgan darajadagi bilim va ko‘nikmalarini rivojlantirish.

Mashg‘ulot turi: yangi bilim beruvchi, bilimlarni mustahkamlovchi.

Mashg‘ulotning jihozi: mavzuga oid rasm, ko‘rgazmalar va tarqatma materiallar, o‘quv qurollari, elektron materiallar.

I. Tashkiliy qism: a) Salomlashish. b) Davomatni aniqlash.

II. Uyga vazifani so‘rash: a) Savol – javob o‘tkazish. b) Topshiriqlarni tekshirish.

III. Yangi mavzu bayoni:

Biologik (bakteriologik) qurollar biologik vositalar bilan to‘ldirilgan o‘qdorilar va ularni nishonga olib borish (otish) vositalaridir.

Biologik (bakteriologik) qurollar ishlatilishi bilan olib boriladigan urushlar biologik (bakteriologik) urushlar deb ataladi. Biologik (bakteriologik) qurolning ta‘sirlovchi omilini bakteriologik vositalar tashkil etadi. Ular jangovar holda ishlatish uchun ajratib olingan biologik agentlar bo‘lib, inson organizmiga tushganda qattiq kasallanishga olib keladi. Ularga kasallik tarqatuvchi mikroblar va mikrob toksinlari (ayrim mikroblar hayot faoliyati davomida hosil bo‘ladigan zaharli moddalar) kiradi.

Qishloq xo‘jaligi ekin maydonlarini yo‘q qilish, shu bilan birga, davlat iqtisodiy salohiyatini izdan chiqarish maqsadida hasharotlar, ayniqsa, chigirtkalar, kolorado qo‘ng‘izlari va boshqalar ishlatilishi mumkin. Mikroorganizmlar, infeksiyali kasallik tarqatuvchi mikroblar biologik xossalari va o‘lchamlariga

ko‘ra quyidagi sinflarga bo‘linadi: bakteriyalar, viruslar, rikketsiyalar, zamburug‘lar va mikrob toksinlari.

Bakteriyalar — bir hujayrali mikroorganizmlar bo‘lib, mikroskop ostida ko‘rinadi, oddiy bo‘linish yo‘li bilan ko‘payadi. Ular quyosh nurlaridan, zararsizlantiruvchi moddalar ta‘siridan va yuqori haroratdan tez nobud bo‘lishadi. Past haroratga sezgir emas, muzlashga ham chidaydi. Ba‘zi bakteriyalar noqulay sharoitdan saqlanish uchun himoya qatlami hosil qilishadi yoki sporalarga o‘raladi. Bakteriyalar vabo, tularemiya, sibir kuydirgisi, manqa, melioidoz kabi kasalliklarni keltirib chiqaradi.

Viruslar — eng kichik bakteriyalardan ham o‘lchamiga ko‘ra 100 barobar kichik mikroorganizmlardir. Bakteriyalardan farqli ravishda viruslar faqat tirik to‘qima hujayralari ichida rivojlanadi va hujayra parazitini hisoblanadi. Viruslar xavfli va og‘ir kasalliklar — tabiiy chechak, sariq bezgak, gemorragik bezgak kasalligini keltirib chiqaradi.

Rikketsiozlar — viruslar va bakteriyalar orasida joylashgan mikroorganizmlar guruhidan bo‘lib, tashqi ko‘rinishi va o‘lchamlariga ko‘ra bakteriyalarga yaqin turadi. Ularni viruslarga yaqinlashtiradigan xususiyati hujayradagi parazitlikdir. Ulardan ayrimlari qurg‘oqchilik va sovuqqa chidamli. Rikketsiozlar

toshmali tif kasalligini keltirib chiqaradi. Zamburug‘lar — bakteriyalardan murakkab tuzilishi va ko‘payishi bilan farq qiladi. Zamburug‘ sporalari qurib qolishga va quyosh nurlariga, zararsizlantiruvchi moddalar ta‘siriga chidamli.

Mikrob toksinlari — ayrim bakteriyalar hayot faoliyatida ajratib chiqargan yuqori zaharli moddalar.

Bakteriologik quroldan himoyalaniish vositalariga quyidagilar kiradi:

— shaxsiy aptechka. Uning tarkibiga: shpris-tyubikdagi og‘riq qoldiruvchi vosita; fosfororganik moddalar bilan zaharlanishga qarshi dori; radiatsiyaga qarshi dorilar; bakteriyaga qarshi vositalar; ko‘ngil aynishiga qarshi vosita;

— kimyoga qarshi shaxsiy paket. Bakteriologik (biologik) vositalar bilan zararlanganda teri qoplamalari zararsizlantiriladi.

IV. Mashg‘ulotni yakunlash: to‘garak a‘zolarini yutuq va kamchilliklarini muxokama qilish, rag‘batlantirish.

V. Uyga vazifani e‘lon qilish: yangi mavzu yuzasidan bilimlarini mustaxkamlab kelish.

Maktab MMIBDO ‘ _____ sana _____ 20__yil

Mashg‘ulotning mavzu: Zamonaviy oddiy qirg‘in qurollari

Mashg‘ulotning maqsadi:

Ta‘limiy maqsad: O‘zbekiston Respublikasining Qurolli Kuchlarida olib borilayotgan islohotlarni davom ettirib, davlatimiz rahbari Sh. Mirziyoyev: «Ko‘zlangan strategik maqsadlarga yetishishda va ularni hayotga to‘liq tatbiq etishda har tomonlama va puxta tayyorlangan, o‘z Vataniga sodiq, yuksak kvalifikatsiyali harbiy kadrlarni tayyorlash.

Tarbiyaviy maqsad: yoshlarga harbiy ta‘lim berishda ularga qo‘shinlarning o‘quv-jangovar faoliyatida bajariladigan mashqlar, harakatlar va amallarni harbiy qismlardagiga mumkin qadar yaqinlashtirilgan holda o‘rgatish

Rivojlantiruvchi maqsad: vatani va xalqiga sadoqati, cheksiz, yuksak ma‘naviy-ruhiy va jangovar sifatlarga ega, o‘z ishining to‘g‘riligiga va dushman ustidan qozoniladigan g‘alabaga to‘la ishonadigan, qurol-aslaha va jangovar texnikadan mohirona foydalana oladigan, zamonaviy qurollar va jangovar texnikalarni o‘zlashtirish, yosh askar ega bo‘lishi lozim bo‘lgan darajadagi bilim va ko‘nikmalarini rivojlantirish.

Mashg‘ulot turi: yangi bilim beruvchi, bilimlarni mustahkamlovchi.

Mashg‘ulotning jihozi: mavzuga oid rasm, ko‘rgazmalar va tarqatma materiallar, o‘quv qurollari, elektron materiallar.

I. Tashkiliy qism: a) Salomlashish. b) Davomatni aniqlash.

II. Uyga vazifani so‘rash: a) Savol – javob o‘tkazish. b) Topshiriqlarni tekshirish.

III. Yangi mavzu bayoni:

Zamonaviy oddiy qirg‘in qurollari alohida yoki ommaviy qirg‘in qurollari bilan birgalikda dushman aholisi va texnikasini shikastlash, obyektlarni buzish yoki yo‘q qilib yuborish maqsadida ishlatilishi mumkin.

Oddiy hujum vositalariga parchalanuvchi, fugas, kumulativ, beton buzuvchi, yondiruvchi aslahalar, hajmiy portlash qurollari kiradi.

Parchalanuvchi aslahalar, asosan, odamlarga shikast yetkazish uchun mo‘ljallangan bo‘lib, ularning ichida eng xavfli sharikli bombachalar hisoblanadi. Sharikli bombachalar samolyotlardan kassetalar yordamida tashlanadi. Har bir kassetada 100 tadan ko‘p bombachalar bo‘ladi. Bunday kasseta yer ustida ochilib, bombachalar har tarafga otilib chiqadi. Har bir bombachalar parchalarining zarar yetkazish radiusi 15 metrga teng.

Fugaslar, asosan, sanoat, turar joy va ma‘muriy binolar, temiryo‘llarni buzish, texnika va odamlarga shikast yetkazish, kumulativ aslahalar esa himoyalangan nishonlarni yo‘qotish uchun mo‘ljallangan.

Yondiruvchi aslahalar odamlarni shikastlash, bino va ishlab chiqarish obyektlarini, aholi yashaydigan maskanlar, omborlar, transport vositalarini yondirish va yo‘q qilish uchun mo‘ljallangan. Yondiruvchi aslahalar 4 xil bo‘ladi: napalmli, pirogel, termitli, fosforli.

Hajmiy portlash quroli ishlatilganda havoda aralashmaning 15 metr radius va 2—3 metr qalinlikdagi yoqilg‘i-havo aralashmasining sharsimon buluti hosil bo‘ladi. Bu bulut detonator yordamida portlatiladi. U quvvati jihatidan yadroviy qurolga yaqindir.

Oddiy qirg‘in vositalari: portlovchi moddalarning energiyasidan foydalanishga asoslangan (fugasli, oskolkali, oskolka-fugasli); issiqlik energiyasidan foydalanishga asoslangan (yondiruvchi aralashma — napalm, metallashtirilgan yondiruvchi aralashma — termit, elektron); o‘limga olib kelmaydigan (agitatsiya, grafitli, kesuvchi, psixotrop, plastik o‘qlar) bo‘ladi.

IV. Mashg‘ulotni yakunlash: to‘garak a‘zolarini yutuq va kamchiliklarini muxokama qilish, rag‘batlantirish.

V. Uyga vazifani e‘lon qilish: yangi mavzu yuzasidan bilimlarini mustaxkamlab kelish.

Mashg‘ulotning mavzu: Radiatsiyadan yashirinish joylari, yerto‘la va boshqa joylarni muhofaza inshootlariga moslashtirish

Mashg‘ulotning maqsadi:

Ta‘limiy maqsad: O‘zbekiston Respublikasining Qurolli Kuchlarida olib borilayotgan islohotlarni davom ettirib, davlatimiz rahbari Sh. Mirziyoyev: «Ko‘zlangan strategik maqsadlarga yetishishda va ularni hayotga to‘liq tatbiq etishda har tomonlama va puxta tayyorlangan, o‘z Vataniga sodiq, yuksak kvalifikatsiyali harbiy kadrlarni tayyorlash.

Tarbiyaviy maqsad: yoshlarga harbiy ta‘lim berishda ularga qo‘shinlarning o‘quv-jangovar faoliyatida bajariladigan mashqlar, harakatlar va amallarni harbiy qismlardagiga mumkin qadar yaqinlashtirilgan holda o‘rgatish

Rivojlantiruvchi maqsad: vatani va xalqiga sadoqati, cheksiz, yuksak ma‘naviy-ruhiy va jangovar sifatlarga ega, o‘z ishining to‘g‘riligiga va dushman ustidan qozoniladigan g‘alabaga to‘la ishonadigan, qurol-aslaha va jangovar texnikadan mohirona foydalana oladigan, zamonaviy qurollar va jangovar texnikalarni o‘zlashtirish, yosh askar ega bo‘lishi lozim bo‘lgan darajadagi bilim va ko‘nikmalarini rivojlantirish.

Mashg‘ulot turi: yangi bilim beruvchi, bilimlarni mustahkamlovchi.

Mashg‘ulotning jihozi: mavzuga oid rasm, ko‘rgazmalar va tarqatma materiallar, o‘quv qurollari, elektron materiallar.

I. Tashkiliy qism: a) Salomlashish. b) Davomatni aniqlash.

II. Uyga vazifani so‘rash: a) Savol – javob o‘tkazish. b) Topshiriqlarni tekshirish.

III. Yangi mavzu bayoni: Turli radiatsiya va boshqa shu kabi ofatlardan aholini himoya qilish uchun mavjud inshoot-boshpanalar qurilishiga quyidagi talablar qo‘yiladi:

1) odamlarni uch sutkadan kam bo‘lmagan muddatga saqlash;

2) suv bosmaydigan joylarga qurish;

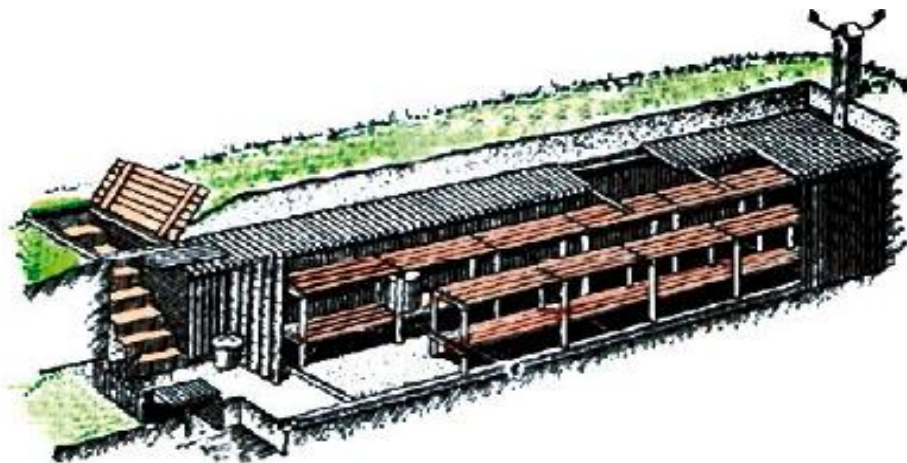
3) oqar suvlardan, kanalizatsiya kommunikatsiyalaridan hamda qurilish kommunikatsiyalaridan uzoqroq joylarda qurish;

4) chiqish va kirish eshiklari bo‘lishi.

Radiatsiyadan yashirinish joylarini, yerto‘la va boshqa joylarni to‘ldirish tartibi oldindan ishlab chiqiladi va tasdiqlangan reja bo‘yicha amalga oshiriladi. Har bir vaziyatda vahimaga tushmasdan, ko‘rsatilgan joyga borib, joylashib, belgilangan qoida bo‘yicha harakatlanish lozim.

Radiatsiyaga qarshi pana joylar radioaktiv (ifloslanish) zaharlanishida odamlarni ion hosil qiluvchi nurlanishdan muhofaza qiladi. Bundan tashqari, to‘lqin zarbasi, yorug‘lik nurlari, o‘tib kiruvchi radiatsiya, neytron oqimi, teri va kiyimga radioaktiv moddalar tushishi, zaharli moddalar, bakteriyali vositalardan muhofazalaydi. Ko‘p qavatli binolarning yerto‘lalarida radiatsiyadan saqlanish uchun joy tayyorlasa bo‘ladi.

Muhofazalovchi pana joylarni tayyorlashda yig‘ma temir-beton vositalari, g‘isht, yog‘och materiallar, toshdan foydalanish mumkin. Radiatsiyadan saqlanishda devorlari muhofazalash xususiyatiga ega bo‘lgan yerto‘lalar, poliz mahsulotlari saqlanadigan omborlar, yer ustidagi binolardan foydalaniladi. Barcha eshik, derazalar mahkamlanadi, eshiklar kigiz yoki yumshoq gazlama bilan zich qilib yopiladi. Pana joyga (30 odamga mo‘ljallangan bo‘lsa) tabiiy havo oqimi bilan shamollatgich va so‘ruvchi quti qo‘yiladi. So‘ruvchi quti shamollatgichdan 1,5—2 m yuqorida qo‘yiladi. Sirtqi havo chiqaruvchi qutichaga qopqoq ishlanadi. Kirish joyiga qopqoqcha qilinadi. Pana joylarda suv va kanalizatsiya bo‘lmasa, bir kechakunduzga har bir odam uchun 3—4 litr suv, hojatxona, axlat to‘kiladigan o‘ra, so‘ri, oziq-ovqat uchun javon imkoniyatlari yaratiladi. Yog‘ochdan tiklangan uylar radiatsiya koeffitsiyentini taxminan 100, toshdan ishlangan uylar 800, jihozlanmagan yerto‘la 7—12, jihozlangan yerto‘la 350—400 marta kamaytiradi.

IV. Mashg‘ulotni yakunlash: to‘garak a‘zolarini yutuq va kamchiliklarini muxokama qilish, rag‘batlantirish.

V. Uyga vazifani e‘lon qilish: yangi mavzu yuzasidan bilimlarini mustaxkamlab kelish.

Sana: “ ” 20 -yil. Sinflar: To ‘garak rahbari: _____

Mashg‘ulotning mavzu: Favqulodda vaziyatlarda hayvon va qishloq xo‘jaligi o‘simliklarini muhofaza qilish

Mashg‘ulotning maqsadi:

Ta‘limiy maqsad: O‘zbekiston Respublikasining Qurolli Kuchlarida olib borilayotgan islohotlarni davom ettirib, davlatimiz rahbari Sh. Mirziyoyev: «Ko‘zlangan strategik maqsadlarga yetishishda va ularni hayotga to‘liq tatbiq etishda har tomonlama va puxta tayyorlangan, o‘z Vataniga sodiq, yuksak kvalifikatsiyali harbiy kadrlarni tayyorlash.

Tarbiyaviy maqsad: yoshlarga harbiy ta‘lim berishda ularga qo‘shinlarning o‘quv-jangovar faoliyatida bajariladigan mashqlar, harakatlar va amallarni harbiy qismlardagiga mumkin qadar yaqinlashtirilgan holda o‘rgatish

Rivojlantiruvchi maqsad: vatani va xalqiga sadoqati, cheksiz, yuksak ma‘naviy-ruhiy va jangovar sifatlarga ega, o‘z ishini to‘g‘riligiga va dushman ustidan qozoniladigan g‘alabaga to‘la ishonadigan, qurol-aslaha va jangovar texnikadan mohirona foydalana oladigan, zamonaviy qurollar va jangovar texnikalarni o‘zlashtirish, yosh askar ega bo‘lishi lozim bo‘lgan darajadagi bilim va ko‘nikmalarini rivojlantirish.

Mashg‘ulot turi: yangi bilim beruvchi, bilimlarni mustahkamlovchi.

Mashg‘ulotning jihozi: mavzuga oid rasm, ko‘rgazmalar va tarqatma materiallar, o‘quv qurollari, elektron materiallar.

I. Tashkiliy qism: a) Salomlashish. b) Davomatni aniqlash.

II. Uyga vazifani so‘rash: a) Savol – javob o‘tkazish. b) Topshiriqlarni tekshirish.

III. Yangi mavzu bayoni: Favqulodda vaziyatlarda qishloq xo‘jaligi o‘simliklari va hayvonlarni muhofaza qilish muhim ahamiyatga ega.

Hozirgi kunda qishloq xo‘jaligi mahsulotlari, yem-xashakka zarar keltiradigan ko‘plab kasalliklar mavjud. Bundan tashqari, qishloq xo‘jaligi mahsulotlari zaharli va radioaktiv moddalar bilan ham zararlanishi mumkin.

Bunday xavfli omillar mahsulotlarning o‘shir jarayoniga hamda uzoq muddat davomida saqlanish holatiga salbiy ta‘sir ko‘rsatadi. O‘simliklar orasida kasalliklarning keng tarqalishi natijasida kelib chiqadigan vaziyatlarga epifitotik favqulodda vaziyatlar deyiladi.

Shu kabi kasalliklar hayvonlar orasida ham tarqalishi mumkin. Hayvonlar kasalliklar, zaharlanishlar, radioaktiv moddalar ta‘sirida ham zaharlanadi. Hayvonlar orasida kasalliklarning keng tarqalishi natijasida kelib chiqadigan vaziyatlarga epizootik favqulodda vaziyatlar deyiladi. Epifitotiya bilan epizootiyaning panfitotiya va panzootiya turlari ham mavjud bo‘lib, bunda o‘simlik yoki hayvonlar kasalliklarining bir necha davlat yoki mintaqa hududiga tarqalib ketishi tushuniladi. Hudud radioaktiv moddalar bilan zararlanganda ushbu hududda yashaydigan odam va hayvonlarga katta zarar keltiriladi. Zaharlanish yo‘llari nimadan paydo bo‘ladi? Avvalo, kundalik radioaktiv moddalar bilan ish olib borayotgan idora va laboratoriyalarda xavfli vaziyat sodir bo‘lishi mumkin. Xavfli holat qachonki bu joylarda turli sabablarga ko‘ra radioaktiv moddalar tashqariga chiqib ketishiga sharoit tug‘ilsa ro‘y beradi. Masalan, atom elektrstansiyalarida xavfsizlik choralariga rioya etilmasa, o‘z vaqtida profilaktika ishlari olib borilmasa, ishchi va rahbar xodimlar belgilangan qoidalarni o‘z vaqtida bajarmasa va h. k.

Radioaktiv moddalar tashqariga chiqib ketgandan keyin atrofdagi hudud zaharlanadi, inson, jonli hayvonlar, qushlar, parrandalar va h.k. asta-sekin zaharlanib, nurlanish kasalligiga uchraydi. Shunga o‘xshash vaziyat 1986-yili Ukrainada sodir bo‘lgan. Atom stansiyasidagi portlash natijasida atrofdagi hudud zaharlangan, u yerda yashayotgan aholi evakuatsiya qilinib, boshqa hududlarga ko‘chirilgan. Voqea sodir bo‘lgandan so‘ng ancha yilgacha bu hududda dezaktivatsiya, degazatsiya va maxsus tozalash ishlari olib borilgan. Hozirgi kunda bunday ishlar davom ettirilib, odamlar yashashi uchun zarur sharoit yaratish ishlari olib borilmoqda.

Favqulodda vaziyat sodir bo‘lmasligi uchun hamma o‘z vazifasini sidqidildan bajarishi shart. Vaziyat sodir bo‘lganda aholi nima qilishi va qanday harakatlanishini oldindan o‘rgatish va evakuatsiya tartib-qoidalarini

tasdiqlangan reja bo‘yicha bajarish lozim. Bu kabi vaziyat sodir bo‘lishiga yo‘l qo‘ymaslik har bir insonning vazifasidir.

Keng tarqalishi mumkin bo‘lgan kasalliklardan biri parranda grippidir. Bu, ayniqsa, inson va uy tovuqlari uchun juda xavfli kasallik bo‘lib, o‘limga olib kelishi mumkin.

Virusning tabiiy manbayi suvda suzuvchi yovvoyi parrandalardir. Virus tashuvchilar esa yovvoyi qushlar va kalamushlar hisoblanadi. Parrandalar zararlanishi suv va oziqa orqali ro‘y beradi, chunki qushlarda virus najas bilan birga tashqariga chiqadi. Odamga virus qushlarning go‘шти, ichak-chovog‘i, patlari, tuxumi, najasi, so‘ng iflos qo‘llar, ovqat, suv yoki chang bilan birga og‘iz yoki burunga kirishi mumkin.

Parranda grippidan muhofazalanish tadbirlariga quyidagilar kiradi:

— parrandalarni yopiq sharoitda parvarishlashga o‘tkazish (ularning yovvoyi qushlarga qo‘shilishiga yo‘l qo‘ymang);

— yovvoyi qushlar (qarg‘alar, maynalar, chumchuqlar) kushxonalar ichiga kirib ketishi va ularning oziqalariga yaqinlashishiga imkon bermaslik

uchun barcha mavjud yo‘llarni yopib tashlang;

— kalamushlarni yo‘q qiling;

— qushlar najasini yer ostiga kamida 0,5 metr chuqurlikka ko‘ming;

— yig‘ishtirish ishlarini dokali niqob yoki respirator taqib, qo‘lqop, bosh kiyimi kiyib yoki ro‘mol o‘rab, ishchi kiyim va poyabzalda bajaring;

— yig‘ishtirish ishlari yakunlanganidan so‘ng ishchi kiyim va poyabzalni sovun bilan yuving, quyosh nurlari ostida quriting, qo‘llaringiz va yuzingizni puxtalik bilan yuving yoki cho‘miling.

Yodda saqlangki, parranda grippi holatlari uy qushlari orasida ro‘y bergan vaziyatda, infeksiya yanada keng tarqalib ketishini to‘xtatish va odamlar zararlanishining oldini olishning yagona usuli butun aholi yashaydigan

joyda mavjud bo‘lgan barcha vaksina bilan emlanmagan parrandalarni butunlay yo‘q qilishdan iboratdir.

Bolalar, keksalar, homilador ayollar va immuniteti kuchsiz insonlarni himoya qilish uchun ularni oddiy grippga qarshi vaksina bilan emlash kerak.

IV. Mashg‘ulotni yakunlash: to‘garak a‘zolarini yutuq va kamchilliklarini muxokama qilish, rag‘batlantirish.

V. Uyga vazifani e‘lon qilish: yangi mavzu yuzasidan bilimlarini mustaxkamlab kelish.

Sana: “ ” _____ 20__-yil. Sinflar: _____ To‘garak rahbari: _____

Mashg‘ulotning mavzu: Shaxsiy gigiyena

Mashg‘ulotning maqsadi:

Ta’limiy maqsad: O‘zbekiston Respublikasining Qurolli Kuchlarida olib borilayotgan islohotlarni davom ettirib, davlatimiz rahbari Sh. Mirziyoyev: «Ko‘zlangan strategik maqsadlarga yetishishda va ularni hayotga to‘liq tatbiq etishda har tomonlama va puxta tayyorlangan, o‘z Vataniga sodiq, yuksak kvalifikatsiyali harbiy kadrlarni tayyorlash.

Tarbiyaviy maqsad: yoshlarga harbiy ta’lim berishda ularga qo‘shinlarning o‘quv-jangovar faoliyatida bajariladigan mashqlar, harakatlar va amallarni harbiy qismlardagiga mumkin qadar yaqinlashtirilgan holda o‘rgatish

Rivojlantiruvchi maqsad: vatani va xalqiga sadoqati, cheksiz, yuksak ma’naviy-ruhiy va jangovar sifatlarga ega, o‘z ishining to‘g‘riligiga va dushman ustidan qozoniladigan g‘alabaga to‘la ishonadigan, qurol-aslaha va jangovar texnikadan mohirona foydalana oladigan, zamonaviy qurollar va jangovar texnikalarni o‘zlashtirish, yosh askar ega bo‘lishi lozim bo‘lgan darajadagi bilim va ko‘nikmalarini rivojlantirish.

Mashg‘ulot turi: yangi bilim beruvchi, bilimlarni mustahkamlovchi.

Mashg‘ulotning jihozi: mavzuga oid rasm, ko‘rgazmalar va tarqatma materiallar, o‘quv qurollari, elektron materiallar.

I. Tashkiliy qism: a) Salomlashish. b) Davomatni aniqlash.

II. Uyga vazifani so‘rash: a) Savol – javob o‘tkazish. b) Topshiriqlarni tekshirish.

III. Yangi mavzu bayoni:

Shaxsiy gigiyena — shaxsiy tarkib sog‘lig‘ini saqlash va mustahkamlashga, jangovar va mehnat faohyatini yuqori darajada ushlab turishga qaratilgan gigiyenik qoidalar to‘plamidir. Shaxsiy gigiyena o‘z ichiga tana, og‘iz bo‘shlig‘i, kiyim-bosh, poyabzal, mehnat va ish faohyati intizomi hamda sog‘liq uchun zarar odatlarni yo‘qotishni qamrab oladi. Tana parvarishi. Shaxsiy gigiyena qoidalari: ertalab yuvinish va tishlarni yuvish, tanani bel sohasigacha muzdek suv bilan artishni; har bir ovqat qabul qilishdan oldin qo‘lni yuvishni; uyquga ketishdan oldin tishlarni tozalash va oyoqlarni yuvish o‘z vaqtida soch-soqol va tirnoqlarni olishni; muntazam ravishda ichki kiyim va yotoq choyshablarni almashtirgan holda hammomda cho‘milishni; paypoqlarni yuvishni; kiyim-bosh va poyabzallarni hamda yotoq joyini ozoda saqlashni ko‘zda tutadi. Teri parvarishi. Terini tashqi ifloslanish, terlash, yog‘ bosishi, terining shoxsimon hujayralaridan va mikroorganizmlar tushishidan saqlash uchun muntazam ravishda yuvib turish kerak. Tirnoqlar ostida kir to‘planmasligi uchun ularni yaxshilab yuvish va har hafta kaltalashtirib turish kerak. Terini kichik jarohatlardan saqlash lozim, chunki ular mikroorganizmlar tushishini osonlashtiradi. Buning uchun maxsus kiyim, himoyalovchi pastalar va maxsus yuvish vositalaridan foydalanish kerak. Kichik jarohatlarni 5 % yod eritmasi, 2% brilliant yashili yold antiseptik vositalar bilan tozalash zarur. Toza havo, quyosh nuri, cho‘milish va boshqa jismoniy mashqlar teriga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi, bu esa terining tashqi ta’sirga bo‘lgan chidamliligini oshiradi. Soch parvarishi. Sochlarning tozaligini saqlash uchun ularni haftada bir martadan kam bo‘lmagan holda, yuvish vositalari (shampun) bilan yuvish zarur, yog‘li sochlarni esa tez-tez yuvish kerak. Yuvgandan keyin sochlarni sochiq bilan quritiladi va taroq bilan taraladi. Barcha harbiy xizmatchilar sochlarini kalta va bir tusda olib yurishlari kerak. Yuz terisini o‘z vaqtida parvarishlash uchun, kundalik soqol ohb turilishi lozim. Soqol ohsh anjomlari, elektr ustaialarini ozoda saqlash kerak.

IV. Mashg‘ulotni yakunlash: to‘garak a’zolarini yutuq va kamchilliklarini muxokama qilish, rag‘batlantirish.

V. Uyga vazifani e’lon qilish: yangi mavzu yuzasidan bilimlarini mustahkamlab kelish.

Maktab MMIBDO ‘ _____ sana _____ 20__yil

Sana: “ ” _____ 20__-yil. Sinflar: _____ To‘garak rahbari: _____

Mashg‘ulotning mavzu: Harbiy turar joy gigiyenasi

Mashg‘ulotning maqsadi:

Ta‘limiy maqsad: O‘zbekiston Respublikasining Qurolli Kuchlarida olib borilayotgan islohotlarni davom ettirib, davlatimiz rahbari Sh. Mirziyoyev: «Ko‘zlangan strategik maqsadlarga yetishishda va ularni hayotga to‘liq tatbiq etishda har tomonlama va puxta tayyorlangan, o‘z Vataniga sodiq, yuksak kvalifikatsiyali harbiy kadrlarni tayyorlash.

Tarbiyaviy maqsad: yoshlarga harbiy ta‘lim berishda ularga qo‘shinlarning o‘quv-jangovar faoliyatida bajariladigan mashqlar, harakatlar va amallarni harbiy qismlardagiga mumkin qadar yaqinlashtirilgan holda o‘rgatish

Rivojlantiruvchi maqsad: vatani va xalqiga sadoqati, cheksiz, yuksak ma‘naviy-ruhiy va jangovar sifatlariga ega, o‘z ishini to‘g‘riligiga va dushman ustidan qozoniladigan g‘alabaga to‘la ishonadigan, qurol-aslaha va jangovar texnikadan mohirona foydalana oladigan, zamonaviy qurollar va jangovar texnikalarni o‘zlashtirish, yosh askar ega bo‘lishi lozim bo‘lgan darajadagi bilim va ko‘nikmalarini rivojlantirish.

Mashg‘ulot turi: yangi bilim beruvchi, bilimlarni mustahkamlovchi.

Mashg‘ulotning jihozi: mavzuga oid rasm, ko‘rgazmalar va tarqatma materiallar, o‘quv qurollari, elektron materiallar.

I. Tashkiliy qism: a) Salomlashish. b) Davomatni aniqlash.

II. Uyga vazifani so‘rash: a) Savol – javob o‘tkazish. b) Topshiriqlarni tekshirish.

III. Yangi mavzu bayoni:

Har bir vzvodni joylashtirish uchun yotoqxona (kazarma)da quyidagi xonalar bo‘lishi zarur: yotoqxona, dam olish xonasi, vzvod devonxonasi, qurol-yarog‘ saqlash xonasi, qurol-yarog‘ tozalash xonasi, sport bilan shug‘ullanish xonasi, harbiy xizmatchilar va vzvodning shaxsiy buyumlarini saqlash xonasi, chekish va poyabzal tozalash joyi, kiyimlar va poyabzal quritish xonasi, yuvinish xonalari, dush va hojatxonalar bo‘lishi kerak. Ayol harbiy xizmatchilar uchun alohida yotoqxonalar yoki xonalar ajratiladi. Ular uchun ham mashg‘ulotlarga tayyorlanish, dam olish va yig‘ilishlar o‘tkazish uchun xonalar hamda dush va hojatxonalar ko‘zda tutiladi. Muddatli

xizmatdagi harbiy xizmatchilarni uxlash xonalarida joylashtirish bir kishiga kamida 12 m³ hajmida havo to‘g‘ri kelishini hisobga olgan holda o‘tkaziladi. Xonadagi ventilatsion asboblarning mayjudligi xonani shamollatishga to‘sqinlik qilmaydi. Yuvinish xonasiga har 5—7 kishiga 1 ta yuvinish moslamasi o‘rnatiladi. Oyoq yuvish uchun 2 oqova suvh moslama va kiyimlarni yuvish uchun joy ajratiladi. Har bir vzvodga 15—20 kishiga mo‘ljallangan 1 ta dush moslamasi o‘rnatiladi. Hojatxonalar toza saqlanishi, har kuni dezinfeksiya qilinishi, yaxshi ventilatsiya va yoritgich asboblari ega bo‘lishi lozim. Kiyim-kechak, kiyim boshlarni quritish xonalari harorati 30—50° C bo‘lishi, har bir vzvodga 15—18 m² Yotoqxonani shamollatish navbatlar tomonidan bajariladi. Yotoqlarni yotish oldidan yoki ertalab, sinf xonalarini mashg‘ulotlardan avval yoki tanatfus vaqtlarida shamollatiladi. Xonani tozalash ishlari. Havoning tozaligi mikroba va changlardan asraydi. Shu maqsadda har kuni xonani nam latta bilan tozalab turiladi. Bir haftada bir marta umumiy tozalash ishlari — pollarni yuvish, eshik, oynalarni ochib shamollatish, ko‘rpalarni ochiq havoda quritish ishlari bajariladi. Tibbiyot ko‘rsatmasiga asosan xonani nam xlor eritma bilan tozalash tavsiya etiladi.

IV. Mashg‘ulotni yakunlash: to‘garak a‘zolarini yutuq va kamchiliklarini muxokama qilish, rag‘batlantirish.

V. Uyga vazifani e‘lon qilish: yangi mavzu yuzasidan bilimlarini mustahkamlab kelish.

Maktab MMIBDO‘ _____ sana _____ 20__yil

Sana: “ ” 20__-yil. Sinflar: ____ To‘garak rahbari: _____

Mashg‘ulotning mavzu: Urush vaqtida qo‘shinlarning tibbiy ta‘minotini tashkil qilish asoslari

Mashg‘ulotning maqsadi:

Ta‘limiy maqsad: O‘zbekiston Respublikasining Qurolli Kuchlarida olib borilayotgan islohotlarni davom ettirib, davlatimiz rahbari Sh. Mirziyoyev: «Ko‘zlangan strategik maqsadlarga yetishishda va ularni hayotga to‘liq tatbiq etishda har tomonlama va puxta tayyorlangan, o‘z Vataniga sodiq, yuksak kvalifikatsiyali harbiy kadrlarni tayyorlash.

Tarbiyaviy maqsad: yoshlarga harbiy ta‘lim berishda ularga qo‘shinlarning o‘quv-jangovar faoliyatida bajariladigan mashqlar, harakatlar va amallarni harbiy qismlardagiga mumkin qadar yaqinlashtirilgan holda o‘rgatish

Rivojlantiruvchi maqsad: vatani va xalqiga sadoqati, cheksiz, yuksak ma‘naviy-ruhiy va jangovar sifatlariga ega, o‘z ishini to‘g‘riligiga va dushman ustidan qozoniladigan g‘alabaga to‘la ishonadigan, qurol-aslaha va jangovar texnikadan mohirona foydalana oladigan, zamonaviy qurollar va jangovar texnikalarni o‘zlashtirish, yosh askar ega bo‘lishi lozim bo‘lgan darajadagi bilim va ko‘nikmalarini rivojlantirish.

Mashg‘ulot turi: yangi bilim beruvchi, bilimlarni mustahkamlovchi.

Mashg‘ulotning jihozi: mavzuga oid rasm, ko‘rgazmalar va tarqatma materiallar, o‘quv qurollari, elektron materiallar.

I. Tashkiliy qism: a) Salomlashish. b) Davomatni aniqlash.

II. Uyga vazifani so‘rash: a) Savol – javob o‘tkazish. b) Topshiriqlarni tekshirish.

III. Yangi mavzu bayoni:

Urush vaqtida qo‘shinlarning tibbiy ta‘minoti harbiy xizmatchilarning sog‘lig‘ini saqlash, qo‘shinlarning sanitariya-epidemiya holatini ko‘ngildagidek ushlab turish, yarador va bemorlarga o‘z vaqtida tibbiy yordam ko‘rsatish, ularni evakuatsiya qilish va davolash hamda shaxsiy tarkibning jangovarlik qobiliyatini (ish qobiliyatini) qisqa vaqt ichida tiklashga qaratilgan kompleks chora-tadbirlarni o‘tkazishga asoslangan. Yuqorida ko‘rsatib o‘tilgan chora-tadbirlarni bajarish uchun, har bir bo‘linma, muassasa (harbiy qism) oldiga aniq vazifalar qo‘yiladi. Har qanday jangovar harakatlarni olib borish davrida yaralanishning oqibati,

avvalambor, birinchi tibbiy yordamning ko‘rsatish vaqtiga va uning sifatiga bog‘liq. Yaradorlarni jang maydonidan ohb chiqib ketish masalasini olsak, u jangovar harakatlar sharoitlariga bog‘liq bo‘lmagan holda, sutkaning har qanday vaqtlarida va ob-havoning har qanday sharoitlarida, uzluksiz ravishda Jangovar harakatlarni yuqori sur‘atda, uzluksiz, kecha-yu kunduz, keng front bo‘ylab olib borish tibbiy xizmat oldiga bir qator talablarni qo‘yadi. Bu talablarni bajarish, jangovar harakatlar olib borish vaqtida bo‘linmalar va harbiy qismlarni tibbiy ta‘minlash masalalarini muvaffaqiyatli yechishda katta ahamiyatga ega bo‘lgan omillardan hisoblanadi. Jangovar harakatlar olib borish davomida shaxsiy tarkib orasida sezilarli darajada va turli xarakterga ega bo‘lgan yo‘qotishlarning sodir bo‘lishi kutiladi. Bundan tashqari, tibbiy xizmat bo‘linma va qismlar tibbiy tarkibining shikastlanish xavfi doim mavjud bo‘lgan sharoitlarda ishlashiga to‘g‘ri keladi. Jang maydonidagi yarador va bemorlarning qayta jarohatlanish xavfi doimo mavjud. Yuqorida ko‘rsatib o‘tilgan barcha jangovar, front orti va tibbiy vaziyat omillari tibbiy xizmat faoliyatining barcha jabhasida o‘zining hal qiluvchi ta‘sirini o‘tkazadi. Shunga bog‘liq holda yarador va bemorlarga tibbiy yordam ko‘rsatish, ularni davolashni tashkil qilishning maxsus tizimiga ega bo‘lish talab qilinadi. Bunday tizim yarador va bemorlarni evakuatsiya bosqichlarida davolash tizimi deb ataladi.

IV. Mashg‘ulotni yakunlash: to‘garak a‘zolarini yutuq va kamchiliklarini muxokama qilish, rag‘batlantirish.

V. Uyga vazifani e‘lon qilish: yangi mavzu yuzasidan bilimlarini mustahkamlab kelish.

Maktab MMIBDO ‘ _____ sana _____ 20__yil

Mashg‘ulotning mavzu: Tibbiy yordam turlari

Mashg‘ulotning maqsadi:

Ta’limiy maqsad: O‘zbekiston Respublikasining Qurolli Kuchlarida olib borilayotgan islohotlarni davom ettirib, davlatimiz rahbari Sh. Mirziyoyev: «Ko‘zlangan strategik maqsadlarga yetishishda va ularni hayotga to‘liq tatbiq etishda har tomonlama va puxta tayyorlangan, o‘z Vataniga sodiq, yuksak kvalifikatsiyali harbiy kadrlarni tayyorlash.

Tarbiyaviy maqsad: yoshlarga harbiy ta’lim berishda ularga qo‘shinlarning o‘quv-jangovar faoliyatida bajariladigan mashqlar, harakatlar va amallarni harbiy qismlardagiga mumkin qadar yaqinlashtirilgan holda o‘rgatish

Rivojlantiruvchi maqsad: vatani va xalqiga sadoqati, cheksiz, yuksak ma’naviy-ruhiy va jangovar sifatlarga ega, o‘z ishining to‘g‘riligiga va dushman ustidan qozoniladigan g‘alabaga to‘la ishonadigan, qurol-aslaha va jangovar texnikadan mohirona foydalana oladigan, zamonaviy qurollar va jangovar texnikalarni o‘zlashtirish, yosh askar ega bo‘lishi lozim bo‘lgan darajadagi bilim va ko‘nikmalarini rivojlantirish.

Mashg‘ulot turi: yangi bilim beruvchi, bilimlarni mustahkamlovchi.

Mashg‘ulotning jihozi: mavzuga oid rasm, ko‘rgazmalar va tarqatma materiallar, o‘quv qurollari, elektron materiallar.

I. Tashkiliy qism: a) Salomlashish. b) Davomatni aniqlash.

II. Uyga vazifani so‘rash: a) Savol – javob o‘tkazish. b) Topshiriqlarni tekshirish.

III. Yangi mavzu bayoni:

Harbiy qismda tibbiyot punktining vazifalari Zamonaviy davolash-evakuatsiya chora-tadbirlari tizimida yarador va bemorlarga tibbiy yordam qismlarga ajratib ko‘rsatish ko‘zda tutiladi. Bunda, yarador va bemorlarga tibbiy yordam ko‘rsatish jang maydonidan boshlab ketma-ket ravishda ularni evakuatsiya qilishdan, to ular davolanish joyiga yetgungacha olib borilishi qabul qilingan. Butun tibbiy chora-tadbirlar majmuasi alohida tibbiy yordam turlariga ajratilgan. Tibbiy yordam turi deb, jang maydonlarida va tibbiy evakuatsiya bosqichlarida qo‘shinlar shaxsiy tarkibi va tibbiy xizmat shaxsiy tarkibi tomonidan shikastlanganlarga (yarador va kasal bo‘lganida) ko‘rsatiladigan barcha aniq belgilangan davolash-profilaktik chora-tadbirlar majmuasiga aytiladi. Qo‘shinlarni davolash jarayonida quyidagi besh turdagi tibbiy yordam ko‘rsatilishi ko‘zda tutiladi: birinchi tibbiy yordam, shifokor (feldsherlik) gacha bo‘lgan tibbiy yordam, birinchi shifokor yordami, malakali tibbiy yordam, ixtisoslashtirilgan tibbiy yordam. Shifokorgacha bo‘lgan tibbiy yordam ko‘rsatish uchun harbiy qism tibbiyot punkti tabeli jihozlari va shaxsiy tarkibning tibbiy vositalari ishlatiladi, bularga: steril bog‘lov materiallari komplekti, qo‘shinlar tibbiy sumkalari, o‘pkani sun‘iy ventilatsiya qilish uchun qo‘llaniladigan. ZJTT-10 msumh portativ qo‘l apparati, KH-4 rusumli kislorod ingalatori, dala feldsheri komplekti, sanitar zambillar va sanitar avtomobil kiradi. Birinchi shifokor yordami umumiy malakali shifokor tomonidan brigada tibbiyot punktida va tibbiy otryadlarda ko‘rsatiladi. Bundan asosiy maqsad yarador va bemorlar hayotiga xavf solayotgan jarohat (kasahik)lar oqibatlarini yo‘qotish, og‘ir asoratlar (shok, yara infeksiyasi) paydo bo‘hshining oldini ohsh va keyingi tibbiy evakuatsiya bosqichiga tayyorlashdir. Jarohatlanish olgan vaqtdan boshlab birinchi shifokor yordamini ko‘rsatishgacha bo‘lgan eng opitimal vaqt 4—5 soat hisoblanadi. Malakali tibbiy yordam alohida tibbiy otryadda shifokor-jarrohlar va shifokor-terapevtlar (malakah jarrohlik yoki malakah terapevt yordami) tomonidan ko‘rsatiladi. Kerak bo‘lganida ushbu yordam harbiy dala gospitalarida ham ko‘rsatiladi.

Shifokorgacha bo‘lgan tibbiy yordam ko‘rsatish uchun harbiy qism tibbiyot punkti tabeli jihozlari va shaxsiy tarkibning tibbiy vositalari ishlatiladi, bularga: steril bog‘lov materiallari komplekti, qo‘shinlar tibbiy sumkalari, o‘pkani sun‘iy ventilatsiya qilish uchun qo‘llaniladigan. ZJTT-10 msumh portativ qo‘l apparati, KH-4 rusumli kislorod ingalatori, dala feldsheri komplekti, sanitar zambillar va sanitar avtomobil kiradi. Birinchi shifokor yordami umumiy malakali shifokor tomonidan brigada tibbiyot punktida va tibbiy otryadlarda ko‘rsatiladi. Bundan asosiy maqsad yarador va bemorlar hayotiga xavf solayotgan jarohat (kasahik)lar oqibatlarini yo‘qotish, og‘ir asoratlar (shok, yara infeksiyasi) paydo bo‘hshining oldini ohsh va keyingi tibbiy evakuatsiya bosqichiga tayyorlashdir. Jarohatlanish olgan vaqtdan boshlab birinchi shifokor yordamini ko‘rsatishgacha bo‘lgan eng opitimal vaqt 4—5 soat hisoblanadi. Malakali tibbiy yordam alohida tibbiy otryadda shifokor-jarrohlar va shifokor-terapevtlar (malakah jarrohlik yoki malakah terapevt yordami) tomonidan ko‘rsatiladi. Kerak bo‘lganida ushbu yordam harbiy dala gospitalarida ham ko‘rsatiladi.

IV. Mashg‘ulotni yakunlash: to‘garak a‘zolarini yutuq va kamchilliklarini muxokama qilish, rag‘batlantirish.

V. Uyga vazifani e‘lon qilish: yangi mavzu yuzasidan bilimlarini mustaxkamlab kelish.

Mashg‘ulotning mavzu: Jarohatlanganda birinchi tibbiy yordam

Mashg‘ulotning maqsadi:

Ta’limiy maqsad: O‘zbekiston Respublikasining Qurolli Kuchlarida olib borilayotgan islohotlarni davom ettirib, davlatimiz rahbari Sh. Mirziyoyev: «Ko‘zlangan strategik maqsadlarga yetishishda va ularni hayotga to‘liq tatbiq etishda har tomonlama va puxta tayyorlangan, o‘z Vataniga sodiq, yuksak kvalifikatsiyali harbiy kadrlarni tayyorlash.

Tarbiyaviy maqsad: yoshlarga harbiy ta’lim berishda ularga qo‘shinlarning o‘quv-jangovar faoliyatida bajariladigan mashqlar, harakatlar va amallarni harbiy qismlardagiga mumkin qadar yaqinlashtirilgan holda o‘rgatish

Rivojlantiruvchi maqsad: vatani va xalqiga sadoqati, cheksiz, yuksak ma’naviy-ruhiy va jangovar sifatlarga ega, o‘z ishini to‘g‘riligiga va dushman ustidan qozoniladigan g‘alabaga to‘la ishonadigan, qurol-aslaha va jangovar texnikadan mohirona foydalana oladigan, zamonaviy qurollar va jangovar texnikalarni o‘zlashtirish, yosh askar ega bo‘lishi lozim bo‘lgan darajadagi bilim va ko‘nikmalarini rivojlantirish.

Mashg‘ulot turi: yangi bilim beruvchi, bilimlarni mustahkamlovchi.

Mashg‘ulotning jihozi: mavzuga oid rasm, ko‘rgazmalar va tarqatma materiallar, o‘quv qurollari, elektron materiallar.

I. Tashkiliy qism: a) Salomlashish. b) Davomatni aniqlash.

II. Uyga vazifani so‘rash: a) Savol – javob o‘tkazish. b) Topshiriqlarni tekshirish.

III. Yangi mavzu bayoni:

Jarohatlanganda birinchi tibbiy yordam – turli shikastlanishlar yuz berganda kechiktirib bo‘lmaydigan zarur harakatlar. Bu harakatlar jarohatlangan odamning hayoti va sog‘lig‘iga xavf soluvchi omillarni bartaraf qilishga, ko‘ngilsiz oqibatlarining oldini olishga, og‘riq sindromini pasaytirishga va tez yordam shifokorlari yetib kelgunga qadar yordam ko‘rsatishga qaratilgan. Ular oddiy va oson bo‘lgani uchun ularni maxsus ma’lumot va tayyorgarlikka ega bo‘lmagan har qanday odam ham bajarishi mumkin.

Aksariyat holatlarda jarohat yuz berganda birinchi tibbiy yordamning o‘z vaqtida ko‘rsatilishi inson hayotini saqlab qolishi yoki salbiy oqibatlardan qutqarishi mumkin.

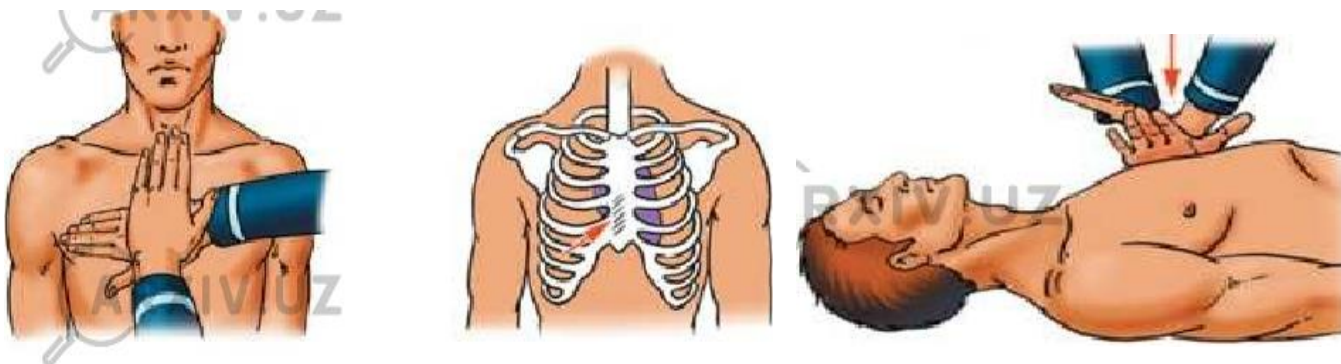
Shuning uchun har bir odam u yoki bu holatlarda o‘zini qanday tutishni va qanday harakatlarni bajarishini aniq bilishi lozim.

O‘quvchilar tibbiy bilim asoslari bo‘limi bo‘yicha quyidagilarni bilishi shart:

- jarohatlar tavsifi;
- qon ketishining turlari va ularning asoratlari;
- suyak sinishi turlari va ularning asoratlari;
- qo‘l, oyoq, bosh, qorin sohalari shikastlanganda bog‘lam qo‘yish.

O‘quvchilar uddalashi shart:

- shikastlanganda va boshqa baxtsiz hodisa sodir bo‘lganda birinchi tibbiy yordam ko‘rsatish.

IV. Mashg‘ulotni yakunlash: to‘garak a’zolarini yutuq va kamchilliklarini muxokama qilish, rag‘batlantirish.

V. Uyga vazifani e’lon qilish: yangi mavzu yuzasidan bilimlarini mustahkamlab kelish.

Sana: “ ” _____ 20__-yil. Sinflar: _____ To‘garak rahbari: _____

Mashg‘ulotning mavzu: Jarohat

Mashg‘ulotning maqsadi:

Ta‘limiy maqsad: O‘zbekiston Respublikasining Qurolli Kuchlarida olib borilayotgan islohotlarni davom ettirib, davlatimiz rahbari Sh. Mirziyoyev: «Ko‘zlangan strategik maqsadlarga yetishishda va ularni hayotga to‘liq tatbiq etishda har tomonlama va puxta tayyorlangan, o‘z Vataniga sodiq, yuksak kvalifikatsiyali harbiy kadrlarni tayyorlash.

Tarbiyaviy maqsad: yoshlarga harbiy ta‘lim berishda ularga qo‘shinlarning o‘quv-jangovar faoliyatida bajariladigan mashqlar, harakatlar va amallarni harbiy qismlardagiga mumkin qadar yaqinlashtirilgan holda o‘rgatish

Rivojlantiruvchi maqsad: vatani va xalqiga sadoqati, cheksiz, yuksak ma‘naviy-ruhiy va jangovar sifatlarga ega, o‘z ishini to‘g‘riligiga va dushman ustidan qozoniladigan g‘alabaga to‘la ishonadigan, qurol-aslaha va jangovar texnikadan mohirona foydalana oladigan, zamonaviy qurollar va jangovar texnikalarni o‘zlashtirish, yosh askar ega bo‘lishi lozim bo‘lgan darajadagi bilim va ko‘nikmalarini rivojlantirish.

Mashg‘ulot turi: yangi bilim beruvchi, bilimlarni mustahkamlovchi.

Mashg‘ulotning jihozi: mavzuga oid rasm, ko‘rgazmalar va tarqatma materiallar, o‘quv qurollari, elektron materiallar.

I. Tashkiliy qism: a) Salomlashish. b) Davomatni aniqlash.

II. Uyga vazifani so‘rash: a) Savol – javob o‘tkazish. b) Topshiriqlarni tekshirish.

III. Yangi mavzu bayoni:

Jarohat – turli mexanik ta‘sirlar natijasida odam tanasining tashqi teri qoplamlari, ba‘zan esa ichki tana a‘zolarining shikastlanishi.

O‘tkir tig‘li bo‘lmagan predmet tomonidan katta yuzada terining sirt qatlami yoki shilliq pardasiga yetkizilgan chuqur bo‘lmagan jarohatga shilinish deyiladi.

O‘tkir tig‘li bo‘lmagan predmet tomonidan terining sirt qatlamiga yetkizilgan ingichka chiziq ko‘rinishidagi jarohatga tiralish deyiladi.

Shikastlanishning ochiq va yopiq turlari mavjud. Ochiq turdagi shikastlanishda jarohat joyiga mikroblar tushishi uchun sharoit yaratiladi. Terining shikastlanmagan qoplamiga organizmga mikroblarning tushishiga haqiqiy to‘siq bo‘ladi.

Jarohatlar yetkizgan buyumning ko‘rinishiga qarab:

– kesilgan va chopilgan;

– yirtilgan;

– sanchilgan;

– tishlangan;

o‘q tekkan bo‘lishi mumkin.

Jarohatlanganda birinchi tibbiy yordam quyidagi ketma-ketlikda bajariladi:

– shikastlovchi narsaning ta‘sirini to‘xtatish bo‘yicha chora-tadbirlar ko‘rish;

– buzilgan nafas olish va yurak faoliyatini tiklash (yurak-o‘pka jonlantirishini o‘tkazish);

– qon ketishni vaqtinchalik to‘xtatish;

– jarohatni imkon qadar tezroq aseptik bog‘lam bilan yopish (bog‘lam jarohatga mikroblar tushishidan saqlaydi, kapillyar qon ketishini to‘xtatishga yordam beradi va ma‘lum darajada og‘riqni pasaytiradi);

– qo‘lbola vositalar bilan tananing shikast yetgan qismi harakatlarini cheklash (bu yumshoq to‘qimalarning singan suyak parchalari bilan qo‘shimcha jarohat olishining oldini oladi);

– shikastlangan odamga qulay holat yaratish;

– shikastlangan odamni ehtiyotlagan holda davolash muassasasiga tezroq olib

borish yoki hodisa joyiga “Tez yordam”ni chaqirish.

IV. Mashg‘ulotni yakunlash: to‘garak a‘zolarini yutuq va kamchilliklarini muxokama qilish, rag‘batlantirish.

V. Uyga vazifani e‘lon qilish: yangi mavzu yuzasidan bilimlarini mustahkamlab kelish.

Maktab MMIBDO ‘ _____ sana _____ 20__yil

Mashg‘ulotning mavzu: Bo‘g‘lam

Mashg‘ulotning maqsadi:

Ta‘limiy maqsad: O‘zbekiston Respublikasining Qurolli Kuchlarida olib borilayotgan islohotlarni davom ettirib, davlatimiz rahbari Sh. Mirziyoyev: «Ko‘zlangan strategik maqsadlarga yetishishda va ularni hayotga to‘liq tatbiq etishda har tomonlama va puxta tayyorlangan, o‘z Vataniga sodiq, yuksak kvalifikatsiyali harbiy kadrlarni tayyorlash.

Tarbiyaviy maqsad: yoshlarga harbiy ta‘lim berishda ularga qo‘shinlarning o‘quv-jangovar faoliyatida bajariladigan mashqlar, harakatlar va amallarni harbiy qismlardagiga mumkin qadar yaqinlashtirilgan holda o‘rgatish

Rivojlantiruvchi maqsad: vatani va xalqiga sadoqati, cheksiz, yuksak ma‘naviy-ruhiy va jangovar sifatlariga ega, o‘z ishinig to‘g‘riligiga va dushman ustidan qozoniladigan g‘alabaga to‘la ishonadigan, qurol-aslaha va jangovar texnikadan mohirona foydalana oladigan, zamonaviy qurollar va jangovar texnikalarni o‘zlashtirish, yosh askar ega bo‘lishi lozim bo‘lgan darajadagi bilim va ko‘nikmalarini rivojlantirish.

Mashg‘ulot turi: yangi bilim beruvchi, bilimlarni mustahkamlovchi.

Mashg‘ulotning jihozi: mavzuga oid rasm, ko‘rgazmalar va tarqatma materiallar, o‘quv qurollari, elektron materiallar.

I. Tashkiliy qism: a) Salomlashish. b) Davomatni aniqlash.

II. Uyga vazifani so‘rash: a) Savol – javob o‘tkazish. b) Topshiriqlarni tekshirish.

III. Yangi mavzu bayoni:

Bo‘g‘lam – shikastlangan odam badaniga bo‘g‘lovchi materialni mahkamlovchi yumshoq yoki qattiq moslama. Bog‘lam quyidagi elementlardan tashkil topadi:

– bog‘lovchi material: dokadan tayyorlangan mahsulotlar (tampon, salfetka, sharchalar) va paxta;

– bog‘lovchi material shimdirilgan dorivor modda;

– bog‘lamni mahkamlab turuvchi bog‘lovchi material (bint, doka, durracha, plastir).

Bog‘lovchi material sifatida ko‘pincha doka va dokadan tayyorlangan bog‘lovchi materiallar (sharcha, tampon, salfetka, bint), paxta, paxta yoki kanopdan qilingan materiallar ishlatiladi. Vazifasiga ko‘ra bog‘lamlar bog‘lovchi materialni to‘xtatib turadigan, immobilizatsiyalovchi va cho‘zilishni paydo qiluvchi bog‘lamlarga bo‘linadi. Qo‘llaniladigan materialiga ko‘ra yumshoq va qattiq bog‘lamlarga bo‘linadi.

Eslab qoling!

Bo‘g‘lam – shikastlangan odam badaniga bo‘g‘lovchi materialni mahkamlovchi yumshoq yoki qattiq moslama.

Yumshoq bog‘lamlar to‘xtatuvchi va ezuvchi sifatida ishlatiladi. Bunda bog‘lovchi material sifatida dokadan foydalaniladi. Doka jarohatga qo‘yilganidan so‘ng oq paxta to‘shaladi (alohida holatlarda qopchalarga solingan va sterillangan mox va torf ishlatiladi). Jarohatning barcha qismiga bosim teng taqsimlanishi uchun porolon qatlami qo‘yiladi.

Bularning barchasi bint yoki durra, plastir va boshqa materiallar yordamida mustahkamlanadi. Keyingi vaqtlarda shu maqsadda yengcha ko‘rinishdagi to‘rsimon tibbiy bintlaridan foydalanilmoqda.

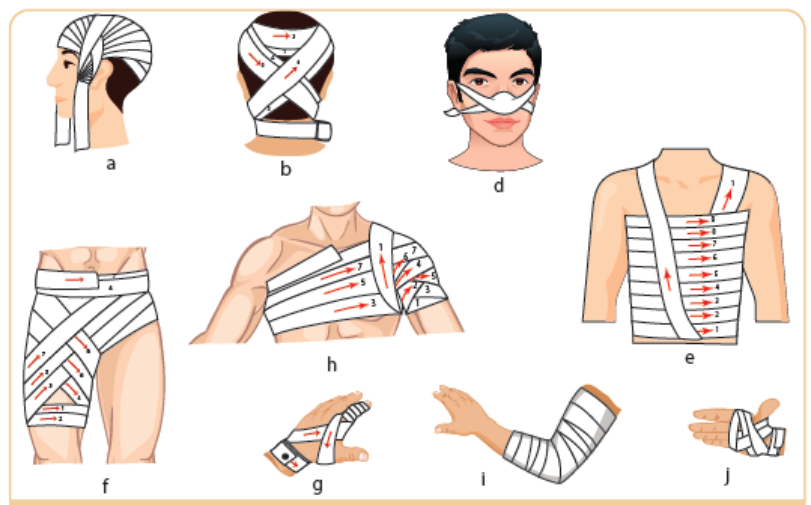
Qattiq bog‘lamlarga shinali, kraxmalli, gipsli, yelimli, plastmassali bog‘lamlar kiradi. Bu bog‘lamlar, odatda, immobilizatsiya qilish va tortib turish maqsadida ishlatiladi.

Paketni ochish uchun uning rezinali qoplamasi kesmasi bo‘ylab yiriladi. Qog‘oz qoplamasining chekkasi ostidan to‘g‘nag‘ich olinadi va kiyimning qulay joyiga qadab qo‘yiladi. So‘ngra bint va yostiqlar olinadi. Bog‘lovchi material ifloslanmasligi uchun bitta qo‘l bilan bint yostiqlar mahkamlangan uchidan ushlanadi, ikkinchi qo‘l bilan sterillangan bint ushlanadi. Ikkala qo‘l ikki tomonga yoyiladi. Yostiqlarning bir tomonida rangli iplar tikib qo‘yilgan. Yostiqlarning shu tomonidan qo‘l bilan ushlanadi va zarurati bo‘lsa, yostiqlar kerakli masofaga suriladi va jarohatga qo‘yiladi, bint bilan mahkamlanadi, bintlarning oxiri

to‘g‘nog‘ich bilan mahkamlanadi. Jarohatlanganlarga birinchi yordam ko‘rsatishda, eng avvalo, qon ketishini to‘xtatish, ikkilamchi infeksiya tushmasligi uchun jarohatga birlamchi aseptik bog‘lam qo‘yish, shokning oldini olish, suyak sinish holatlarida esa singan suyakni immobilizatsiya qilish (harakatsizlantirish) lozim.

IV. Mashg‘ulotni yakunlash: to‘garak a‘zolarini yutuq va kamchiliklarini muxokama qilish, rag‘batlantirish.

V. Uyga vazifani e‘lon qilish: yangi mavzu yuzasidan bilimlarini mustahkamlab kelish.

Sana: “ ” _____ 20__-yil. Sinflar: _____ To‘garak rahbari: _____

Mashg‘ulotning mavzu: Jarohatlangan bemorga qonni vaqtinchalik to‘xtatish uchun birinchi tibbiy yordam ko‘rsatish usullari

Mashg‘ulotning maqsadi:

Ta’limiy maqsad: O‘zbekiston Respublikasining Qurolli Kuchlarida olib borilayotgan islohotlarni davom ettirib, davlatimiz rahbari Sh. Mirziyoyev: «Ko‘zlangan strategik maqsadlarga yetishishda va ularni hayotga to‘liq tatbiq etishda har tomonlama va puxta tayyorlangan, o‘z Vataniga sodiq, yuksak kvalifikatsiyali harbiy kadrlarni tayyorlash.

Tarbiyaviy maqsad: yoshlarga harbiy ta’lim berishda ularga qo‘shinlarning o‘quv-jangovar faoliyatida bajariladigan mashqlar, harakatlar va amallarni harbiy qismlardagiga mumkin qadar yaqinlashtirilgan holda o‘rgatish

Rivojlantiruvchi maqsad: vatani va xalqiga sadoqati, cheksiz, yuksak ma’naviy-ruhiy va jangovar sifatarga ega, o‘z ishini to‘g‘riligiga va dushman ustidan qozoniladigan g‘alabaga to‘la ishonadigan, qurol-aslaha va jangovar texnikadan mohirona foydalana oladigan, zamonaviy qurollar va jangovar texnikalarni o‘zlashtirish, yosh askar ega bo‘lishi lozim bo‘lgan darajadagi bilim va ko‘nikmalarini rivojlantirish.

Mashg‘ulot turi: yangi bilim beruvchi, bilimlarni mustahkamlovchi.

Mashg‘ulotning jihozi: mavzuga oid rasm, ko‘rgazmalar va tarqatma materiallar, o‘quv qurollari, elektron materiallar.

I. Tashkiliy qism: a) Salomlashish. b) Davomatni aniqlash.

II. Uyga vazifani so‘rash: a) Savol – javob o‘tkazish. b) Topshiriqlarni tekshirish.

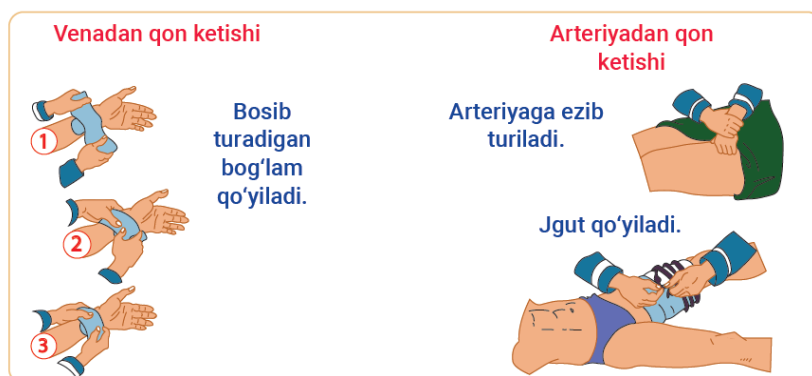
III. Yangi mavzu bayoni: Jarohatlangan bemorga qonni vaqtinchalik to‘xtatish uchun birinchi tibbiy yordam ko‘rsatish usullari

1. Tananing jarohatlangan qismi tanaga nisbatan balandroq holatda ko‘tariladi. Buni bajarish juda oson. Jarohatlangan qo‘l boshdan balandroq qilib ko‘tarib qo‘yiladi. Agar oyoq jarohatlangan bo‘lsa, u ko‘krak qafasidan balandroq qilib ko‘tarib qo‘yiladi va tagiga biror narsa (odeyol, to‘shak, yostiq, sumka) dumaloqlab to‘shaladi. Bunda bemor albatta chalqancha yotqiziladi.

2. Jarohatni bosib turuvchi bog‘lam qo‘yiladi. Bu qon ketishini to‘xtatishning, og‘riqni kamaytirish va tananing jarohatlangan qismiga tinchlik yaratib berishning sodd va ishonchli usuli hisoblanadi.

3. Arteriyalar barmoq bilan bosib turiladi. Chakka arteriyasi. Boshdagi jarohatdan qon ketayotganda chakka arteriyasi (1) bosh barmoq bilan quloq suprasining old tomonidagi chakka suyagiga bosiladi.

Umumiy uyqu arteriyasi (2) bo‘yinning oldingi yuzasida hiqildoqning yon tomonidan umurtqa pog‘onasi suyaklariga bosiladi. Bunda dastlab bog‘lam tagidan shikastlangan arteriya ustiga pishiq qilib o‘ralgan bint, salfetka yoxud paxta qo‘yiladi. O‘mrov osti arteriyasi. Yelka bo‘g‘imi, yelkaning yuqoridagi uchdan bir qismi yoki qo‘ltiqosti chuqurchasidagi jarohatdan shikastlangan o‘mrov osti arteriyasi (3) o‘mrov ustidagi chuqurchada 1-qovurg‘aga bosiladi. Qo‘ltiq osti arteriyasi. Yelka sohasi jarohatlanib qon oqayotganida, qo‘ltiqosti arteriyasi (4) qo‘ltiqosti chuqurligida yelka suyagiga qattiq eziladi. Yelka arteriyasi. Yelkaning paski uchdan biri, chig‘anoq va barmoqlar jarohatlanib qon oqayotganida, yelka arteriyasi (5) ichki tomondan yelka suyagiga qattiq eziladi.

IV. Mashg‘ulotni yakunlash: to‘garak a’zolarini yutuq va kamchilliklarini muxokama qilish, rag‘batlantirish.

V. Uyga vazifani e’lon qilish: yangi mavzu yuzasidan bilimlarini mustaxkamlab kelish.

Maktab MMIBDO ‘ _____ sana _____ 20__yil

Mashg‘ulotning mavzu: Immobilizatsiya

Mashg‘ulotning maqsadi:

Ta‘limiy maqsad: O‘zbekiston Respublikasining Qurolli Kuchlarida olib borilayotgan islohotlarni davom ettirib, davlatimiz rahbari Sh. Mirziyoyev: «Ko‘zlangan strategik maqsadlarga yetishishda va ularni hayotga to‘liq tatbiq etishda har tomonlama va puxta tayyorlangan, o‘z Vataniga sodiq, yuksak kvalifikatsiyali harbiy kadrlarni tayyorlash.

Tarbiyaviy maqsad: yoshlarga harbiy ta‘lim berishda ularga qo‘shinlarning o‘quv-jangovar faoliyatida bajariladigan mashqlar, harakatlar va amallarni harbiy qismlardagiga mumkin qadar yaqinlashtirilgan holda o‘rgatish

Rivojlantiruvchi maqsad: vatani va xalqiga sadoqati, cheksiz, yuksak ma‘naviy-ruhiy va jangovar sifatlariga ega, o‘z ishini to‘g‘riligiga va dushman ustidan qozoniladigan g‘alabaga to‘la ishonadigan, qurol-aslaha va jangovar texnikadan mohirona foydalana oladigan, zamonaviy qurollar va jangovar texnikalarni o‘zlashtirish, yosh askar ega bo‘lishi lozim bo‘lgan darajadagi bilim va ko‘nikmalarini rivojlantirish.

Mashg‘ulot turi: yangi bilim beruvchi, bilimlarni mustahkamlovchi.

Mashg‘ulotning jihozi: mavzuga oid rasm, ko‘rgazmalar va tarqatma materiallar, o‘quv qurollari, elektron materiallar.

I. Tashkiliy qism: a) Salomlashish. b) Davomatni aniqlash.

II. Uyga vazifani so‘rash: a) Savol – javob o‘tkazish. b) Topshiriqlarni tekshirish.

III. Yangi mavzu bayoni:

Immobilizatsiya – shikastlangan bo‘g‘imni harakasizlantirish va uning to‘la tinchligini ta‘minlash.

Immobilizatsiyaning maqsadi:

- og‘riqni kamaytirish;
- ochiq sinishda infeksiya rivojlanishining oldini olish;
- yumshoq to‘qimalarning yanada ko‘proq zararlanishining oldini olish;
- singan suyaklar bitib ketishi uchun qulay sharoit yaratish.

Immobilizatsiya shinalar yordamida amalga oshiriladi. Shinalar qattiq, mustahkam va elastik materiallardan tayyorlanadi. Shinani doka bint bilan bog‘lash mumkin. Agar zarur bo‘lsa, durra, kamar, sochiqlardan foydalanish ham mumkin. Imkoni bo‘lsa, Kramer shinasi, Esmarx shinasi, Diterixs yog‘och shinalaridan, zamonaviy plastmassa shinalardan va damlanadigan rezina shinalardan foydalangan ma‘qul.

Immobilizatsiya turlari:

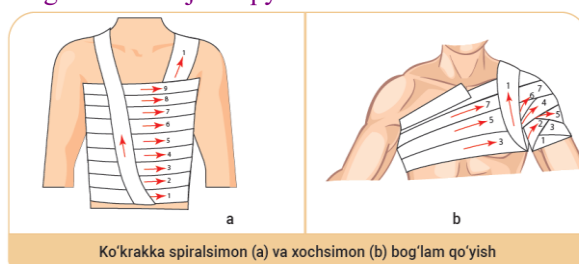
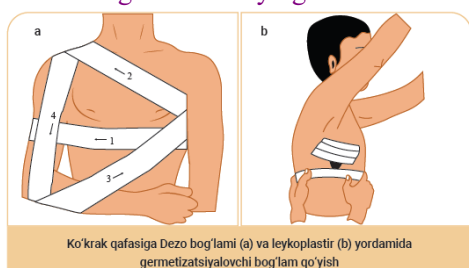
Bilak suyagi singanda immobilizatsiya uchun narvonsimon shina qo‘yish. Shina bo‘g‘imning shakliga mos qilib qo‘yiladi. Paxta to‘shali, bint bilan mahkamlanadi. U yelkaning

uchdan biridan boshlab barmoq uchlariga qadar tashqi tomondan qo‘yiladi. Shina

sifatida fanerlardan ham foydalanish mumkin. Agar bilakning bitta suyagi sinib, ikkinchi butuni tirsakkacha shina rolini bajaradi. Agar ikkala suyagi ham sinib, shina yelkaning yarmiga yetishi kerak.

Yelka suyagi singanda, katta shotisimon shinadan foydalaniladi.

Shina yelka ustidan boshlab sog‘lom tomon bilan shikastlangan yelka bo‘ylab orqa tomondan, so‘ngra bukilgan tirsak va bilak bo‘ylab barmoqlarga o‘tkaziladi. Boldir suyagi singanda shina sonning uchdan bir qismidan boshlab qo‘yiladi, u tizza va to‘piqni harakatsizlantirishi shart. Boldirni immobilizatsiya qilish uchun shotisimon shina orqa tomondan barmoq uchlarigacha qo‘yiladi. Bunda shina bo‘g‘imga mos shaklda bukiladi, oyoqning tovon qismi boldirga perpendikulyar holatda ushlanadi. So‘ngra yon shinalar qo‘yiladi. Son suyagi singanda shotisimon shinalardan foydalangan ma‘qul. Bunda ulardan zarur uzunlikdagi bir necha donasi tanlab olinadi va oyoq uzunligiga qarab moslanadi. So‘ng kiyim-bosh ustidan oyoqqa bog‘lab qo‘yiladi. Ko‘krak qafasi shikastlanishi ko‘p uchraydigan hodisa hisoblanadi. U transportda avariya yuz berganda, balandlikdan yiqilganda, harakatlanayotgan predmetlar ko‘krak qafasi sohasiga zarba yetkazganda sodir bo‘ladi. Ko‘krak qafasi jarohati teshib o‘tgan (jarohat yetkazgan predmet tana bo‘shlig‘iga yetib borgan) va teshib o‘tmagan (jarohat yetkazgan predmet tana bo‘shlig‘iga yetib bormagan) bo‘lishi mumkin. Ko‘krak qafasi shikastlanishi ko‘p qon yo‘qotish, o‘pka, yurak va ko‘krak qafasi boshqa organlarining shikastlanishi bilan kuzatiladi. Natijada jarohatlangan odamda pnevmotraks (ko‘krak qafasida havoning to‘planishi) deb nomlangan holat paydo bo‘ladi. Qobirg‘a suyagi singanda jarohatlangan joyda qattiq og‘riq paydo bo‘ladi, suyak parchalari g‘ichirlaydi, nafas tez-tez va og‘riq bilan olinadi. Shikastlangan odamni yotgan holatdan o‘tirgan holatga o‘tkazish juda qiyin kechadi.

IV. Mashg‘ulotni yakunlash: to‘garak a‘zolarini yutuq va kamchiliklarini muxokama qilish, rag‘batlantirish.

V. Uyga vazifani e‘lon qilish: yangi mavzu yuzasidan bilimlarini mustahkamlab kelish.

Mashg‘ulotning mavzu: Suyak sinishi va suyak sinishining belgilari

Mashg‘ulotning maqsadi:

Ta’limiy maqsad: O‘zbekiston Respublikasining Qurolli Kuchlarida olib borilayotgan islohotlarni davom ettirib, davlatimiz rahbari Sh. Mirziyoyev: «Ko‘zlangan strategik maqsadlarga yetishishda va ularni hayotga to‘liq tatbiq etishda har tomonlama va puxta tayyorlangan, o‘z Vataniga sodiq, yuksak kvalifikatsiyali harbiy kadrlarni tayyorlash.

Tarbiyaviy maqsad: yoshlarga harbiy ta’lim berishda ularga qo‘shinlarning o‘quv-jangovar faoliyatida bajariladigan mashqlar, harakatlar va amallarni harbiy qismlardagiga mumkin qadar yaqinlashtirilgan holda o‘rgatish

Rivojlantiruvchi maqsad: vatani va xalqiga sadoqati, cheksiz, yuksak ma’naviy-ruhiy va jangovar sifatlarga ega, o‘z ishining to‘g‘riligiga va dushman ustidan qozoniladigan g‘alabaga to‘la ishonadigan, qurol-aslaha va jangovar texnikadan mohirona foydalana oladigan, zamonaviy qurollar va jangovar texnikalarni o‘zlashtirish, yosh askar ega bo‘lishi lozim bo‘lgan darajadagi bilim va ko‘nikmalarini rivojlantirish.

Mashg‘ulot turi: yangi bilim beruvchi, bilimlarni mustahkamlovchi.

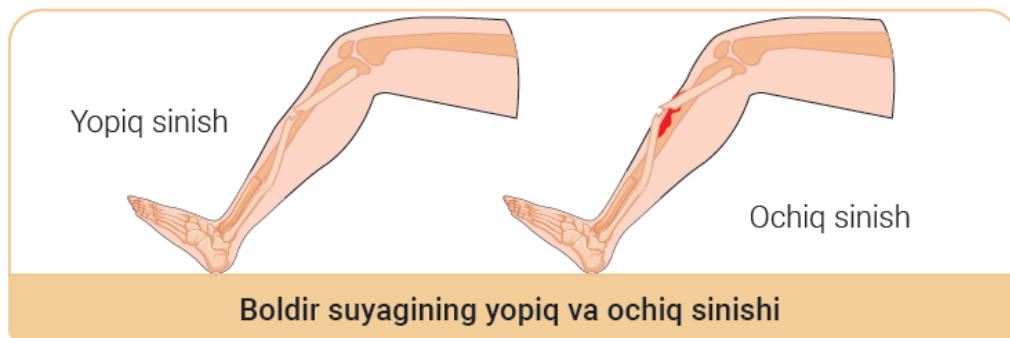
Mashg‘ulotning jihozi: mavzuga oid rasm, ko‘rgazmalar va tarqatma materiallar, o‘quv qurollari, elektron materiallar.

I. Tashkiliy qism: a) Salomlashish. b) Davomatni aniqlash.

II. Uyga vazifani so‘rash: a) Savol – javob o‘tkazish. b) Topshiriqlarni tekshirish.

III. Yangi mavzu bayoni:

Suyak sinishi – suyaklar butunligining qisman yoki to‘liq buzilishi bilan yuz beradigan shikastlanish. Suyak singanda hamisha suyakka yaqin turgan yumshoq to‘qimalar, paylar, asab tolalari, qon tomirlari shikastlanadi. Bunday holat esa suyak sinishini og‘ir jarohatlar qatoriga qo‘shadi.

Suyak sinishining belgilari

1. Og‘riq. Suyak singanda og‘riq paydo bo‘ladi va turli muddatgacha davom etadi.

Suyak singan joy qo‘l bilan paypaslab ko‘rilganda, kuchli og‘riq paydo bo‘ladi. Bu esa suyak sinishining belgisi hisoblanadi.

2. Suyak singan joyning deformatsiyalanishi. Suyakning singan parchalari siljiganda, suyak singan joy deformatsiyalanadi. Buni zararlangan joyni sog‘ joyga solishtirib aniqlash mumkin.

3. Funksiyaning buzilishi. Bu belgi barcha sinishda kuzatiladi. Harakat qilishga uringanda, singan joyda kuchli og‘riq paydo bo‘ladi va shu soha harakatchanlik vazifasini yo‘qatadi

4. Bo‘g‘imlarning qisqarishi. Suyak parchalarining surilishi bo‘g‘imlarning qisqarishiga olib keladi. Bu shikastlangan bo‘g‘imni sog‘ bo‘g‘imga solishtirish bilan aniqlanadi.

5. Suyaklarning g‘ichirlashi. Suyak parchalari bir-biriga nisbatan siljiganda, g‘ichirlash yuz beradi. Jarohatlangan odam yurmoqchi bo‘lganda, bog‘lam qo‘yilayotganda, g‘ichirlash sodir bo‘ladi.

Suyak singanda birinchi tibbiy yordam ko‘rsatish shikastlanishning oqibati (tezroq bitib ketishi, suyak parchalarining siljib ketishi, qon ketishi) qanday bo‘lishini aniqlab beradi.

U, shuningdek, to‘rtta maqsadni ko‘zda tutadi:

1) immobilizatsiya – singan sohada suyaklar qimirlashining oldini olish (natijada suyak parchalari qon tomirlari, asab tolalari va paylarni shikastlamaydi);

2) shok (talvasa)ning oldini olish, kuchli og‘riq qoldiruvchi dori vositalarini berish;

3) infeksiyaning oldini olish;

4) jabrlangan odamni zudlik bilan tibbiyot muassasasiga yetkazish.

Suyak singanda birinchi yordam ko‘rsatishda eng muhimi – zararlangan bo‘g‘imni o‘z vaqtida va to‘g‘ri immobilizatsiya qilishdir.

IV. Mashg‘ulotni yakunlash: to‘garak a’zolarini yutuq va kamchilliklarini muxokama qilish, rag‘batlantirish.

V. Uyga vazifani e’lon qilish: yangi mavzu yuzasidan bilimlarini mustaxkamlab kelish.

